COMMENTARIVS DE VSVRIS RESOLVTORIVS ALIQVOT DVBIORVM MANVALIS CONFESSAR.

In cap. primum. 14. quęst. 3. Salmanticæ sermone Hispano anno 1556. compositus à Martino ab Azpilcueta Doctore Nauarro, tunc cathedrario primæ functionis Sacrorum Canonum rude donato, seu iubilato in inclyta Conimbricensi Academia; qui antea fuerat eiusdem functionis in celeberrima Salmanticensi.

Nunc autem anno 1579. latinitate donatus, defæcatus, & auctus ab eodem Auctore in Romana Curia sanctiss. D. N. Gregorij XIII. sacraq; ipsius in foro conscientiæ Penitentiariæ obsequijs inseruiente.

AD ILLVSTRISSIMVM, REVERENDISSIMVMQVE D. Dominum Carolum Borromæum Cardinalem, & Archipræsulem Mediolanensem quàm colendissimum.

Contenta in hoc libro versa pagina docet.

CVM LICENTIA SVPERIORVM.

ROMAE, In officina Iacobi Tornerij, & Iacobi Bericchiæ.
M. D. LXXXIIII.

Insignis forma, doctrina insignior vnus:
At superat summi cultus vtrumque Dei.

ELENCHVS CONTINENS IN genere hoc libro tractata.

VIGINTIDVO notabilia; quorum quattuor prima docent summam capitis, nomen vsuræ, materiam, & creditum duplex.

Quintum, & consequentia tria, tradunt vsuræ definitionem, diuisionem, malitiam, & frequentiam.

Nonum & tria sequentia, vsuræ quæ aptior definitio, quæ requirat; & vsura mentalis, vt differat à peccato mentali vsuræ.

Decimumtertium, & tria sequentia, laudant quandam legem; docent sortem in societate saluare, & duplex interesse, atque conditiones illa iustificantes.

Decimumseptimum, & tria sequentia succurrunt dupliciter mutuanti; defendunt montes pietatis; & maritos dotes accipientes.

Vigesimumprimum, & vigesimumsecundum definiunt, & diuidunt censum; & probant non posse in persona constitui.

Continet insuper extrauagantem Pij V. super censuum constitutione, & decem & octo glossas, & quinquaginta quæstiones ad eam pertinentes.

AD futuram rei memoriam. Cum à fel. record. Pio Papa Quinto prædecessore nostro emanauerint litteræ tenoris subsequentis. Dilecto filio Martino ab Azpilcueta Decretorum Doctori Pius Papa Quintus. Dilecte fili salutem, & Apostolicam benedictionem. Dudum à fel. record. Paulo Papa Tertio, prædecessore nostro emanarunt litteræ tenoris subsequentis. Dilecto filio Martino ab Azpilcueta Decretorum Doctori, primariam cathedram Iuris Canonici in vniuersitate studij Conimbricensis actu regenti Paulus Papa tertius. Dilecte fili salutem & Apostolicam benedictionem. Cum sicut nobis exponi fecisti, vt alijs iuxta traditum tibi à Deo talentum prodesse posses, nonnullas lecturas super voluminibus Decreti, & Decretalium, non sine maximis laboribus & vigilijs, ad laudem diuini nominis, cuius ope litterariæ rei, & Christianæ Reipublicæ consuluisse, & profecisse credis, scribendo composueris, & compilaueris, easque de proximo tuis proprijs expensis in lucem edere, & imprimi facere intendas. pro parte tua nobis fuit humiliter supplicatum, vt tibi, quòd lecturæ huiusmodi absque tuo consensu imprimi non possint, vt tuarum vigiliarum effectu læteris, concedere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos volentes te specialis gratię fauore prosequi huiusmodi supplicationibus inclinati tibi, quòd ad septennium à die quo tu lecturas prædictas imprimi feceris computandum, nullus alius per vniuersum orbem Christianum constitutus lecturas ipsas, vel illarum partem aliquam imprimere, seu imprimi facere, vel impressas in sua domo, aut alibi habere & tenere, nec illas vēdere, seu mutuo, aut ex dono vel aliàs donare possit auctoritate Apostolica tenore præsentium de speciali gratia indulgemus: districte inhibentes in virtute sanctæ obedientiæ, & sub excommunicationis pœna, eo ipso si cōtrafactum fuerit incurrenda, omnibus & singulis, cuiuscunque status, gradus, ordinis, & conditionis existentibus, & quauis Apostolica auctoritate, aut facultate fungentibus per vniuersum orbē constitutis, ne lecturas huiusmodi, vel earum partem aliquam absque tuo expresso consensu, & licentia septennio prædicto duntaxat durante imprimere, seu imprimi facere, aut vendere, seu donare præsumat. Non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, ac quarumcunque prouinciarum, & locorum statutis, & consuetudinibus, etiam iuramento, confirmatione Apostolica, vel quauis firmitate alia roboratis, necnon priuilegijs, indulgentijs, & litteris Apostolicis quibusuis prouincijs, & illarum personis, ac vniuersitatibus, & collegijs, etiam per nos, & sedē Apostolicam sub quibuscunque tenoribus, & formis, ac cum quibusuis clausulis, & decretis, etiam derogatoriarum derogatorijs, vel aliàs quomodolibet concessis, confirmatis, ac etiam iteratis vicibus innouatis. Quibus omnibus, etiam si de illis, eorumque totis tenoribus specialis, specifica expressa & indiuidua, ac de verbo ad verbum, non autem per clausulas generales idem importantes mentio, seu quæuis alia expressio habenda, aut exquisita forma ad hoc seruanda foret tenores huiusmodi, ac si de verbo ad verbum, insererentur præsentibus pro expressis, ac de verbo ad verbum insertis habentes illis aliàs in suo robore permansuris hac vice dumtaxat specialiter & expresse derogamus, cæterisque contrarijs quibuscumque. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub annulo piscatoris viij. die Ianuarij M. D. XLIIII. Pontificatus nostri anno nono. Et deinde. Cum sicut nobis nuper tu exponi fecisti, sicut asseris, rogeris à multis, vt opera tua tam prius edita, quàm nondum edita, quæ super iure Pontificio, & ad declarationem illius pertinentibus habes composita typis excudi feceres, idque facere proponas vita comite, & Deo iuuante impensis tuis, & te præsente, quo correctiora, auctiora, & pientiora prodeant, nobis humiliter supplicari fecisti, vt in præmissis opportune prouidere de benignitate Apostolica dignaremur. Nos te amplioris gratiæ fauore prosequi volentes, huiusmodi supplicationibus inclinati Apostolica auctoritate tenore præsentium declaramus, intentionem nostram esse, vt prædicti Pauli prædecessoris nostri litteræ, quæ de lecturis loquuntur, habeant etiam locum in alijs Commētarijs, libris, & tractatibus, quos tu edideris super ijs, quæ pertinent ad prædicti iuris Pontificij declarationem. Non obstantibus omnibus supradictis, quæ idem Paulus prædecessor in dictis præinsertis litteris voluit non obstare. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub annulo piscatoris die xviij. Maij, M. D. LXXI. Pontificatus nostri anno sexto. Ac cum postmodum videlicet nonis Nouembris, Pontificatus nostri anno primo, eumdem Martinum specialibus fauoribus & gratijs prosequi volentes statuerimus, prædictoque Martino concesserimus litteras fel. record. Pauli Tertij, & Pij V. prædecessorum nostrorum præinsertas locum habere & se extendi in his, quæ de lecturis, & alijs loquūtur in quibuscumque Commentarijs, & tractatibus, quæ idem Martinus ediderit, super prædicti iuris Canonici declaratione, & interpretatione, & præsertim super Manuali Confessariorum, ab eo prius lingua Hispanica edito, nunc recognito, aucto, latinitateque donato. Cum autem vt accepimus, in obsequium Dei, sacrosanctæque Sedis Apostolicæ non sine magno labore duobus annis proxime præteritis idem Martinus intenderit, & in præsentia intendat recognitioni operum suorum, tam editorum, quàm non editorum, quo emendatiora, desecatiora, auctiora, & vtiliora effecta typis excudantur. Nos eumdem Martinum amplioribus fauoribus & gratijs prosequi volentes,

Motu proprio, non ad dicti Martini, aut alterius pro nobis desuper oblatæ petitionis instantiam, sed ex certa nostra scientia indultum, inhibitionem, declarationem, decretum, derogationem, aliaque omnia in præinsertis litteris Apostolicis & earum singulis contenta ad decem annos à Data præsentium computandos, ita vt quis ea vel illorum partem aliquam sine suo expresso ad id in scriptis consensu imprimere, vel alibi impressa dicto decennio durante vendere, aut venalia tenere, donare, aut permutare non possit Apostolica auctoritatẽ tenore præsentium prorogamus, extendimus, & ampliamus, & quemlibet contrauenientem censuras, & pœnas in præinsertis litteris contentas eo ipso, & absque alia declaratione incurrere. Sicque per quoscunque Iudices & Commissarios quauis auctoritate fungentes, sublata eis, & eorum cuilibet quauis aliter iudicandi, & interpretandi facultate, & auctoritate vbique iudicari, & definiri debere, irritum quoque & inane decernimus, si secus super his à quoquam quauis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attentari. Non obstantibus præmissis ac omnibus illis, quæ in omnibus supradictis litteris concessum est non obstare, cæterisque contrarijs quibuscunque. Insuper quia difficile foret, præsentes litteras ad quæcunque loca deferri, volumus, & dicta auctoritate decernimus ipsorum transumptis & exemplis, & in eisdem exemplis, Lecturis, Commentarijs, Manuali, & alijs operibus huiusmodi impressis plenam, & eamdem prorsus fidem vbique in iudicio & extra adhiberi, quæ originalibus adhiberetur, si forent exhibitæ vel ostensæ. Datum Romæ apud sanctum Petrum sub annulo piscatoris die xxj. Nouembris, Pontificatus nostri Anno Nono.

Cæ. Glorierius.

Cum Priuilegijs amplissimis Regum Christianiss. & Catholici Neapoleos, Senatus Veneti, & omnium fere Potentatuum Italiæ.

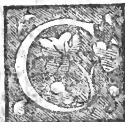
ILLVSTRISS.^MO^ AC REVER.^MO^

D. D. CAROLO BORROMÆO S. R. E. CARDINALI AMPLISSIMO,

EIDEMQVE ARCHIPRÆSVLI Mediolanensi quàm colendissimo

MARTINVS AB AZPILCVETA DOCTOR Nauarrus fœlicitatem temporariam & æternam.

COMMENTARIVM *hunc de vsuris resolutorium, Cardinalis ampliß. non ea ratione Illustrissimæ D.T. sum ausus dedicare, vt occasionem quærerem tuarum virtutum heroicarum encomium agendi: licèt illud apte, ornateque contextum esset exhibere mundo rarissimum exemplum eius, quod Concilium Carthaginẽse olim desiderauit: vt præsules suæ dignitatis auctoritatẽ potius fidei, & vitæ meritis; quàm pretiosa supellectile quærerent. Eßet ostendere praxim illius Generalis Cõcilij,* Ne longi temporis victum breuis hora consumat. *Esset proponere exequentem illud Concilij* T*rident.* Præsules, quæ sint sui muneris partes agnoscant, ac se non ad propria commoda, non ad diuitias, aut luxũ; sed ad labores, & solicitudines pro Dei gloria vocatos esse intelligant. *Et illud eiusdem.* Imprimis vero, ita mores suos omnes componant, vt reliqui ab eis frugalitatis, modestiæ, continentiæ, ac quæ tantopore nos cõmendat Deo, sanctæ humilitatis exempla petere possint. *Ausus sum tamen id facere, partim, quòd sperem fere,*

vt qui

vt qui omnia sua, se, vitamque suam totam dat Christo ad vsuras methaphoricas; pro sua virili curabit, ne quidquàm alijs detur ad veras. Partim quòd qui percupit rem Christianam circa minora renouari; procurabit eam repurgari circa quædam maiora, quæ hac in re occurrunt purgatione indigua. Maxime verò, id facere sum ausus; vt vel hoc leuiusculo gno tester maximã, quamultis nominibus sum, & esse debeo, erga D. T. Illustrissimã obseruantiam, & pietatem: præcipue autẽ eo quòd, cũ esses maximus fœl. rec. Pij V. Pænitentiarius, & peregre ageres, illius auctoritate per Illustrissimum Card. Alciatum munere tuo amplissimo fungentem interposita, curasti, vt ego ob aliquas causas nolens, & ob alias parere volens acceptarẽ munus Doctoris decretorum in sacrosancta Pœnitentiariæ Prætorio exercendum; quod proprio motu conferre dignaberis. Quod quidem nec ego tunc adeò magni faciebam, nec tu putabas illud mihi fore adeò aptum, commodum, et vtile ac fuit, et est; nullum enim munus, vel officium, quod sciam, est in toto Christiano orbe, quod vlla humana etiam suprema ecclesiastica, vel laica potestas habeat erectum; quod meæ conditioni, professioni, ætati, & meis literarum studijs quadraginta circiter annis prælectioni sacrorum Canonum in quatuor celeberrimis Hispaniarum, Galliarumq; Academijs impensis, aptius vel commodius; immo, nec adeò aptum sit, & commodũ. Omnia enim alia, etiam maximæ Penitentiariæ, & dignitas ipsa Cardinalitia, cuĩ adiunctum est illud, adeò sunt obnoxia tumultui, & strepitui; tum visitationũ agendarũ, & suscipiendarũ; tũ aliarũ mille occupationum internarũ, & externarũ tã commendatorum, quàm propriorum numerum, vt vix permittãt fungentibus eis vti otio, quod (Augustino auctore) charitas veritatis requirit: sed ferè semper cogunt esse totum in negotio

gotio, quod (eodem auctore) charitas necessitatis suscipit. Quod profectò ei, qui iam inde à puero in octogesimũ, & amplius annum litterarum otio semper est delectatus, non potest non esse quoddã absynthium, & amaracum. Hoc autem nullum aliũ strepitum, nec à domo exitum requirit, quã vt eo fungens octauo, aut quindecimo quoq; die adeat sacræ Pænitẽtiariæ Prætorium: & in eo super occurrentibus dubijs suam sententiam dicat. Neque obstat, quòd grande negotium mihi videntur facere quæstiones; quæ huius muneris caussa in dies, & horas proponuntur, ex omni fere gente, & omniũ fere hominum ordine missæ: tum quod illæ incitant, & iuuant ad magis continuè otio litterario vtẽdum; & ad maiori cum meditatione digerendum in specie, quæ in scholis in genere didiscerã, & docueram: tum quod omnium illarum decisio tendit ad animarum salutem quærendam, vel confirmãdam. quæ actio homini Christiano debet esse volupe. Accedit, quòd huic commentario adijcimus extrauagantem illam, quam super censuum imponendorum forma præfatus bonæ memoriæ Pius V. edidit, decem & octo glossis, & quinquaginta quæstionibus ornatã. certi quòd, qui eius pro toto grege Christiano militantis in terra fuisti cõmilito, immitator, & maximus cultor, eris eius (vt par est credere) in cælo regnantis propugnaculi contra vsurarum voraginẽ ab ipso muniti, etiã fidissimus protector. Quare supplico humiliter D. T. Illustrissimæ, vt meum consilium boni consulens digneris hoc munus angustum in angusta officina formatum, tuo isto amplissimo, quo in omnes es animo, augere in obsequiũ Dei Opt. Max. qui te dignissimũ firmissimumq; suæ S. R. E. cardinem, quàm diutissime seruet incolumen. Amen.

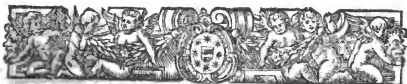
PRAE-

PRAEFATIO.

Voniam in tertia editione Enchiridij, siue Manualis Confessariorũ Hispano sermone compositi facta Salmanticæ anno 1 5 5 6. composuimus eodem sermone quinque cōmẽtarios dubiorũ; quæ in eo tãgebãtur, resolutorios in quinq; capitula, scilicet in c. 1. 14. q. 3. c. si. 14. q. 6. c. non in inferenda. 23. q. 3. c. vlt. de simo. c. vlt. de vsur. quos dedicauimus altissimo, eidẽq; potẽtissimo Carolo, Castellæ, multorũq. aliorũ regnorũ Sũmo Principi; quinq. etiã in eodẽ volumine cũ ipso Manuali fuerũt typis excusi. Cumq. postea anno 1573. præfatum Enchiridiõ latinitate in vrbe donassemus, & multũ auxissemus; visum fuit è repu. fore, ne præfati cõmentarij excuderentur in eodẽ volumine cũ illo: sed eorũ summa locis opportunis eius insereretur: tũ ne nimium cresceret, & nomẽ Enchiridij, & Manualis amitteret: tũ vt simpliciores, & occupatiores confessarij, (qui parũ vtebantur eis propter defectũ dexteritatis eis vtendi, vel ob occupationes, vel ob negligentiã) multũ fruerentur eisdem opportunis locis insertis. Nunc autẽ, quia bona pars rei in summã redactæ solet ei deesse, præsertim rationes & fundamẽta, quibus illa muniũtur, quibusq. à cõtraria sentẽtia disceditur; quorũ vim, & neruos vellẽt eruditiores perpẽdere; rogamur a multis, ne grauemur deuorare tediũ donandi eos latinitate, ceu quẽdam commentarium, & clypeũ præfati Manualis, qualis antea erant edere: indicãdo loca eius, quibus eorũ sũma inserta est, sicut in eis indicabimus loca horum commentariorũ; in qnibus dilatantur, & augentur: quod facere decreuimus, nõ parũ defœcãdo, & augẽdo illos incipientes a primo, quem composueramus in cap. si fœneraueris. 14. q. 3. in vtilitatem Reipnb. & gratiam Confessariorum, & Pœnitentiũ, præsertim curiosorum, ad gloriã D. N. Iesu Christi θεανθρώπου ope eius diuina implorata, & p intercessionẽ gloriosissimæ Matris eius παρθενομήτρος diuorumque omniũ, quibus illa præest sperata. Submittimus autẽ in primis omnia, quæ dicturi sumus infallibili sacrosanctæ Romanæ Echlesiæ censuræ.

COMMEN-

COMMENTARIVS RESOLVTORIVS

DE VSVRIS IN CAPITVLVM Si fœneraueris. 14. q. 3. iam pridem sermone Hispano compositus à Martino ab Azpilcueta Doctore Nauarro, & nunc ab eodem latinitate donatus, defœcatus, & auctus.

August. super Psalmo xxxvi. concione iij.

SI fœneraueris homini, id est, si mutuo dederis pecuniã tuam, a quo plus, quàm dedisti expectes, non pecuniã solam; sed aliquid plus, quàm dedisti: siue illud triticum sit, siue vinum, siue oleum, siue quodlibet aliud; si plus, quàm dedisti expectes accipere, fœnerator es, & in hoc improbandus, non laudandus.

SVMMARIVM.

1 *VSVRARIVS est, qui plus, quàm dederit ex mutuo sperat.*
1 *Vsurarij sunt quidam creditores in ædes debitorum diuersantes.*
2 *Vsuræ verbum quid significet.*
2 *Doctor Sotus laudatus.*
3 *Creditum duplex, & vtrumq; gratuitum:*

3 *Vsura aperta in cuiusmodi credito reperiatur.*
4 *Vsura palliata inueniri potest in omni contractu, in quo solutio anticipatur, vel differtur, cum exemplis.*
5 *Pretium rei iustum nō consistit in indiuisibili: immo habet latitudinem summi, infimi, & medij.*

1 PRIMO noto ex hoc capite, id qđ præcipue D. Augustinus per illud intendit, siue summā eius, quæ secundū maximū illum Magistrum Gratianum, huius magni voluminis, qđ Decretum appellatur auctorem, est hęc: *Qui plus, qua dederit accipit, vsuras expetit.* quæ parū contextui eius congruit, ob multa, quæ non expedit referre & videtur aptior ista; *Qui aliquid vltra id, quod mutuo dat, expetit; quidquid illud sit, vsurarius est.* Quod ipsum confirmat Hieronymus in cap. sequenti ex commentarijs eius super Ezechielem desumpto lib. 6. cap. 1. in illis verbis: *Vsura appellatur, quidquid illud est, si ab eo, quod dederint, plus acceperint.* Et id ipsū affirmat S. Ambro. in c. 3. inf. ead. q. desumpto ex commentarijs eius in Tobiam, per illa verba: *Neque,* inquit, *vsuram escarum accipies, neque omnium rerum. Item esca vsura est, & vestis vsura est, & quodcunque accedit forti, vsura est. Item si quis instaurandum conuiuium putat, ad negotiatorem mittit, vt absynthiaci cupellam deferat sibi gratis: ad cauponem dirigit, vt Picenum vinum, aut Tyriacum requirat: ad lanium vt byllā sibi procuret; ad alium vt sibi poma adornet.* Hæc ibi: pro verbo *byllam* videtur habuisse in suo libro Archidiaconus *vuluam*, vel *vber*, vel *byliam*; sed castigatior videtur litera hęc, habens *byllam*; quæ est intestinum fartum, quod lanij solent in delicias, & xenia parare. Id ipsum confirmat Conc. Agathense in cap. vlt. infra ead. quæst. quibus consentiunt multi canones, & leges, quæ in titulis de vsuris Codicis, & Digestorum, Decretal. Sexti, & Clement. & hac ead. causa, q. sequen. & alibi sæpe: licet enim non omnes vsuram damnent; lucrum tamen illud vltra sortem vsuram appellant. * Ex hoc notab. modo prædicto confirmato facile colligi potest, recte nos respondisse in Lusitania, vsuræ peccatum admisisse quosdam, qui morantes in ciuitatibus mutuabant tenuioribus multis pagos, & vicos colentibus quasdam paruas pecuniarum summas, quas non exigebant vsque ad messem, nec in ea si erat copiosa: sed quasi beneficium eis largientes differebant exactionem dicentes: nolumus vobis nunc incōmodare, & interim euntes, & redeuntes frequenter ad sua negotia in eorum pagis gerenda diuersabantur in eorum domibus cum suis equitiis gratis prandendo, cœnando, & cubando, nunc in horum, nunc in illorum domibus; & postea adueniente messe ita exigua, vt esset verisimile grana Maio sequenti futura cara, exigebāt debi-

debita; ob quæ miseri agricolæ non habentes aliud, quod soluerent, dabãt frumenta, & alia grana eis in solutum duplici nomine grauati: nempe quòd multis diebus eos hospitio gratis suscepissent; & quòd cogebantur soluere, quando non poterant, nisi granum, quo multum egebant, dando in solutum, cum prius commodius soluere potuissent, si fuissent exacti, argumento eorum, quæ diximus in Manua. Confessa. cap. 17. nu. 225. *

2 Secundo noto, quòd quamuis hoc verbum, *vsura*, originaria significatione vsum cuiuslibet rei significet, iuxta illud Cicer. pro Rabirio: *Vsurã huius lecis, &c.* tamen iuxta significationem, quam hic, & in alijs iuribus, & Doctoribus, tam Theologis, quàm Canonistis communiter habet, significat lucrum proueniens ex contractu mutui, & Græcis dicitur τόκος, idest, partus; quia eum mutuum parit, & Hębręis appellatur morsus, quo mutuans mutuatarium mordet. Ex quo quidam recentiores intulerunt, quoddam falsum * post quos, & etiam nos, latius scripsit de hac eadem re Dominic. Sot. Illustrissimi ordinis Dominicanorum clarissimum decus, lib. 1. q. 1. ar. 1. de iust. & iure. Cuius dicta magis erudita, quàm praxi, & vsui accommoda gratia breuitatis pręteꝛmitto.

3 Tertio noto, omnia mutua gratuita esse debere: quia omne creditum, quod vulgus Hispanum appellat, *prestando* est tantum dupxel. Alterum, quod latine dicimus commodatum; per quod rei creditę dominium non transit in commodatarium; immo eadẽ res in specie, vt Iuriscon. loquuntur, siue in indiuiduo, vt Logici, est commodanti reddenda: cuiusmodi est concessio mulę ad deambulandum; de quo quidem mutuo dictum est in prædicto Manual. cap. 17. nu. 282. & debet esse gratuitum, iuxta glo. c. 1. de commod. & tot. tit. ff. commod. Alterum est mutuum, per quod dominium rei creditæ transit in mutuatarium; quod non est reddendum in re eadem specie, & indiuiduo, sed in eodem genere; vn colligitur ex text. & glo. l. 2. in prin. & §. 1. ff. de reb. credit. & ideo, hoc creditum dicitur proprie mutuum; quia per illud meum, fit tuum, vt ait Vlpia. in l. 2 §. appellata. ff. eod. & debet esse gratuitum, sicut commodatum, iuxt. glo. recep. in cap. 1. de commod.

4 Quarto noto ex illis verbis, *mutuum dederis, &c.* quod clara, & aperta vsura non committitur, nisi in credito secundi generis prediciorum, scilicet mutuo; & consequenter quòd sicut clarum mutuum non contrahitur, nisi in rebus, quæ vsu consumuntur, & in pondere, numero, aut mẽsura consistunt; puta, pecunia numerata, viuo oleo, tritico, & id genus alijs, quæ vsu consumuntur, inst. quibus mod. re contrah. obliga. in prin. ita clara vsura non nisi in huiusmodi rerum contractibus inuenitur. Et consequenter quòd quemadmodum mutuum palliatum, siue occultum in omnium rerum contractibus inueniri potest: sic etiam vsura palliata, & occulta in illis omnibus inueniri potest; quin etiam reperitur in omni-

bus illis;in quibus ob solutionis tempus dilatũ plus iusto pretio rigido,& summo accipitur: aut ob anticipatam solutionem datur minus iusto pretio pio & infimo, c. consuluit.& c. in ciuitate. de vsur. & cap. ad nostram. de emption. Exemplum primi; vendo tibi domum cuius iustum pretium summum,& rigorosum sunt centum, & quia do tibi vnum annum ad solutionem eorum faciendam, vendo tibi eam centum,& decem: in hoc casu,vt mutuum palliatum contrahitur; ita & vsura palliata inuenitur. perinde enim est, ac si mihi mutuo dares centum aureos numeratos, quos rursum tibi ad annum crederem;vt eo transacto centum,& decem redderes. Exemplum secundi, conduco, vel emo a te fructus, aut prouentus tui beneficij; aut primigenij,aut alicuius oppidi, pagi, aut alicuius dominij; cuius iustum pretium, pium, & infimum sunt mille aurei: & ob anticipatam solutionem anni vnius conduco, vel emo noningentis; perinde enim est,ac si ante annum mutuarem 900. vt in fine illius redderes mille. Non autem otiose in exemplo primi verbis illis, *iusto pretio*, addidimus verbũ infimum, *& pium*; quia sicut etiam diximus in Manua. conf. c. 17.num. 228. & c. 23.nu.79. dare minus pretio iusto, summo,& rigoroso ob anticipatam solutionem, non est vsura,nec peccatum, modo detur iustum, medium, vel infimum, siue pium: neque accipere plus iusto pretio infimo, siue pio,vel medio propter dilatam solutionem: modo non accipiatur plus summo siue rigoroso.

5 Pro cuius rei clariori intelligentia memorandum est id,quod etiam posuimus in præfato Manual.c.23.nu.79.& cum primis dicat Scot. in 4.di. 15.q. 2.pretium nempe iustum non consistere in indiuisibili,immo habere latitudinem;cuius extremũ inferius appellatur pium, & superius rigorosum,& quod inter illa duo interiacet medium, vel moderatum. verbi gratia,vnius vlnę panni iustum pretium dicentur decem Iulij,vno plus,vel minus.ita quòd vndecim erunt rigorosum,nouẽ pium;& decem,& quod libet aliud interiacens medium,vel moderatum.Pręfatorum quatuor notab. summa inseritur præfato Manual.c. 17.nu.206.

SVMMARIVM. 5. & 6. notabil.

6 *VSVRA quid, cum sua definitione exacta.*
6 *Peccatum vsuræ quid.*
6 *Vsura non est lucrum spirituale, aut quasi spirituale amicitia, &c.*
7 *Vsuram esse illicitam, & peccatum mortale est de fide.*
8 *Vsura prohibita etiam in noua lege, etiam in specie, etiam mentalis.*
9 *Sanctus Thomas intellectu angelico donatus.*
10 *Caroli Molinæi erroris primus proditor vbi fuit auctor. & 11.*
12 *Vsura realis, & mentalis, & cur ita dicantur.*

13 Simo-

13 *Simonia mentalis ad restitutionem non obligat.*
13 *Peccatum mentale vsura, vt differt ab vsura mentali.*
14 *Vsura nunc magis, quàm vnquam antea verbis execrata, vt vero magis quàm vnquam opere exerceatur palliata.*

6 QVINTO noto, ex mente huius cap. quòd aliud est vsura, aliud peccatum vsuræ. Peccatum enim vsuræ est ipse appetitus, vel acceptio lucri illiciti ex mutuo, siue propositum accipiendi illud quod in hac materia, vt prædictum est, appellatur vsura. Vsura vero est ipsum lucrum illicitum, quod appetitur, vel accipitur. Et quãuis a multis diuersis modis, 8 iuxta præfatam significationem definiatur: apertius tamen, & accommodatius verbis huius cap. & aliorum multorum huius caussæ, & quæstionis 2.3. & 4. & c. quoniam. c. in hoc. c. quid dicam. ead. caus. & c. consuluit. & aliorum de vsuris, & glossarum, & DD. tam Theologorum, quàm Canonistarum, Goffredi, Host. & aliorum in summis, & in lib. 4. senten. dist. 15. & in rubricis de vsuris definiri potest sic.

Vsura est lucrum pecunia æstimabile suapte natura, principaliter vi mutui veri, vel palliati quæsitum, vel speratum. Dixi, *lucrum*, pro genere Dixi *pecunia æstimabile suapte natura*, ad differentiam lucri non æstimabilis suapte natura pecunia, tam ad includendum beneficium Ecclesiasticum, quod licet non sit iure æstimabile, est tamen sua natura tale vt mox dicetur: tum ad excludẽdum lucrum rei spiritualis meriti, & gratiæ, quod mutuans in statu gratiæ, quando, & quomodo, & cur oportet, quærit apud Deum; iuxta illud Psal. *Beatus vir, qui miseretur, & commodat, siue mutuat*. Et illud Euangelij Math. 19. *Centuplum accipietis, &c.* quod proprie non est vsura: licet aliquando metaphoricos, sic dicatur, Luc. 19. vt ait S. Thom. recep. in 2. 2. quæst. 78. articu. 1. ad primum. Quale est secundo omne lucrum quasi spirituale, vel simile spirituali, virtutis, & amicitiæ; quod mutuando quæritur: & non est vsura; quia suapte natura non est pecunia æstimabile; licèt multi pluris æstiment amicitiam, quam mutuando quærunt, quàm pecuniam, quam ab vsurario quærerent, propter similis pecuniæ mutuum. Dixi, *vi mutui*, ad differentiam eius, quod ratione veri interesse lucri cessantis, vel damni emergentis accipitur; quia illud non est vsura, iuxta glo. sing. & recep. in cap. conquæstus. de vsur. facit cap. 2. & c. salubriter. de vsuris. Dixi, *veri, vel palliati*, ad includẽdum lucrum, quod de mutuo palliato quæritur.

7 Sexto noto ex illis verbis: *in hoc improbandus*, quòd lucrum vsuræ est illicitum, & eius appetitus suo genere peccatum mortale: adeo vt contrarium asserere sit hæresis. clem. 1. de vsuris. & vetitum non solum iure humano; sed etiam naturali, & diuino veteris, & noui testamenti. Tum quia id sensit Conc. Lateranense in c. quia in omnibus. de vsur. & Alexand.

Alexand. iij. in cap. super eod. tit. quidquid Alex. Imol. in consf. 1. lib. 2. & alij citati ab eo dicant: tum quia prohibetur septimo præcepto Decalogi, *Non furtum facies*, lato. Exhod. 20. quo omnis rei illicita vsurpatio; qualis est vsura, prohibetur cap. pœnale. 14. q. 5. Tum quia iustitiæ naturali aduersatur, quatenus capitur, vt fructus rei, quæ non est capientis ratione dominij directi, nec vtilis, nec vsusfructus, neque vsus, neque alterius iuris, vel seruitutis. nam vsurarius, quærit illud ex re mutuata, quam mutuo dedit; quæ per mutuum desinit esse omnino mutuantis, & fit omnino alterius, l. 2. §. appellata. ff. de reb. credit. Inst. quibus mod.
8 re contrah. oblig. in princip. Tum quia in multis locis veteris testamen. Deuteronom. 23. Ezechie. 18. & psalm. 43. & 71. specialiter est prohibita, & cum illa prohibitio non esset cæremonialis, neque iudicialis; sed moralis, etiam in nouo permanet, §. fina. dist. 6. vbi glos. notab. & colligitur ex S.Thom. 1. 2. q. 94. art. 5. adiuncta q. 100. art. 1. & 103. art. 3. 104. art. 3. Tum quia etiam in Euangelio Luc. 6. per illud, *Mutuum date nihil inde sperantes*: specialiter prohibita est, vt præfatum Conc. Lateranense, & præfatus Alex. iij. vbi supra, significauerunt; quatenus aiunt eam vtriusque testamenti pagina damnari: & satis constat, eos non intellexisse de generali damnatione septimi præcepti, *Non furtum facies*. Tũ quia Papa Vrbanus id affirmauit in dicto cap. consuluit. eod. tit. allegãdo illud Luc. cap. 6. *Mutuum date nihil inde sperantes.* Tum quia non obstat, quòd Carol. Molin. impius de commertijs num. 11. & Sot. pius lib. 6. q. 1. de Iust. & iur. dicant præfatum illud Lucæ, *Mutuum date, nihil inde sperantes*, (quod Vrbanus ad id adduxit,) id non probare, dicentes, quòd solum consulit, & non precipit sine vsura mutuare. Primo quidem quòd quamuis prior pars eius, scilicet, *Mutuum date*, communiter contineat consilium; posterior vero, scilicet: *Nihil inde sperantes* semper continet præceptum, ne qui mutuat aliquid amplius expectet, & prædictũ Conc. & Alex. iij. sanxerunt, & Vrbanus expresit, & S. Thom. ita declarauit 2. 2. q. 78. art. 1. ad 4. in prima responsione.

Secũdo ꝙ alioqui dicendũ esset, Papam Vrbanũ errasse; aut certe inco-
9 gitãter respondisse adducendo illud Lucæ. & consequenter, Gregoriũ nonum dormitasse reponendo eius responsum in Decretalib. adeo authentico, & D. Thom. angelico intellectu donatum torpuisse declarando, vt prædictum est, præfatum elogium Lucæ. nam Vrbanus non solum asserit quod colligitur: sed etiam quod aperte colligitur ex illo Luc. peccare eum, qui ad vsuram mutuat; & non solum peccare, qui mutuat cum pacto cum sola intentione accipiendi aliquid amplius. Et quòd is non solum peccat, sed etiam tenetur ad restituendum illud plus acceptum.

Tertio ꝙ aliud Concilium recentius Lateranense sess. 10. in bulla, quam approbãte Concilio, Leo. x. tulit super approbatione montiũ pietatis, expresse

presse ait, illud Luc. continere apertum præceptum vsuram prohibens.

Quarto quòd nisi auctoritas illa sic intelligeretur, posset quis tueri, non esse peccatum mutuare cum tali intentione, sine pacto expresso, aut tacito; sicut non est simonia renunciare beneficium cum principali intentione, vt suo nepoti detur, cui, nisi crederet illi collatum iri, non renuntiaret, modo non adsit pactum expressum, aut tacitum iuxta glos. singul. ca. ordinationes. 1. q. 3. Panor. in cap. dilecto. de præbend. Felin. cap. ad audientiam. 2. col. 4. de rescrip. S. Anton. 2. par. tit. 1. cap. 5. §. 11. quod etiam Sylu. & alij dixerunt. * & tradimus latius in Manua. Confes. cap. 23. nu. 107. Quòd autem id sequeretur, ex eo colligitur, quòd nullo alio loco iuris diuini videtur probari: quod autem hoc non sit tenendum, cōstat ex omni catholicorum sententia expressa, vel tacita; *

10. Quinto quia nisi illud Lucæ intelligeretur ita, vt ab Vrbano declaratur; aliqui tenerent, quòd licet peccet cum tali intentione mutuando: ad restituendum tamen acceptum non teneretur, vt parum quidem pudenter, & nimium pertinaciter prædictus Carol. Molinæ. vbi supra num. 7. & 11. ausus fuit tenere, existimans se prædicta responsione definitionem dicti Vrbani in dict. cap. consuluit eneruare, citans in id aliquos, qui aut id non dicunt, aut facile in nostram sententiam exponi possunt, tam periculosum est incipere mutare per nostras præcoces imaginationes id quod Sanctissima Sedes Apostolica matura deliberatione constituit. Quare suscipientes, & reuerentes præfata duo Concilia, & præfatos duos Pontifices Maximos, concludimus, vsuram esse prohibitam specialiter iure diuino Euangelico; non solum admissam cum pacto expresso, aut tacito recipiendi aliquid amplius: sed etiam sine vllo pacto cum spe, & intentione principali aliquid amplius accipiendi: quod huius cap. contextus duobus locis sensit, in quibus verbum *expectes* ponitur. Siue asseramus leges Romanas ciuiles vetare vsuras saltim implicite, vt communis opinio asserit, iuxta late tradita à Ioan. And. in Mercuria. regulæ peccatum. de regu. iuris lib. 6. & a Panor. & alijs, in cap. cum sit generale. de foro compen. siue asseramus, eas permittere cum moderamine, l. eos. C. de vsur.

11 Quare non video quomodo ab hæresi, aut ab eius suspitione excusari possit Carol. Molinæ. vbi supra a num. 7. num. 11. & num. 515. ibi: *fremant omnes licet, ego solius veritatis, &c.* qui cum magna laude impij Philippi Melant. & maiori cum grauissimorum Auctorum irreuerentia & nimia sui iudicij confidentia ausus fuit affirmare, licitas esse vsuras moderatas per illam l. eos. hoc textu & toto iure canonicō non obstante; * cuius impudentiæ, & erroris damnatores proditoresque nos fuisse primos in celeberrimis Hispaniarum Academijs credimus, & gaudemus. quamuis, quia nondum erat tunc eius impietas adeo manifesta,

mode-

modestius quàm ipse merebatur, eum notauerimus. *
12 Septimo noto ex illo verbo, *expectes*, bis iterato, adiunctis cap. debitores. de iureiurand. & cap. final. de vsur. & alijs multis, vsuram diuidi in vsuram realem, & mentalem. Realis est vsura, quæ ex pacto tacito, aut expresso recipitur. Vsura verò mentalis est vsura, quæ accipitur sine pacto expresso, nec tacito ex mutuo facto intentione principali recipiendi eam, iuxta mentem omnium, in cap. consuluit. de vsur. & c. fin. de simon. Vnde sequitur, vsuram mentalem non dici mentalem ob eandem rationem, qua alia peccata mentalia communiter dicuntur mentalia. Alia enim dicuntur mentalia, eo quòd sint actus interioris volūtatis, sine verbo, & opere consecuto; vt homicidium mentale dicitur voluntas occidendi mente, non consecuto opere, cap. periculose. cap. homicidiorum. cap. noli. de pænitent. dist. 1. & furtum mentale voluntas furandi non secuto furto, c. si propterea. & c. si cui. de pœnit. distin. 1. Mentale vero & reale dicitur, quando vtrunque concurrit: & consequenter vsura mentalis communiter non appellatur mentalis, eo quod sit voluntas committendi vsuras sine opere consecuto: sed eo, quod capitur sine pacto expresso, aut tacito ex sola mentis intentione, qua mutuans mutuat, vt aliquid amplius sibi reddatur. Vnde infertur, quòd aliud est peccatum vsuræ mentale, & aliud vsura mentalis; vsura quippe mentalis est illa, quæ supra proxime definitur. Peccatum autem mentale vsuræ est voluntas exercendi, vel recipiendi vsuras receptione non secuta, neque opere consecuto. Nam sicut omne illud peccatum quod opere perficitur, diuiditur in mentale tantum, quod est voluntas peccandi absque verbo, vel opere: & mentale & reale, quod est voluntas peccandi verbo, vel opere consecuto: ita & peccatum vsuræ est duplex, mentale tantum, quod est voluntas quærendi vsuram opere nō secuto: & mentale, & reale, quod est voluntas eam quærendi opere subsecuto. Sciendum autem est, nullum peccatum vsuræ mentale, quantumuis mentale sit illud, si nihil accipiatur ad restitutionem obligare; & contra omnem vsuram receptam, quamuis solum sit mentalis, id est recepta
12 siue pacto tacito, nec expresso, cum intentione principali recipiendi eam, obligare ad restituendum: licèt simonia mentalis, ad id non obliget; vt probamus in commentario resolutorio cap. fin. de simon. 3. notab. quem recognoscendo Manua. Confes. sermone. Hispano vnà cum hoc composuimus; & nunc latinitate donatus suo loco ponitur *

Ex quo infertur, quòd cum Doctores disputant de vsura mentali, an obliget ad restituendum; non quærunt de peccato mentali vsuræ, certū enim est, illud non obligare, sicut nec vllum aliud peccatum mentale tātum ad restitutionem: sed disputant, an vsura mentalis, siue lucrum quæsitū ex mutuo sine pacto cum intentione principali ob illud facto obliget ad illud. Infertur etiam, quòd inuenitur, & frequenter, peccatum mentale

tantum

tantum vsuræ mentalis. quippe multi sunt, qui volunt mutuare mente, ac intentione principali recipiendi aliquid amplius, sine vllo pacto; & tamen non mutuant. Per quod quidem apparet, quantum differat vsura mentalis, a peccato mentali vsuræ; cum illa sit frequenter obiectum huius; quæ plane hactenus, quod sciam, nullibi fuerunt sic declarata.

14 Octauo noto ex hoc cap. & eius pessima obseruatione, mirandum esse, quòd cum totus orbis Christianus nunc magis quàm vnquam vsuram damnet, & dicentem eam licere, hæreticum iudicet; maiores tamen saltē palliatas dissimulat, quàm lex ciuilis olim permittebat per l. eos. §. 1. C. de vsuris. maxima enim vsuratum, quas illa lex permittit est centesima, quæ centum mensibus ipsam sortem exæquat. Quod diligenter, & copiose ostendit Bartho. Soci. in l. si hæres. §. item. ff. ad leg. falcid. cui concordat Budæus de asse, lib. 1. fal. 24. & Alciat. lib. 3. dispunct. cap. 1. & alij recentiores alibi. Ita quòd sors pariat vnum in vnoquoque mense, & duodecim in anno, & eam non permittit, nisi in pecunia traiectitia, sortis periculum in se suscipienti: alijs mercatoribus duas partes centesimæ concedit, hoc est octo pro centum in anno: & alijs hominibus vulgaribus dimidiam centesimæ; hoc est sex pro centum in anno: & nobilibus tertiam partem; quę sunt quatuor pro centum. Nunc tamen permittuntur saltem palliatæ tam grandes, vt interdum sors pariat decem, & amplius pro centum ab vnis nundinis in alias: quæ tamen tres, aut quatuor in anno occurrunt: & ita centum pariunt triginta, & amplius in anno. Item antea ex vsuris vsuræ non capiebantur, l. vt nullo. C. de vsur. & l. placuit. ff. eod. at nunc de cambijs recambia exiguntur. * Neque obstat, quod multi respondebunt, non recipere se ista pro vsuris; sed pro interesse, aut cambijs: quia non omnes, qui mutant nomen, rem ipsam mutant. Qua quidem de re in commentario resolutorio de cambijs, super cap. final. de vsur. altius tractamus: atque veritate coacti addemus quædam, quæ facile terreant multos in cambiorum lucra inefrænate, intrepideque anhelantes.

SVMMARIVM.

15 *VSVRAE qua definitio aptior.*

16 *Vsura etiam mortifera capere quidquam pro bono opere mutuandi; licèt non capiatur pro vsu rei mutuatæ.*

17 *Vsura simoniaca mutuare ab beneficium.*

18 *Vsura, vt inuenitur sine pacto, & voluntate paciscendi.*

19 *Vsura non est mutuare cum intentione minus principali lucri contra quosdam: mutuare autem cum intentione principali lucri sic, contra alios.*

20 *Finis minus principalis esse potest id, quod nequit esse principalis.*

15 NOno nota, quòd non abs re diximus ſupra not. 5. num. 6. definitionem vſuræ ibi datam clariorem,iuribusque aptiorem eſſe, quàm ſint quędam aliæ. Illa enim,quam Ioan. Maior dedit in 4. lib.ſenten.diſt. q.23.col.1.ſcilicet,quòd eſt *volitio,ſeu voluntas accipiendi lucrum vi mutui*,non eſt ſatis apta: quoniam non definit vſuram, ſed peccatum vſuræ; inter quæ magnam eſſe differentiam prædiximus ſupra num.13.Illa item noua,quam poſt nos dedit præfatus celebris Doctor Sotus lib.6. q. 1. de

16 iuſt.& iure;quamque potuit decerpere ex quodam dicto S. Thom. 2. 2. quæſt. 78. art.2. Vſura nempe eſt pretium vſus rei mutuatæ,non videtur eſſe apta. Tum quia datur verbis in hac materia inuſitatis, & rem ipſam obſcurantibus; vocabulum enim, pretium, in hac materia parum vſitatū eſt: tum quia ſequeretur, quòd non eſſet vſura mutuo tibi dare centum aureos,vt in fine anni reddas mihi centum & decem: non propter vſum eorum,qui per mutuum facti ſunt tui; ſed propter bonum mutuandi opus,quod meum eſt;quia nihil reddis pro pretio vſus rei mutuo datæ:ſed. in præmium operis mei boni. quod tamen eſt contra mentem omnium poſt & ante S.Thom. 2.2.q.78. art.1.Tum quòd mutuare ad obtinendū aliquod beneficium eccleſiaſticū eſt dare ad vſuram, vt mox dicetur; beneficium tamen non eſt pretium,nec iure pretio æſtimabile,iuxta gloſ. celeb.cap. coram. de offic. delega. vbi eam commendat Panor. & Ludou. ſing. 613. licèt ſuapte natura ſit æſtimabile, vt infra dicetur. Et quamuis, ad hoc reſponderi poſſit, ſæpe prætium pro præmio vſurpari, iuxta illud Terent. in Andr. *Ego ob ſtultitiam pretium fero*. replicari tamen poteſt, quòd ratio cui definitio illa nititur,concludit illud pro pretio vſus aſſumi. Præterea noto, quòd quamuis mutuare communiter ſit conſilij; ſaltem quando extrema neceſſitas non adeſt: nihil tamen ſperare principaliter vltra rem mutuatam præcepti eſt; quamuis non ſit mortiferum, quando quod ſperatur exiguum eſt:quemadmodū nec furtum rei exiguæ non eſt niſi veniale iuxta doctrinam S.Thom.2.2.q.66.art.6.quam in Manual.c.

17 17. nu.2.& in Comment.c.ſi.14.q.4. latius declaramus. Colligitur item mutuare principaliter ob beneficium Eccleſiaſticum obtinendū eſſe vſuram; quia licet tale beneficium non ſit iure pecunia æſtimabile, ſecundū glo. celeb. d. c. coram.eſt tamen ſuapte natura tale, cum ſit ius percipiendi fructus,& prouentus aliquos, ſecundum Calder.recep. in cap.in noſtra de reſcrip. latius declaratum à nobis in rubr. de præbend. Et ad hoc, vt vſura committatur,ſufficit, vt accipiatur, vel ſperetur principaliter lucrū rei ſuapte natura pecunia æſtibabilis; licèt a commertio rerum æſtimabilium à iure ſeparetur. Quemadmodum etiam omnes res conſecratæ, licèt dicantur iure inæſtimabiles, eo quòd eas lex à commertio hominum remoueat. l. inter ſtipulantem.§.ſacram. ff.de verb. oblig.§. ſacræ. inſt.de rerum diuis. ſuapte natura tamen ſunt æſtimabiles; & qui mutuaret ob

eas

eas quærendas vsurarius esset. Neque plane obstat, quòd hoc peccatum sit simonia, argumento definitionis simoniæ, datæ a glos. summæ. 1. q. 1. latius declaratæ per nos in Manual.conf. cap. 23.num.99. quia eo, quòd sit simonia, non desinit esse vsura; immo est vsura simoniaca, vel simonia vsuraria:& consequẽter erit re ipsa duplex peccatum, aut vnum cum circumstantia necessario confitenda; iuxta ea, quæ post alios diximus in præ-
18 dicto Manual. cap. 6. Colligitur etiam, peccatũ vsuræ reperiri posse sine pacto expresso, aut tacito accipiendi aliquid vltra rem mutuatam: immo, & sine vlla voluntate paciscendi, mutuando scilicet cum sola intentione principali recipiendi ob id aliquid vltra rem mutuatam, per prædicta, quod inducit etiam obligationem restituendi, vt Papa Vrbanus declarauit in d. cap.consuluit. de vsur. cuius quidem sanctam declarationem non fuit veneratus, vt debuit immodestus Carol. Molinæ. de commercijs, num. 11.

19 Decimo noto ex textu, & prædictis, vsuram requirere pactum expressum, aut tacitum, aut intentionem principalem lucrandi aliquid ex mutuo. Nam minus principalis, & secundaria intentio lucradi non sufficit ad constituendam vsuram; licèt noue tenuerit oppositum Dominic. Sot. lib. 6 q. 1. de iust & iure. dicens vtranque intentionem vsuram constituere, quod minus bene dictum est. Primo quidem, quòd contrarium tenent glos. & Inno. in d. cap. consuluit. de vsur. ab omnibus fere Theolo. & Canonist. recep. distinguentibus inter intentionem principalem, siue primariam; & minus pincipalem, siue secundariam, excepto Molinæo vbi supra; qui alterum extremum amplexus ait, neutram, nec principalem, nec minus principalem obligationem restituendi vsuram sine pacto inducere. Secundo, quod Caiet. Tomo 3. q. 3. de vsuris (cuius quandã sententiã per eam suum dictum firmando Sot. laudat) statim in quæst. sequenti, quæ quarta est expresse id, quod glos. & communis tenet; immo, & in illa ipsa quæst. 3. vbi ponit sententiam qua se iuuat Sotus, concordat communi, in illis verbis: *Oculus sinister, seu spes secundaria, potest dirigi circa aliquam remunerationem*, quin & si satis perpendatur, significat nunquã de hoc D. Tho. dubitasse. Tertio quòd id satis probant c. si officia. 59. dist. & cap. quid prodest. 61. dist. cum suis glo. per quæ communis id affirmat, quatenus significant, id quod eorum glos. expresse habent, scilicet licere seruire ecclesiæ, & Prelato cum spe minus principali, siue secundaria
20 obtinendi aliquod beneficium, licèt non cum principali, & primaria. Quarto quòd quam plurima sunt, quæ quamuis nõ possint esse fines principales, & primarij operis; possunt tamẽ esse minus principales, & secũdarij: verbi gratia, Non licet dicere missas, & diuina officia audire principaliter propter distributiones quotidianas; minus tamen principaliter licet iuxta glos. singul. recept. cap. 1. de cleric. non resid. lib. 6. Non licet nem

amare Deũ principaliter propter aliud;quia est vltimus finis,& ideo propter se ipsum tantum amabilis,vt post S.Tho.2.2.q.27.art.1. diximus in cap.cum minister.23.q.5.nu.4.nec consequenter licet ei seruire principaliter propter aliud:quia id esset facere de vltimo fine medium: licet tamen amare Deum minus principaliter propter aliud,vt seruire illi minus principaliter propter remunerationem;iuxta illud Psal.118.*Inclinaui cor meum ad custodiendas iustificationes tuas propter retributionem*. Adeo quòd Conc. Trid. sess. 6.cap.31.anathematizat eum,qui dixerit peccare iustum, qui Deo intuitu præmij seruit: quoniam tam merces temporaria,quàm æterna assumi potest in finem minus principalem,& secundarium,modo in principalem,& primarium vltimumque finem præfigatur ipse Deus solus dignissimus,qui suo ipsius solius intuitu ametur,& colat.

Quinto,quòd pulchra,& firme fulta conclusio Adriani. quolibeto. 10.col.4.(quem sequimur in repetitione cap.inter verba.conclus.5.nu.12.& 13.)habet omnem actum cuiuscũque virtutis,cuius totus finis,aut partialis principalis est bonum aliquod temporariũ, esse vitiosum,& nuper id ꝓbauimus in cap.cũ minister.23.q.5.nu.39. Et patet paucos esse collatione aliorum,qui ex suis honestis actionibus aliquod bonum tẽporarium honoris,famæ,gloriæ,salutis,rei familiaris, victus sui, aut aliorũ in minus principalem nõ præstituant:quos nemo catholicorum peccare dicit. Noto etiam,quod nullum,nec principale nec minus principale lucrũ, tanquam iure debitum ex mutuo expectari potest: sed sic tanquam antidorale,& remuneratorium de gratia,& non de iustitia debitum. Vnde & cum communi asserimus, quòd tam principaliter, quàm secundario lucrum amicitiæ,& gratitudinis ex mutuo sperare possumus.

SVMMARIVM.

21 *VSVRA mentalis vt desinit esse vsura.*
22 *Vsura non est lucrum ex amicitia principaliter speratum.*
23 *Spes principalis non omnis illa, sine qua non mutuaretur.*
24 *Vsura est acceptum sine libera dantis voluntate.*
25 *Sed non receptum pro solutione debiti aut pro labore numerandi, aut mittendi.*

21 VNDECIMO noto ex prædictis, quòd qui posteaquam principaliter propter lucrum mutuauit, suum peccatum agnoscens illam intentionem mutat in intentionem minus principalem accipiendi:& postea gratis datum accipit;peccat quidem mutuando, sed non peccat accipiendo; neque acceptum tenetur restituere. quia non recipit principaliter,eo quòd mutuat,vt rite dicit Ricard. in 4. dist.15.art.5. quem sequitur

tur Angel.verb.vsura.1.§.1.adijciendo in §.2. quod licitum est mutuare etiã principaliter, sicut dictum est, ad comparandum amicitiã,& gratiam mutuatarij,quia huiusmodi gratia nõ est sua natura.pecunia æstimabilis etiam expectãdo aliquod lucrum pecunia æstimabile principaliter ex illa amicitia;vt docet S. Tho.2.2.q.78. art.2. ad 3.& pulchre declarat Caiet. ibid.& in paruis opusculis tom.3.q.3.& 4.de vsur.& Sotus lib.6. q.1 art. 2. de iust.& iure. * Qua quidem conclusione,& alijs præcedentibus, scio quosdã frequenter consolatos esse,& alios quotidie consolari posse: ideo-
22 que omnia esse memoranda maxime Confessarijs.* Ex quibus colligitur, non esse peccatum expectare lucrum aliquod ex mutuo mediante amicitia,& gratitudine,tanquam quid gratuitum ex libera eius qui recipit vo-
23 luntate prouentum. Colligitur item,quòd nõ est vsurarius,qui mutuat cũ spe,quòd aliquid plus sibi reddetur,quã dedit;si eo animo id faciat,quòd non desineret id facere,quamuis nihilo plus quàm mutuauit sibi reddendum foret;cum talis spes secundaria sit,& nõ principalis. Sed nec etiam, qui cum tali spe lucri mutuat, quod sine illa non mutuaret, si modo finis principalis mutuandi non esset illa spes: sed amicitia, vel amor Dei, vel virtus:& lucrum, minus principalis. Tum quia merces tàm temporaria, quàm æterna assumi potest in finem minus principalem,tam amoris quã obsequij Dei. Tum quia, vt aliquis finis sit principalis actus non sufficit, vt sit caussa,sine qua non fieret actus:sed oportet,quòd pluris, vel tãti æstimetur,ac alius finis,propter quem ille fit; vt late probamus in d. cap. cũ minister. & tangitur supra nu.20. Exemplo sint illi, qui principaliter celebrant,aut ad diuina officia vadunt propter Deum,& minus principaliter propter pitantias,vt vulgo dicunt, & distributiones; sine quarum tamen
24 lucrandarum spe secundaria non celebrarent, vel non irent. Nec etiam peccat mutuans, qui non mutuat principaliter ob lucrum, accipiendo à mutuatario aliquid bona fide,existimans id sibi amanter, & gratis ab eo dari;licèt mutuatarius id non sibi det,tam ob gratitudinem, quàm ob timoré,ne nisi det, pecunia à se repetatur: vel sibi alia vice mutuum denegetur; quamuis si postea id resciret, teneretur ad restitutionem illius, vt recte ait S. Antoni.2.p. tit.1. cap. 7. §. 6. & consonat ei id,quod ait Sylu. verb. vsura 6. q.3.& 4.Caiet.2.2.q.78.art.1. Contra vero si dum sibi dabatur existimabat nõ dari libera voluntate,sed coacta, peccaret accipiendo,etiamsi a principio sola charitate mutuasset, Laur. in ca.salubriter.de vsur.& Syl. vbi sup. Si quis autem roget, quomodo mutuans scire potest, an mutuatarius libera voluntate, an coacta moueatur ad dandum illud plus? respondeo, quod ex qualitate rei datæ in lucrum,& ex iactura, vel lucro, quod mutuatarius fecit, & ex conditione naturali, & virtute liberalitatis mutuatarij, probus pænitens,& prudens confessarius id coniicere potest: animus enim ex coniecturis coniicitur, cap. eum qui.
de re-

de renunti.lib.6.l.dolum.C.de dolo. & c.etsi quaestiones. de simoni. Col-
25 ligitur etiam, quòd qui debitori suo, a quo debitum recuperare commode non potest, mutuat pecuniam, vt sibi hac via alterum tantum, quantum ei debet, refundat, non peccat. nihil quippe ab eo accipit ob mutuũ principaliter; sed vt sibi debitum recuperet, Maior in 4.dist.15.q.29.in prin. Adiicimus tamen cauendum esse debitori, per chirographum, vel alium modum, per quem de solutione cõstet; ne postea ipse, vel eius haeredes iterum illud petant, vel accipiant sponte solutum, per ea, quae diximus in simili in Manual. Confess. c. 17. nu. 113. Neque etiam peccat, qui accipit aliquid in iustam mercedem laboris numerandi magnam summam a se, vel a suis familiaribus susceptii: quia non vi mutui, sed ob laborem numerandi accipit: neque qui capit aliquid pro sumptu, & labore mittendi pecuniam mutuatam longe absenti, vt inquit Maior vbi supra.

SVMMARIVM.

26 VSVRA est quidquid amplius accipitur ob solutionis dilationem, aut datum minus ob anticipationem; in omni contractu etiam innominato, cum multis exemplis.

27 Redituum venditores, & emptores in auctionibus, qui multum videntur peccare.

28 Fortuitorum casuum renuntiatio minuere deberet redituũ pretium, quod apud paucos facit.

29 Doctor Monte maior laudatus.

30 Carolus V. Imperator, & Rex Philip. secundus, & eorum consiliarij laude ob hoc dignissimi.

31 Lex de non emendo reditus granorum sancta vt fraudatur.

26 Duodecimo nota, quod ex eodem textu, & praedictis colligitur, eum, qui emit, aut conducit aliquid minoris iusto pretio, infimo ob anticipatam solutionem committere vsuram; & e contrario, eum, qui vendit, aut locat maioris iusto pretio summo, siue rigoroso, ob dilatam solutionem: quia omnes praedicti accipiunt, aut volunt accipere aliquod lucrum pecunia aestimabile vltra sortem, principaliter ratione mutui palliati, & occulti; & ita tota definitio vsurae posita supra, nu. 6. conuenit huic lucro; vt & ipsis tota definitio vsurariorum. * Idem eadem ratione est dicendum de omnibus, qui per permutationem, vel quemcunque alium cõtractum innominatum; do, vt des, facio, vt facias, & c. de quibus in l naturalis.ff. de perscript. verb. volunt recipere, vel recipiunt aliquid maioris valoris, eo quòd dederunt, vel dent aliud minoris valoris aliquanto tempore antequam recipiant rem maioris valoris. Et consequenter, qui,
in

In hyeme dant mercenarijs ante tempora messis,vel putationis, vel fossionis vinearum aliqua,quæ non sunt tanti valoris, quanti operæ, quæ promittuntur præstandæ in illis, vsuram committunt: sicut è contrario omnes mercenarij,qui carius suas operas præstant tempore,quo illæ sunt præstandæ,eo quòd solutio mercedis in hyemem sequentem est facienda. Quod non videtur satis animaduertere,qui militibus egentibus,pannum, & vestes, corium,& calceos;immo,& aliquando panem,& vinum,& carnes maioris iusto pretio maximo,siue rigoroso vendunt (eo quòd solutio differtur in tempus, quo eis stipendia sunt soluenda)quàm venderent præsenti pecunia.Neque e contrario satis hoc perpendunt milites,qui præsenti pecunia emunt omnia prædicta minoris iusto pretio, infimo vel pio, eo
27 quod longe postea sint ea recepturi.* Colligitur item quòd obnixe rogãdus est Deus, vt de more pius inspiret veram pœnitentiam cum voluntate restituendi coniunctam plurimis emptoribus,siue conductoribus, qui reditum episcopatuum,& aliorum beneficiorum ecclesiasticorum,præsertim summorum Magistratuum illorum Hispaniæ ordinum militiarum, commendarum eorundem,Dominatuum,item ciuitatum, oppidorum, & vectigalium, & censuum regalium,& aliorum publicorum, vel priuatorum emunt, siue conducunt a necessitate oppressis, multo minori iusto pretio infimo,ob solutionem anticipatam vnius anni, & minori ob duorum, & adhuc minori,ob trium. Orandus item, vt idem inspiret his,qui e contrario vendunt,vel locant species,cinamomũ,piper, & crocum,pannum sericum,lanas,aulæa,libros, papyrum, & alia similia: boues,vaccas, equas,oues,& alia pecora his,qui eis indigent,ad se sustentandum, vel ad quærendum præsentem numeratam pecuniam,reuendendo protinus, ea minoris iusto pretio. Vendunt inquam,vel locãt maioris iusto pretio summo, vel rigoroso, propter dilatam solutionem. Colligitur etiam orandũ esse Deum,vt parcat hominibus illis ecclesiasticis, & secularibus, præsertim prædiuitibus, qui agros suos locant colonis suis pluris iusto pretio, summo, vel rigoroso,eo quòd ampliant terminum solutionis sibi debitorum,vel mutuant a principio triticum ad serendum, & victum, vel pecunias ad emenda quædam alia in agrorum culturam necessaria,data eis ad soluendum dilatione longa: quibus quidem actibus eos adeo fatigant,vt cogantur miserius viuere,quàm si essent veri serui,& vera mancipia.Orãdus item,vt etiam parcat illis,qui reditus suos quã maximo possunt pretio locant in auctionibus publicis allicientes ad augenda pretia pollicita-
28 tionibus,& donatijs incrementorum,(quæ Hispani vocant, *Puias,*) & dilationibus solutionum, & adigentes conductores facere renuntiationes iurium casuum fortuitorum,maiores,& rigidiores, quàm ante nostram ætatem Hispania viderit: nulla ratione habita, an pretium, quod eis promittitur,superet iustum, an non: neque quod diminuit pretium iustum,

adiectio

adiectio earum renũciationum,cum prouentus illi minoris valeant cum onere præfatarum renuntiationum,quàm fine illo. Nulla item habita ratione quòd huiusmodi prouentus non tanti valent illi qui eos christiane colligit,& iuste vendit; quàm illi, qui per fas,& nefas,quo iure,quaue iniuria eos colligit, & exigit, & postea vendit eosdem multis mendacijs, & simulationibus adhibitis; longisq; dilationibus ad soluendum concessis, illisque durantibus frequenter vtendo gratis debitorum hospitijs,& non pauca munuscula coacta potius quàm libera voluntate sibi oblata suscipiendo, pauperum sanguinem tanquam sanguisugæ insensiliter exugẽdo.
Colligitur etiam,non abs re, Doctorem illum Monte maiorem(quem ita
29 fulgentem gloria in cælo mihi videre videor,ac in terra virtute splẽdentem cognoui,cuius magno successori in primæ functionis Cathedra ipse indignus successi,) & me ambos,sed solos quodam anno in celeberrimæ Salmaticen. Academiæ Senatu in ea sentẽtia fuisse, ne reditus Academię, qui ex decimarum fructibus redeunt modo solito venderentur,siue locarentur;puta bis de illis auctionem faciendo,semel quidẽ mense Februario, & iterum mense Iunio adiudicando eos plus offerenti, & omnibus casibus fortuitis renuntianti,& alijs multis clausulis se oneranti, & quibuscunque qui pretium eorum augerẽt certa dona promittendo. Tum quia adeo care vendebantur,seu locabantur,vt mensura tritici,(quam vocant Fanecã) quæ tempore messis vix valeret quinque, & vix septem verisimiliter cum ab Academia vendendus esset, si reditus eius non locarentur in præfatis auctionibus,emebatur pluris quam decem;cum tamẽ labores, & impensæ in colligendo,& seruando eos,& periculum, quod per præfetas renuntiationes subitur,aliquid de pretio diminuere deberent.Tum,quia timere debebamus, ne adeo care vendendo siue locãdo daremus occasionem propinquam emptoribus,siue conductoribus reuendendi postea tenuioribus pluris iusto pretio: dando longas dilationes,vtendo multis artibus, mendacijs & fraudibus, sine quibus vendendo non possent quidquam lucrari:immo nec tantum pecuniæ numeratæ ex eorum distractione colligere,quantum pro eis soluere promiserunt. Tum quia debebamus considerare,quòd illi,qui per huiusmodi emptiones, & conductiones, (quas arrendationes Hispani,& Itali ad affictum acceptiones vocant,) se suasq; domos sustentant, vt plurimum quasi coguntur eas quouis pretio etiam carissimo conducere,ne decoquant, siue,vt vulgus ait, fallant: quoniam oportet eos ex fructibus noue,vt ita dicam, arrendatis siue ad affictum acceptis soluere debita,quæ debent pro acceptis anno præcedenti.Tũ quia, non debebamus dissimulare,quod sciebamus, & cernebamus huiusmodi conductores fere omnes in tantam paupertatem tandem regidi, vt cogerentur decoquere,& relicta sua misera familia solum vertere,aut confugere in ecclesias; quæ sunt ibi asylum,& refugium, quod in vrbe franquigiã
ve-

vocant.& sic dabamus multorum malorum occasiones, ita vt vix poteramus effugere nomen damnificantium,iux.cap. si. de iniur.In hac inquam sententia præfat.Illust.Doctor,& ego fuimus;sed adeo illa plerisq; omnib. displicuit,vt quod ad aliud propositum grauius Psaltes ait, riserunt nos, & mouerunt capita sua.Rideant tamen nunc,& subsannent quàmlibet libeat,hi redituũ Domini, siue sint personæ singulares,siue capitula, & vniuersitates, siue clerici, & laici,siue summates,siue infimates, siue Prælati, & Duces,siue Reguli, & Reges, quibus nimia cura est quoquo modo augendi reditus suos quot annis,& minima, vel nulla obuiandi malis, quæ inde sequuntur Reipublicæ & conductoribus: quique nulla iusta ratione habita valoris redituum suorum, & quantum valere possint conductori diligenter,& christiane res colligenti,& distrahenti, locant eos quàm carissime possunt viris auaris lucrum,& diuitias quadamtenus pro Deo colentibus: vel ijs, qui ne tam cito decoquant vel fugiant, vel in carcerem conijciantur coguntur quamlibet magno pretio emere, siue conducere; quos probabile est nihil non tentaturos, vt iure, vel iniuria, fas, vel nefas, sponte, vi, vel metu vendendo, vel exigendo exigenda, vel non exigenda corradant non solum pretium,quod promiserunt,cum illis renuntiationibus iuris,& cum obligatione, vt aiunt in forma Cameræ exequenda: sed etiam, quo suasq; põposas domos sustentent,& ditescant. Ridẽãt, inquam nunc, & subsannent spiritu auaritiæ inspirante, quàm largiter volent; veniet tamen dies ille vltimus horrendæ mortis,quę nec Regibus, nec Principibus parcit; in qua qui mortifere in his peccauerunt, & non satis pęnituerunt,vel restitutionem necessariam neglexerunt, dicẽt: quid profuit nobis reditus nostros nimia, & inordinata cupiditate contra fas, iusq; naturale,cuius pœnis subijcimur, etiam si ab his, quæ sunt humani liberi simus augere? exponendo nostras animas tanto æternæ damnationis periculo:nõ satis curantes,an essẽmus in caussã,& culpa, vt nostrorum redituum auctores, & arrandatores, suas animas perderent opprimendo nostros populos.subditos, vel alios decimarum,& tributorum,& gabellarum,debitores:& negligentes considerare,quòd eramus in causa,vt debitores nostri, quibus reditus nostros vendebamus, & locabamus dure ac crudeliter à prædictis conductoribus exacti perdiderint etiam suas; nunc negando veritatem,& peierando;nunc fraudibus iniquis vtendo; nũc desperando,nunc nobis detrahendo,& mala impie precando? Veniet inquã dies ille,in quo hæc sunt dicturi;immo,& additur.Cur non potius existimauimus nos fuisse eorum fratres? & quod fratrum est, vt ait Paul. 1.ad Thessalon. cap. non circumuenire fratrem in negotio;& cõsequenter,non dare causam culpæ coniunctam circumueniendi. Cur non etiam nos existimauimus quadamtenus patres aliquot eorum, & quod patris est thesaurizare filijs,& non ad iracundiam prouocare?& ita eos tractare, vt potius amarent, quàm timerent, & odio habeant? & quod non est danda

occasio præsertim propinqua peccandi: nec vllatenus consentiendum peccati: maxime mortifere, eo quòd secundum Apost. cap. 1. ad Roma. ab æterno iudice non solum facientes, sed etiam consentientes in æternum punientur iuxta declarationem glos. & aliorum omnium cap. 1. de offic. deleg. & nostram resolutionem in Manual. Confess. cap. 11. nu. 12. Et cur non potius aliquanto minoris locauimus nostros reditus viris Deum timentibus, & nos reuerentibus proximosque amantibus; quos probabiliter credebamus, & nobis sine fraude soluturos, & a debitoribus sine iniuria debita exacturos?

30 Tertiodecimo noto, ex textu, & prædictis colligi mille bonas precationes siue benedictiones deberi Cæsareæ Maiest. Caroli. V. Imperatoris & Regiæ Catholicæ eius filij Regis Philippi secundi dominorum nostrorũ ipsorumq; proceribus ob illam pragmaticam sanctionem, ne quis emat, aut conducat reditus prouenientes ex tritico, hordeo, vel alijs granis ex quibus conficitur panis; quæ nõ parua salus fuit suis regnis, nec paruum frenũ multis vsuris palliatis, saltem paruis, quæ in tenuiorum oppressiones exercebantur. video tamen aperiri ostium, per quod nisi claudatur virtus præfatæ pragmaticæ elabetur: nam cum prouide contineat pœnam arbi-

31 trariam, cuius tertia pars applicetur iudici, vt libentius audeat inquirere transgressores eius, etiam eorum odium incurrendo; cumque liceat condemnatis bis appellare, iuxta rubr. C. ne cui lic. tertio prouo. posteriores iudices aliqua ex parte satagunt, ita reformare sententias priorum, vt ad eos pertineat executio earum reformationum, iux. glo. cap. cum in ecclesia. de appell. & consequenter pœnæ in eis contentæ sibi applicantur, & priores nihil lucrantur. Qui videntes hoc, nulla, vel parua pœna multant præfatos transgressores, ne ab eis appelletur, & sine suo lucro odium transgressorum incurrant; ægreferentes, quòd posteriores suorum laborum præmia tollant, & ita transgressores, nulla, vel parua pœna castigati parum verentur eam transgredi. *Quare rogo etiam, atque etiam Prælatos, concionatores, & confessarios, qui assistunt Regiæ Maiestati, eiusque proceribus, vt eos hæc admoneant, (quorum aliquot, etiam ipse admonui:) simulque eisdem persuadeant, vt ob amorem Dei, & vtilitatem publicam, & in pauperes misericordiam, inueniant aliquam rationem, qua primi iudices, qui odium transgressorum incurrunt inquirendo, & curando, vt coram ipsis accusentur sua mercede fruantur: neque sua fraudentur postremi, qui sunt iudices appellationum confirmantes, vel infirmantes sententias priorum. Et quidem vna (salua eorum saniore sententia) posset esse, vt postremi iudices accipiant omnem illam pœnam, quam primorum pœnæ adiecerint, etsi nihil adijciant, vel eam minuerint, remittant sententiam exequendam primis, quibus earum pœnæ cedant. Admoneo etiam religiosos, qui præfatos iudices deprecantur, ne huiusmodi transgressores, nulla, vel solum parua pœna puniant sub boni specie male facere; cum illud sit

lud fit vti misericordia iniusta; de qua in cap. est iniusta misericordia. 23. quæst. 4. dum enim paucos nocentes a pœna iusta liberant, plurimos innocentes grauibus ærumnis inuoluunt.

SVMMARIVM.

31 *VSVRA non est semper lucrum societatis salua sorte remanente, & quomodo id fieri potest per tres contractus, &c.*

33 *Intellectus nouus c. per vestras. de donat. inter virum & vxo.*

34 *Vsurariam non esse cõsuetudinem immemorialem recipiendi quatuor pro centum, salua sorte, qua ratione defendi videtur.*

34 *Consuetudo immemorialis habet vim constituti.*

35 *Mutuum non facit sola securitas pecunia data.*

36 *Dominium rei non facit transire in alium sola periculi receptio.*

37 *Dominus non omnis de suo vt libet disponit.*

38 *Obligatio debitoris non tollitur securitate adiecta.*

32 DECIMOQVARTO noto, quòd ex tex. & prædictis colligitur, magnæ quæstionis esse, an aliqui possint inter se societatem ita contrahere, vt alter, salua sorte principali, aliquid vltra illam sine vsura capiat? Cui respondimus affirmatiue in Manual. Confess. cap. 17. nu 254. quod ipsum Vlyssiponæ antea consulueramus, monstrando in primis quendam modum ad id Maiestati Regiæ, a quibusdam iuris doctoribus oblatum, non fuisse vllatenus admittendum. Quem modum collegimus à Ioan. Maio. in 4. distin. 15. quæst. 49. Syl. in verb. societas. quæst. 2. & ex Caiet. in lib. 17. respon. respons. 11. * quæ nunc habetur in opusculis suis tomo 1. tract. 31. responsione 11. qui tamen mercatoribus parum placuit, eo quòd parum lucri sibi allaturus visus fuit; quamuis pro sua in religionẽ Christianam obseruãtia ab alio abstinuissent. Modus autem præfatus quem ipse Regiæ Maiestati obtuli consistit in faciendo tres contractus, quorum primus sit societatis, quo alter conferat pecuniam, & alter operam & industriam ad commune lucrum, & damnum. Secundus, quo qui operam & industriam confert, assecuret alteri sortem principalem, iusto in id pretio sibi ab eo constituto; aut altero tanto ex lucro remisso. Tertius, vt ad tollendas molestias, & suspiciones malas rationum reddendarũ de lucris, & damnis earundem conueniant; vt qui sortem assecurat, etiam assecuret alteri lucrum certum, pro incerto, iusto etiam in id pretio constituto, aut altero tanto ex lucro remisso. Quem inquam modum dicimus esse licitũ, cessante omni fraude vsuraria, & simulatione, & infamiæ periculo. Cuius iustitia efficaciter probatur, eo quòd omnes fatentur, hos tres contractus iuste cum tribus diuersis hominibus fieri posse: & quòd nullo textu nec vlla ratione probari potest, cur cum vno, & eo-

dem fieri non possint cessante omni fraude, & vsura, & dolosa simulatione: ita quòd lucrum illud certum, quod pro dubio, sed verisimili assicuratur, speretur ex iusta negotiatione societatis, & non alia illicita. Addimus præterea in dicto Manual. Confess. cap. 17. num. 255. secuti præfatum Ioan. Maio. vbi supra, prædictos tres contractus vno, & eodem tempore ita fieri posse, ac tribus diuersis; cum eadem ratio id persuadeat, argumento l. illud. ad l. Aquil. modo, vt diximus, fiant cessante omni fraude vsuraria, & iniusta simulatione. Addimus item, quòd qua ratione fieri potest per tres contractus formales, & expressos, ita fieri potest per tres tacitos, & æquiualentes; quia regulariter, eadem est virtus taciti, quæ expressi, l. cum quid. ff. de reb. cred. & cap. 2. de rescrip. & duorum æquipollentiũ. l. fina. ff. mand.

Post hæc scripta cum præfatum Manual. Conf. latinitate donaremus, posuimus exemplum faciendi hoc per contractus tacitos, & æquipollentes, cum summa probationum, quos olim Vlyssiponæ adduxeramus nẽpe. Si quis negotiator publice protestaretur, se paratum ad accipiendam pecuniam à quocunque volente illi conferre illam in societatem cum pacto de assecuratione sortis ad rationem 4. pro centum, & lucri certi quatuor pro duodecim incerti lucri. ita quod ex lucro incerto verisimili duodecim ex centum accipiat quatuor pro assecuratione sortis, & quatuor pro certificando lucro 12. & consequenter non teneatur reddere nisi quatuor: & postea alius sciens hanc protestationem confert ei centum, dicẽs: ego confero tibi centum in societatem negotiationis cum securitate sortis, & redemptione lucri incerti iuxta protestationem tuam. Pro quo præ-
33 ter prædicta vrget cap. per vestras. de donatio. inter vir. & vxo. sic notè inductum. Ibi Papa iubet, vt marito vergente ad inopiam, dos deponatur apud aliquem mercatorẽ, quo ex parte lucri honesti onera matrimonij sustentet. & ita intentio eius fuit, vt dos salua seruaretur: siquidem ob hoc iubebat illam a marito auferri; & ita videtur noluisse, vt ad lucrum, & dãnum mercatori traderetur, quod erat eam periculo obijcere. Voluit item certum aliquod lucrũ inde prouenire ad matrimonij onera sustentanda: at hæc duo fieri nõ possunt sine assecuratione capitalis, & sine redemptione lucri incerti pro certo: ergo Papa tacite voluit illa fieri. Vrget itẽ, quòd in multis Galliæ partibus, quando in ea prælegebamus, audiuimus, & nũc audimus in aliquot Italiæ partibus, & montibus idem seruari: quòd ecclesiæ, & viduæ, & pupilli more immemoriali antiquo conferebant suas pecunias mercatoribus, quo quatuor securos pro centum in suam sustentationem lucrarentur.

34 Quæ plane consuetudo defendi nullo modo potest per intellectum, quem Ioan. And. & nonnulli alij in dict. cap. per tuas. assignant, scilicet, quod in fauorem ecclesiarum, viduarum, & pupilorum cum illo lucro mutuari poterat: quia esset vsura, quæ neque etiam ad redimendos captiuos

uos admitti potest. cap. super eo. de vsuris. Vrget itē quòd nullo alio modo defendi potest, quàm dicendo, quòd exordium cœpit ab hoc societatis modo, qui fit cum securitate, & redemptione prædictis, & continuata fuit vsque ad illud tempus. Ad quod cōijciendum vrget etiam, quòd vix tertiam partem lucri dubij verisimilis, quod sibi pro sua rata regulariter obuenire posset, accipiebant, & accipiunt: nam verisimile lucrum cētum ad minus erat 12. vel 15. & non recipiebant nisi quatuor pro centum, quod significat, illos reliquas duas partes pro securitate eiusmodi, & redemptione dubij pro certo relinquere. * Vrget etiam, quòd consuetudo immemorialis habet vim constituti, & per eam probatur titulus, vel priuilegium, quod allegatur pro ea l. hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aqua quot. & æst. & cap. super quibusdam. §. præterea. de verb. signif. Et quòd prædicta consuetudo erat immemorialis, vt potest allegari, quòd habuit originem a modo contrahendi societatem, adiecta præfata duplici assecuratione. Præterea vrget etiam quòd præfata regna cum primis omniū semper floruerunt pietate, sanctitate, & eruditione; & quòd in initio præfatę consuetudinis homines eorum, (vt par est credere) non erant peiores: sed multo meliores, quàm nunc sumus: & ideo non permisissent consuetudinem huiusmodi vsurariā tanto tempore coalescere, nisi aliqua ratione iustificari potuisset. Obstare tamen ijs videtur, primo, quòd Caiet. quem pro nobis citamus, in dict. respon. 11. videtur esse contrarius. Secundò quòd expresse damnat contractum quendam societatis allatum ex Germania, quo quis dabat, in societatem centum alicui mercatori saluo capitali, eo pacto, vt sibi redderentur secura quinque in anno pro sua parte lucri ex eis quærendi. Tertio quòd etiam expresse asserit ipse, quòd contractus societatis, quo saluo capitali reddantur quinque pro centum pro parte lucri, non ptest iustificari per præfatos tres contractus subintellectos, quia ex natura contractus ipsius societatis non subintelliguntur. Quarto quòd etiam asserit, non licere contrahere societatem cum aliquo mercatore, eo pacto, vt ipse teneatur assecurare capitale, & aliquam partē lucri. Quinto quòd ex hac opinione sequeretur, licere nobilibus mutuare ad vsuram, quatuor pro centum iux. l. eos. C. de vsuris. Sexto quòd ex eadem videtur aperiri via exercendi vsuras, ad rationem quatuor, vel quinque pro centum.

Sed hæc nullatenus obstant. ad primum enim respondetur, negando, quòd Caiet. sit contrarius: quia immo in 2. art. præfatæ respons. expresse dicit quòd licite potest fieri, per tres contractus prædictos, vt in contractu societatis saluum maneat capitale.

Ad 2. respondetur concedendo id, quod ipse ait; nempe, quòd contractus simplex dandi in societatem centum, saluo capitali, & quòd quinque reddantur pro parte lucri, est illicitus, si formaliter, vel æquipollenter, non fiant præfati tres contractus: sed non si fiant illi, quod

ipsemet

ipſemet concedit. Et quòd non dicimus nos valere, vel eſſe licitam conſuetudinem aliquarum partium Italiæ, & Galliæ; qua orphani, & viduæ dent mercatori centũ in ſocietatem, vt ſaluo capitali reddantur illis quatuor in anno: ſed quòd illa conſuetudo potuit habere iuſtam originem à contractibus initis, cum prædicta duplici aſſecuratione: & quòd ſi poſſet ſatis conſtare hoc,& quòd intentio eorum, qui eam introduxerunt vſque ad tempora noſtra,fuit tacite,& æquipollenter facere id,quod à principio fiebat,poſſet iudicari licita; & quòd ad conijciendum hoc multum faciũt præfatum cap.per veſtras. & alia ſupradicta.

Ad 3. concedimus etiam,quòd non licet contrahere ſocietatem eo pacto,vt alter teneatur aſſecurare aliquod lucrum, & capitale, quod ipſe ait: ſed negamus,quòd cõtracta prius tempore, vel natura ſocietate,non poſſint de vtriuſque libera voluntate aſſecurationes illæ fieri,quod nos aſſerimus,& ipſe Caiet. fatetur.

Ad 4.concedimus,quòd cõtractus ſocietatis,vt ſaluo capitali,aliquod certum lucrum reddatur conferenti pecuniam, non poteſt iuſtificari per prædictos contractus ſubintellectos, ex ſola natura contractus; quia non ſubintelliguntur ex ſola illa: ſed negamus quod non poſſit iuſtificari per eos formaliter,ſiue expreſſè, vel æquipolenter,ſiue tacitè additus, vt prædictum eſt.

Ad 5.negamus ex hac opinione ſequi, quòd liceat nobilibus mutuare ad vſuram 4.pro 100. ſed ſolum licere nobilibus, & quibuſque alijs inire ſocietatem cum pacto,quòd capitale, & aliquod lucrum, ſint ſalua: & ſecura conferenti pecuniam,ſoluendo pro aſſecuratione, quod iuſtum fuerit,quod longe diuerſum eſt.

35 Ad 6.negamus per hoc aperiri viam exercendi vſuram ad quatuor pro centum;quia vſura non quæritur niſi ex mutuo vero,vel palliato:& ex hac opinione ſolum ſequitur,quòd poteſt quæri lucrum quatuor pro centum ex contractu ſocietatis,& prædictis aſſecurationibus, quæ ſunt longe diuerſa;& à diuerſis non fit illatio, l. Papinianus. ff. de minoribus. Intelligenda ſunt autem hęc omnia,vt prædiximus, ceſſante omni fraude, & ſimulatione, ita vt coram Deo formaliter, aut æquipollenter prædicti tres contractus fiant; quia niſi ceſſantibus his,nec duo,nec vnus quidem fieri poſſet.Poſteaquam hæc ſcripſimus præfatus Sot. vir alioquin doctiſſimus lib. 6. q. 6. art. 1. de Iuſt. & iur. tria de hac re reſcripſit. Primum nihil intereſſe an huiuſmodi cõtractus eodem tempore vel diuerſo fiant,quod rectè dictum videtur,quo ad Deum, & forum conſcientiæ. licèt multum intereſſe poſſet quo ad homines, & forum exterius, ad peius præſumendũ quum eodẽ tempore,quàm cũ diuerſis fiunt, argumento, cap. ad noſtram: de emptio.& vend.& cap.illo vos.cum eis annotat. de pignor. Secundum licere inire prædictos tres contractus cum tribus diuerſis hominibus, immo etiam, ſi primus ſcilicet ſocietatis,& ſecundus ſcilicet lucri

certi

certi pro incerto cum vno fierent; & tertius scilicet securitatis cum alio, quod etiam communiter approbatur. Tertium non esse licitum, primum scilicet societatis, & tertium scilicet securitatis capitalis, cum eodem facere, neque eodem tempore, neque diuersis, per nouam quandam, sed parum perpensam rationem; nempe quòd pecuniam in societatem conferre securitate a socio præstita, aut etiam collatam sic assecurare, re vera sit mutuare, aut mutuũ facere: quia conferens ita pecuniam, vel incipiens sic collatam habere, eius dominium in recipientem trãsfert, cum eius periculo maneat: & consequenter pro suo libito perinde illa vti possit, ac si mutuo data fuisset, negotiando, & prædia, vel census emendo, aut alias distrahendo, eo quòd si pereat eius damno pereat: etsi seruetur, eius commodo seruetur. quod non cõtingit quando cũ vno fit primus contractus societatis, & secundus lucri: tertius autem de securitate cum alio: tũc enim is, cui pecunia traditur non tenetur restituere, & ei qui ad id tenetur, pecunia non datur, & sic nullum mutuum inuenitur. Quæ certe ratio, etsi primo aspectu cuipiam tardo, veri speciem præ se ferre videatur, nullatenus tamen est firma.

36 Primo quidem, quòd aperto iuri contrarium est, dicere, dominium rei eo solo in alium transire, quòd periculum in se recipiat: tum quia expresse Grego. nonus in cap. 1. de cõmodat. definit, iuxta l. 1. C. eod. id quod ceditur alicui certi vsus gratia cum pacto, vt totum periculũ sit penes recipientem (etiam si casu fortuito pereat) esse commodatum: & constat dominium rei commodatæ in cõmodatarium non transire, secundum glo. ab omnibus recep. in dict. cap. 1. de commod. tum quod idem Grego. in cap. final. de deposito iuxta l. 1. §. si conueniat. ff. eod. definit; commendatum alicui custodiendum cum pacto, vt custodientis periculo maneat, esse depositum: & constat depositi dominium non transire in depositarium, l. 1. & l. licet. ff. depositi. Tum quia culpa, & mora regulariter transferunt periculũ in debentẽ, vt idem Grego. vtrobiq; præsupponit, & tamen noto notius est culpam, & moram non esse titulos transferendi dominij.

37 Secundo, quòd etiam est iuri contrarium dicere, quòd quis possit disponere pro libito suo de omni re, quæ suo periculo, vel commodo stat, aut perit: quia omne commodatum, & depositum cum pacto, vt periculo cõmodatarij, & depositarij maneat, quoad restituatur, & omne aliud quod est penes aliquem, qui est in mora restituendi, manet, vel perit eius periculo; & tamen certi iuris est, non posse illos iuste eis vti in alios vsus, quàm in quos acceperunt, vel habent: adeo quidem, quod si in alios vsus vtatur contra volũtatem commodantis, deponentis, vel alias tradentis furti conueniri poterit, & dupli, vel quadrupli damnari, §. placuit. inst. de oblig. quæ ex delict. nascun. l. qui vas. §. vetare. ff. eod. l. fin. §. sed si quidem. C. de iure domin. impetran. auth. præsenti. C. de fideiuss. Tertio, quòd etiam iuri repugnat dicere, quòd socius apud quem pecu-
niam

niam constitui,ad restitutionem non teneatur, eo quòd aliquis tertius securitatem præstiterit: quia perinde tenetur ac si nullam securitatem præstitisset. Nullo enim iure, nec vlla ratione probari potest eximi quem ab obligatioue,eo quòd alius illius debita assecuret: nam nec fideiussio, neque pignora eam tollunt,aut diminuunt;quia hęc omnia adduntur ad augendam, & non ad diminuendam obligationem: & inducta ad augendum non operantur diminutionean,nec è contrario, l. legata inutiliter. ff. de adimendis legat.& cap. fin.de verb. signi. quia inducta in vnum finem non debent cõtrarium operari.cap.ad nostram.de appel.l. 1.ff.eod. Quarto quia socius meus non potest vti pecunia, quam ego in certam negotiationem illi trado,in aliam: & ita non potest vti pecunia, quam ad mercaturam faciendam dedi,in emendos census, quamlibet salua mihi maneãt lucrum, & sors: id enim esset vti re mea in alios vsus, quàm in quos eam tradidi:quod species furti,& peccatum est,l.si conuenerit. ff. pro socio. & argumento prædicti §. placuit.& l. qui vas. §. vetare. & clementi. quia contingit. de religio. domi. & eorũ quæ ibi pulchre tradidit Card.Quinto quòd etiam contra ius est dicere, quemlibet, in quem dominium rei transit de ea pro sua voluntate disponere posse: id enim locum non habet,quando cum aliqua reseruatione, & onere vtendi ea in certum finem, vel modum transiit: vt dominium rerum, quas primus maritus vxori suę dedit transfertur in illam l. fœminæ. C. de secund.nupt. & vt dominium Primigeniorum, & multarum rerum transit in eos, qui ad ea vocantur. Et consequenter quamuis pecuniæ dominium ad socium transferretur; quia tamen transfertur cum ea reseruatione, & onere, vt ea vtatur in talem negotiationem,aut in tractandas merces, non potest in alias res, quã in destinatas expendi, l. 1. l. legatum. ff. de adminiſt. rer. ad ciuit. pert. l. legatum. de vsufruct. leg. & dicta clem. quia contingit. Cum igitur dominium rerum in accipientem non transferatur eo solo, quòd eas recipit, cum pacto, vt omne periculum casuum fortuitorum ad se spectet per primum argumentum;& hoc solum faciat assecuratio:cumque nemo eo solo, quòd rem periculo suo recipiat vti possit ea in alios vsus,quàm in quos recipit, per secundum argumentum:cumque nemo,in quem transit rei alicuius dominium, reseruato aliquo iure, vel onere, possit ea iuste vti,nisi saluo illo iure, vel onere per tertium argumentum: cumque deni-
38 que securitas à tertio præstita obligationem sortem restituendi socio nec adimat, nec diminuet per quartum argumentum; perspicuum profecto est, prædictam Soti rationem quatuor de causis corruere, ideoque nihil concludere;& nostram conclusionem manere firmam. quam etiam confirmat ea consideratio,quæ ex pręfatis infertur,quòd socius tradens pecuniam cum his conuentionibus,cogere potest socium negotiãtem, vt eam in illam solam negotiationem,in quam tradidit impẽdat,& etiam ab eius societate discedere,si contrarium faciat, l. si conuenerit. & l. si socius. ff.
pro

39 pro socio. non obstante assecuratione, & lucri certi pro incerto venditione: aut ei auferre suam pecuniam,& alteri dare,quatenus ius & pacta patiuntur:quin alia pacta addere potest, quibus societas clarissima efficiatur, & exprimere id, quod iure tacite inest; scilicet se nolle, vt ea pecunia in alias negotiationes, quàm in illas, aut illas, vtatur: nec aliud lucrum certum, vel incertum sperare, quàm quod illa, vel illa negotiatione comparabitur: immo & addere pœnas contractui soluendas, si alter, quàm conuenerit, vel tacite iure intelligitur, negotietur. Quod non ideo asserimus, vt cupiamus homines ab antiquioribus modis lucrandi ad hos nouiores adducere: nec quòd credamus, multos tam exiguo lucro contentos fore; sed quia vis veritatis, & iuris, in id nos adigit: & quòd magnopere desideramus auidos homines ad magna lucra illicitis modis facienda,ad hæc parua modo licito quærenda allicere: qui forte nulla via licite quærenda proposita ab illis non discederent: & quidem credimus non esse hoc vsuræ tam finitimum,quàm sunt census personales, quos prædictus Sotus concedit, quos tamen infra Notab. 22. impugnabimus.

SVMMARIVM.

40 *Interesse quid, & quotuplex.*
41 *Interesse damni,& lucri quid.*
42 *Interesse ex mutuo capitur tribus casibus secundum omnes.*
43 *Interesse extra rem regulariter non debetur.*
44 *Vsuram,nec dispensatio,nec vis facit licitam.*
44 *Interesse,& vsura differunt iuxta leges Romanas. & 46.*
45 *Et ita non debetur interesse eo solo quod vsura debeatur.*
46 *Pecunia plus valet apud negotiatorem;quàm apud alios, vt triticum seminale apud volentem seminare, & non habentem aliud simile.*
47 *Pretium rei non augetur per furtum,aut vim.*
47 *Vendere quis suum potest pretio,quo sibi valet,quamuis alijs non tantumdem valeat.*
48 *Pecunia duplex potentia ad lucrandum.*
48 *Virtuti magis, quàm vitio fauendum.*
49 *Papæ commentanti non creditur,vt legem ferenti.*
50 *Interesse damni,& lucri,vt differunt.*
51 *Vendere vt licet spe lucri.*
52 *Amor an dicatur cogere vt timor.*

DECIMOQVINTO noto ex tex. & prædictis, licitum esse mutuanti accipere aliquid vltra sortem nomine interesse, tam lucri cessantis,quàm damni emergentis.Et quia multi percupierunt vt explicare-
40

D mus,

mus,quid in nostro Manual. Confes. c. 17. num. 211. appelletur interesse,& quotuplex sit,& an vtrunque capi possit,& peti à mutuante; tam pro illo loco,quàm pro isto dicimus,prętermissis subtilitatibus tam definitionis interesse,quàm membrorum diuidentium,& subdiuidentium ipsum. de quibus late Bar. Bal. Sali. & alij nouiores in l. 1. C. de senten. quæ pro eo quòd inter. (quibus ex parte materia obscuratur.) Dicimus inquā primo id quòd transtulimus in Manual. Conf. cap. 17. num. 211. quod interesse in genere est damnum emergens,& lucrum cessans, eo quòd aliquid fieri cessatur secund. glo. in verbo, possibile. C. de sent. quæ pro eo quod. In qua definitione coniunctio &, accipitur, pro, *vel*,& verbum *fieri* prout comprehendit, *non fieri*, eo quòd non facere, sit facere,l. si mora. ff. solut.matr.& glos.recept.l.2.in prin.ff.de verb.oblig.& ita in proposito interesse id dicitur,quod mutuans perdit de suis rebus,aut desinit lucrari eo quòd mutuat,aut eo quòd ad præstitutum diem non soluitur. Et sic duplex est interesse,alterum damni emergentis,alterum lucri cessantis,glo. 4.
41 d.l.1.cuius.§.fin. id probat. Exemplum damni emergentis: habeo pecunias quibus reficiam domum,ne corruat, aut quibus æstate volo triticum emere in totius anni alimenta,aut fœnum pecoribus,aut septa, siue aggeres aquæ molendinorum restituere, aut mea debita soluere; quas mutuo tibi:& quia eas ad præstitutum diem non soluisti domus concidit, triticum duplo carius emi,pecora fame interierunt, molendina non molunt: aut interesse debitoribus meis saluo, aut res meas vilius vendo, quo illis satisfaciam: damnum ex hoc mihi subsecutum dicitur interesse damni emergentis. Exemplum interesse lucri cessantis: sum mercator,habeo pecunias,quibus merces emere volo ad negotiandum,eas tibi mutuo:& die præfixo non restituis; lucrum quod ob id facere cesso, est meum interesse lucri cessantis.

42 Secundo dicimus,quòd inter omnes conuenit, vtrumque horum contingens ob mutuum peti posse in duobus casibus.Prior est cum culpa,aut mora in solutione præcessit, glos. celeb. cap. conquestus. de vsur.per cap. dilecti.de foro compet. cap. peruenit. & cap. constitutus. de fideiuss.& l. 1. sub finem.C.de senten. quæ pro eo quod inter. prob. opti. tex.in l. 3. §. fin.ff.de eo quod certo loco.Posterior autem casus cum ante,aut post moram contigit: mutuum tamen datum fuit per aliquam vim regis, ciuitatis,aut cuiussis alius.

Tertio,inter omnes etiam conuenit, interesse damni exigi posse,etiam si nec vis,nec mora aliqua interueniat; modo mutuatarius admonitus fuisset tempore mutui, damni quod euenire poterat,& fuisset contentus illud vna cum sorte mutuata soluere,vt expresse determinat D.Thom. 2.2.q.78. art. 2. ad primum. In quibus tribus casibus non solum licet accipere, & exigere,sed etiam à principio conuenire de summa,quæ vltra sortem sibi rependenda est, ex verisimili illo interesse damni, aut lucri: vt late prædi-

ctus

ctus Sot. subscripsit lib. 6. quæst. 1. articu. 3. de iust.& iure. quamuis magis, quàm alij hanc materiam restringere sit conatus.

Quarto, quòd solum dobitatur de casu, in quo quis sponte, sine vi mutuat pecunias expositas negotiationi, aut rerum frugiferarum emptioni, & cessat à negotiatione, ac frugiferorum emptione, possit capere licite interesse lucri cessantis contingentis ante moram & culpam? Nam Innocen. tenet, quòd non, in cap. final. de vsur. quem præd. Sot. laudat, & sequitur, quamuis dicat se cõtrariam opinionem minime damnare:& pro sua opinione, adducit primo prædictũ Innocen. in dict. cap. final. qui hoc affirmat. Deinde S. Thom. 2. 2. quæst. 78. articu. 2. ad primum, qui videtur ei ponere hanc differentiam inter interesse damni, & interesse lu-
43 cri, & Durand. & Scotũ quos dicit esse secutos S.Thomam. Tertio, quòd nullus tex. videtur reperiri, qui concedat hoc interesse lucri cessantis accipi ab eo, qui culpa caruit, nec moram in solutione adhibuit. Quarto quòd videtur ei, nullum antiquum Doctorem aperte oppositum tenuisse, & quòd immo Scot. in 4. dist. 15. quęst. 2. & Durand. in 3. dist. 37. quęst. 2. D. Thom. sequuntur.

Pro contraria tamen sententia, quæ receptior est, facit primo, quòd, vt etiam ille dicit, eam tenent Conrad. de contract. quæst. 30. Siluest. verb. vsura quęst. 19. Caiet. 2. 2. quæst. 62. artic. 4. & Adria. in 4. de restit. quæst. de vsura. Addimus nos, quòd etiam idem tenent Panor. in cap. fina. de vsur. & ante illum Host. & S. Anton. in cap. salubriter, eod. & Ioan. And. in dict. cap. final. quatenus dicit, dictum Host. habere locum, quando debitor solutionem distulit: quia aliàs quisque voluntatem negotiandi fingeret & postea pecuniam ad interesse daret. Quæ ratio solum includit, nostræ opinioni locum non esse, quando re vera, & coram Deo mutuans negotiari non vult, sed fingit se velle, quod omnes fatemur:& consequenter Ioan. And. fateri debet, aut nihil suam rationem valere, aut nostrã opinionem esse veram. Et etiam Ioan. de Lignano grauissimus Doctor, & Lauren. de Rodul. in dict. cap. salubriter, tenent idem, quod Host. & etiam S. Antoni. 2. par. titu. 1. cap. 7. §. 15. tres rationes ad id adducens: quamuis dicat melius esse, vt huiusmodi contractus dissuaderentur quod nos etiam fatemur, nisi quando constaret maius obsequium Deo per eorum exercitium præstitum iri. quod toties vsu venit, quoties proximus liberaretur à magno damno mutuata sibi pecunia iam mercaturæ parata pro exiguo lucro interesse lucri cessantis. Præcipuarum rationum, quibus ad id mouemur prima est, quod ipsemet Sot. fatetur, iteresse damni vnius domus ex mutuatione proueniens iuste posse accipi: & constat, id esse interesse, quod extra rem dicitur secundum Bar. & alios in l. 1. C. de eo quod interest. & quòd tale non magis debetur, quàm interesse lucri cessantis, l. si sterilis. §. cum per venditorem. de actio. empt. Ergo si illud iuste accipi potest absque eo, quòd culpa aut mora præcedat, poterit. & hoc, argu-

mento l. illud. ff. ad l. Aqui.

Secunda, quòd idem Sotus fatetur quòd interesse lucri cessantis, culpa & mora non præcedentibus, accipi potest ab eo, qui vi aliqua mutuat.

44 At vis non potest vsuram licitam facere, cum illa iure naturali, & diuino prohibita sit, vt dictum est supra eod. Commen. nu. 7. & ipse latius probat: igitur ob interuentum vis, huiusmodi interesse lucri accipere non licebit, aut, quamuis illa non interueniat, licebit.

Tertia, quòd Alexand. iij. expresse determinauit in c. super eo. de vsur. non posse dispensari super prohibitione diuina vsurarum: & quòd vt nullatenus mentiri licet; ita nec ad vsurā dare: & cōsequenter, quòd sicut nulla vi fieri potest, vt quis licite mentiatur: ita nulla vi fieri potest, vt ad vsuram licite detur. Cum ergo Sotus fateatur non esse vsuram accipere interesse lucri cessantis ob mutuatas aliqua vi pecunias ad negotiandū paratas, confiteri debet, quòd nec accipere illud ob easdē spōte mutuatas sit vsura.

Quarta, quòd aliud est accipere interesse lucri cessantis, & aliud vsurā, vt singulariter, & aperte dicit Scæuola, in l. 3. §. fi. ff. de eo quod certo loco, quatenus asserit, quòd debitor ob non solutionē debiti interdū tenetur ad soluendū interesse lucri, quamuis summā vsurarū permissarū superet.

45 Quinta, quòd idem Scæuola clare significat, non omnes creditores licite posse recipere interesse lucri, eo quòd debitores sua illis debita non soluant tempore præstito: quia mercatores accipere possunt, & alij non; & consequenter significat plus deberi mercatori ob pecuniam, qua negotiatur, quàm alteri, qui non negotiatur. Cui consequens videtur vnam, & eandem pecuniæ summam plus valere apud mercatorem paratum ad negotiandum cum ea, quàm apud alium, qui non est cum ea negotiaturus: & ideo si plus aliquid recipit quàm alius, non recipit plus, quàm habebat & dedit.

46 Sexta quòd vt proxime dictū est, præfatus Scæuola significat, quod pecunia, quā habet mercator paratā ad statim negotiandū plus valet, quàm tanta, altera quā habet alius non paratam ad negotiandū: imo plus quàm altera tanta, quam ipsemet habet à negotiatione separatā. ob quod, qui ei eam furaretur, plus restituere teneretur, quàm si alteri furatus fuisset: vt & qui habet triticum seminale ad statim seminandum, aliud simile ad idē non habens; plus valet ei, quàm aliud tantundē aleri non seminaturo: & qui furaretur illud ei teneretur restituere plus quàm si aliud tantundē furaretur alij, qui seminare nolebat; aut eidē ipsi aliud simile ad serendū habenti, iuxta omniū mentē, quam late Caiet. 2. 2. q. 78. art. 2. explicat.

Septima, quòd contra ius est dicere, quòd ex sola culpa debitoris, aut mora solutionis interesse lucri cessantis debeatur; est enim contra distin. ll. 3. ibi, *quod si merces solebat comparare, puto, & lucri habendam rationem.* Ex quibus verbis clare colligitur, quòd licèt leges Romanæ vsuras constitutas solui iubeant propter solam solutionis metam in quibusdam

busdam contractibus, l. mora. §. in bonæ fidei. ff. de vsur. & l. vlt. ff. de peri. & commo. rei vend. l. fructus. C. de action. empt. non tamen iubent solui interesse lucri cessantis, nisi quando saltem cum mora debitoris facultas, & voluntas propinqua & verisimilitudo lucri faciendi in creditore concurrit, per d. l. 3. §. fi. Et communis opinio in d. l. 1. C. de sent. quę pro eo. contra glo. eius & alias ei similes tenet, nihil esse immutatum per illā legem, quo ad hoc, vt soluatur interesse, quòd ante illam solui non debebat. Et ita longe alia est ratio soluendi interesse lucri cessantis, à ratione soluendi vsuram: & consequenter non infertur illud esse illicitum, eo quòd vsura sit illicita, cum à separatis non fiat illatio, l. Papinianus. ff. de minoribus.

Octaua, quòd ex his omnibus sequitur, quòd quamuis facultas, quæ pecuniæ ad lucrandum inest, absolute considerata non auget eius pretium, nec faciat valere pluris, quàm sine illa: considerata tamen ea prout est personæ, quæ illa scit & vult vti, facit, vt pluris valeat: vt facultas generandi, quæ inest tritico absolute considerata non efficit, quòd plus valeat: considerata tamen, quòd est eius, qui illud iam satum habet, aut satui præparatum, aliud simile ad seminandum non habens, facit, vt pluris valeat, ad effectum, vt vendere, & mutuare carius possit; & qui furto illud sustulerit, plus ei, quàm alteri restituere teneatur. Et ita, qui mercator mutuat aliquam pecuniam negotiationi paratam accipiendo aliquod lucrum vltra similem quantitatem, quamuis accipiat plusquam valebat quantitas mutuata, considerando eam absolute; non tñ capit plus quàm mutuauit, considerando eam cum illa qualitate quòd erat parata à se ipso ad negotiandum: & consequenter non accipit vsurā.

47 Nona, quòd nullo iure, nec vlla ratione probari potest, quòd pretium alicuius rei crescat, eo quòd subtrahatur furto manifesto, aut non manifesto, vi, aut metu: quamuis enim ratione pœnæ, aut iniuriæ reus cogi posset ad aliquid plus eo soluendum in pœnam delicti commissi, iuxta titulos ff. de furtis, vi bono. rapto. quod metus causa. & Institut. de obligatio. quæ ex delict. nascun. & de vi bono rapto. non tamen ideo, quòd pretium eius crescat, eo quod furto subtractum, aut vi, aut metu extortum fuerit. Vnde, qui sic deliquit, non tenetur restituere in foro conscientiæ, amplius quidquam, quàm simplex ablatum sine aliquo incremento, iuxta glos. singul. & recept. cap. fraternitas. 12. quæstio. 2. & honorem, si aliquem ademerit. Fatentur tamen omnes, quòd si quis ab alio furto, aut vi metu, auferret pecuniam ad negotiandum paratam, aut triticum sationi præparatum, & non habenti aliud simile, tenetur plus restituere illi, etiam in foro conscientiæ: quàm si abstulisset ab alio, qui non habuisset illa sic parata. Ergo necessario confitendum est, illam pecuniam, & triticum plus valere illi, qui seminare, & negotiar. vult, & potest; quàm alijs id facere nolentibus, & consequenter si mu-

ter si mu-

ter si mutuat, potest accipere aliquid amplius ratione interesse pecuniæ.

48 Decima, quòd licèt, qui habet aliquid, quod communiter, nec sibi nec alijs pluris quàm decem valet, plus alteri vendere non possit (quamuis ementi multo pluris valeat) tamen si pluris sibi valeat, rectè id vendere potest eo pretio, quo sibi valet accipiendo pro eo tanto plus, quanto sibi plus valet iuxta S. Thom. 2.2. quæst. 77. art. 1. & Scotũ in 4. dist. 15. quęst. 2. receptos. At vt dictum, & probatum est, centum scuta plus valent mercatori illis statim negotiari volenti; aut alteri prędia fructifera occurrentia sibi emere cupienti; quàm alijs, quibus id faciendi animus non est: ergo illud amplius sine vsura recipere poterit.

Vndecima ꝙ hoc interesse nõ accipitur propter mutuatã pecuniã; neq; etiã propter facultatẽ generalem, & obseruatã, quæ ad lucrandũ eidem inest; sed propter facultatẽ specialẽ lucrandi, quã habet, ob id quòd est ad negotiandum parata, & consequenter non erit vsura illud pecipere, argumento eorum, quæ de vsuræ definitione supradicta fuerunt num. 5. cum non recipiat illud ratione mutui; sed ratione illius facultatis specialis maioris, quam habet apud illum, quàm apud alios.

Duodecima, ꝙ virtuti potius, quam vitio fauendũ est, c. 1. de postula. præla. c. quando. 2. q 5. mutuare aũt coactè nõ est actus virtutis; mutuare vero ex amore, & charitate sic. Cũ ergo, qui coactus aliqua vi mutuas, capere hoc interesse possit, etiam secundũ Sotum, vt supra dictum est, à fortiore poterit idem facere, qui ex amore, & charitate mutuat. Decimatertia, quòd ipse Sotus vbi supra fatetur interesse lucri cessantis deberi à mutuatario, & posse à mutuante accipi, si cum tali pacto mutuum accepisset, quòd elicit, & quidem rectè, ex S. Thom. 2. 2. quæst. 78. articu. 2. ad primum.

49 Non obstant illa argumenta quibus mouetur Sot.* Ad primum enim respondetur concedendo, quòd Innoc. quartus, quem pro se adducit in cap. fin. de vsur. tenet illam sententiam, vt Doctor comminiscendo in illud cap. non autem vt Papa statuendo illud: & ita non tenemur, eam magis sequi quàm aliam, quæ in comminiscendo in alijs locis tenuit: adeo quòd Host. quem communis sequitur in cap. 1. de conces. præben. lib. 6. discessit à quadam eius opinione, quam tenuit interpretando vt Doctor illud cap. à semetipso, vt Papa constitutum.

50 Ad secundum respondetur concedendo, quòd S. Thom. quem pro se citat in dict. quæst. 78. art. 2. ad primum, ponit quidem differentiam inter interesse damni emergentis, & interesse lucri cessantis, quo ad hoc, vt interesse lucri non accipiatur, tanquam res iam quęsita & perdita, vt interesse damni recipitur: non autem quoad hoc, vt nihil recipi possit. Tum quia ratio, quam ille reddit, scilicet, quòd non potest vendere, quod nondum habet, & multis modis impediri potest, oppositum concludit. Concludit enim non posse recipi interesse lucri tamquam rem iam quæsitam,

signifi-

significando, quòd potest recipi tamquam res sperata, quæ potest multis modis impediri. Tum quia ipsemet ead. 2. 2. quæst. 62. artic. 4. dicit quòd qui alteri in semine sato nocet, aut in alia re, quæ nondum est adquisita, sed speratur adquiri, quamuis non teneatur restituere quantum collecturus esset impedimẽtis cessantibus; ad iustam tamen, & probabilem quandam compensationem tenetur. Itaque dictum Diui Thomæ nostræ conclusioni non aduersatur, quamuis eam moderetur, vt dicamus, quòd qui mutuat non tantum interesse debet accipere, quantum alius sui similis,
51 & æqualis altera tanta pecunia lucrifacit, impedimentis cessantibus; sed quantum meretur illa facultas, & spes lucri verisimilis, quam pecunia illa in mutuante habet, cõsideratis modis, quibus impediri potest. Quemadmodum qui habet prædium aliquod satum, non debet tanti vendere fructus speratos, quanti valerent, si essent collecti prospere, cessantibus impedimentis; sed quanti valet illa spes colligendi, consideratis modis, quibus eorum collectio prospera impediri potest.

Nec plus obstat, quod de Durando adducit in 3. distin. 37. quia idẽ ait, quod Thom. & per ead. verba; nec, quod de Scot. adducit in 4. dist. 15. q. 2. quia licèt alia pulchra in hac materia dicat, vbi ab eo citatur, sicut in alijs solidis solet: tamen hanc distinctionem Diui Thomæ non adfert. Immo expresse dicit in ead. dist. colum. 6. quod qui habet pecuniam negotiationi expositam, eam mutuare potest constituta pœna certæ rei sibi soluendæ, nisi ab eo restituatur, vt se indemnem seruet: & ita sentit, eum posse damnum in mutuatione, & lucri cessatione acceptum recipere. *

Ad tertium respondeo, quòd si præfatus Sotus, satis meminisset præfatam l. 3. §. final. de eo, quod certo loc. & perpendisset præfatas duodecim rationes, non fuisset visum ei, hanc sententiam firma ratione carere.

Ad quartum respõdetur negando, quòd nullus antiquorum doctorũ hanc sententiam tenuerit; quia supra citauimus Hostien. Ioan. And. Panor. S. Antoni. & alios multos eam tenuisse: immo, & in octaua ratione monstrauimus, Iurisconsul. Scæuolã eam sensisse. * Neque obstant etiam alia duo argumenta omnibus alijs fortiora. Alierũ est, quòd qui volũtate spõtanea mutuat, non facit id coactus: & qui coactus nõ mutuat, nõ videtur dicere possẽ, quòd per alium impediatur lucrari donec mora, aut culpa solutionis adsit; & consequenter, qui sine vi mutuat, non videtur posse accipere quidquam lucri, cum illud ei ante culpam, aut moram ab alio non impediatur. Alterum est illud, quod Caiet. 2. 2. q. 78. art. 2. ad primum (licèt nostram opinionem tueatur) adfert; scilicet, quòd quamuis aliqua res, dũ est in particulari potentia lucrandi, pluris valeat quàm alia eiusdem speciei, & bonitatis ab illa potentia separata; sed non si sponte ab illa extrahatur. Quemadmodum triticum seminatum, aut ad seminandum

dũ paratum pluris valet, & vendi pluris poteſt, quàm aliud eiuſdem ſpeciei, & bonitatis à tali potentia ſeparatum: ſi tamen ſponte ab illa potentia, quæ lucrum continet ſepararetur, non poſſet pluris, quàm aliud eiuſdem bonitatis vendi; & ſic videtur, quòd quamuis pecunia, quæ negotiationi expoſita eſt, aut eidem ſtatim exponenda pluris, quàm alia ſimilis valeat; ſed ſimul ac ſponte mutuo datur ſponte ab illa lucrandi potentia extrahitur, & ita non pluris, quàm alia valet; neque ob eam plus quàm ob aliam peti poteſt.

52 Ad hæc duo argumenta Caieta. reſpondet multis verbis, quorũ ſumma eſt, quòd qui amore, & charitate mutuat, quo proximũ paruo dãno, à maiori liberet, non dicitur mutuare ſponte, ſecundum mentem D. Thom. 2.2. quæſt. 78. art. 2. ad primum; ſed aliquo modo coactus. Pro quo facit, quòd qui è naui ſeruandi ſui cauſa merces in mare iacit, etiam ſponte l. 1. & toto tit. ff. ad l. Rhod. de iact. cap. maiores. §. item quæritur. de baptiſ. non facit voluntate abſolute ſpontanea: ſed conditionaliter vitandi maioris mali gratia. Aduerſus tamen hanc reſponſionem Caietani fortiſſime facit primo; quòd iuſtum aut iniuſtum non conſiſtit in bonitate, aut prauitate animorum, & intentionum; ſed in rerum, & operum externorum æqualitate, & inæqualitate, iux. doctrinam Ariſtote. 2. & 5. Ethicorum, & D. Thomæ recepti 2.2. quæſt. 58. art. 10. & quæſt. 59. art. 2. Secundo quòd nihil refert, an mutuatio fiat ob miſericordiam, charitatem, amorem, aut odium, vel crudelitatem ad hoc vt mutuum dicatur iuſtum, vel iniuſtum; vel ad hoc, vt iuſte aliquid ratione illius deſideretur, aut capiatur, ad inducendum reſtituendi neceſſitatem, vel ad liberandum ab ea. Tertio, quòd quamuis mutuatio poſſit eſſe bonum opus charitatis, aut malum ei repugnans, eo quòd fiat animo iuuandi, vel lædendi proximum; non tamen ob hoc dicetur iuſta, aut iniuſta ad hoc vt neceſſitatem reſtituendi inducat, aut ab eadem liberet. quia, vt in Manual. Confeſſ. cap. 24. num. 5. diximus, ſola peccata contra iuſtitiam ſpecialem inducunt reſtituendi neceſſitatem. Quarto, quòd videtur doctrina noua, & contraria l. vlt. C. ſi quis teſtar. aliquem prohibuer. & concluſioni S. Thomæ, quæ fundatur in ea, 1.2. q. 6. art. 6. quam in Manual. cap. 17. num. 15. & 6. ad aliud propoſitum accommodauimus: puta, quòd neque miſericordia vel pietas, neque amor, vel preces blandæ ſine mendatio, & fraude adhibitæ inducunt neceſſitatem, aut vim ſufficientem, ad hoc, vt quis dicatur coacte feciſſe aliquid ad effectum, vt poſſit reſtitutionem petere, aut ab ea liberari. Quare ad prius argumentum reſpondeo, concedendo quidem, quòd qui mutuat motus caritate, & miſericordia ad opitulandum proximo, non dicitur mutuare compulſus coactione, quæ reſtitutionem inducat, aut tollat. Concedendo etiam, quòd qui ſponte mutuat, non dicitur impediri à lucro quærendo, per alium, ita vt ille teneatur ei reſtituere illud, eo ſolo, quòd impediuit eum: ſed negando, quòd qui ſponte à lucrando ceſſat,

vt ſubue-

vt subueniat alij, non possit iuste accipere tantum, quanti res mutuata sibi valebat; & quanti spes lucrandi iuste potest æstimari: nam & carpentarius, latomus, aut alius operarius, qui cessat à suo lucro, & officio, meis precibus, vt me comitetur aliquo proficiscentem sponte quidem desistit a lucrando: sancte tamen à me exigere posset, id quod probabiliter lucrifecisset. Qui etiam sponte vicino modium tritici seminalis ad seminandum parati mutuat, iuste exigere potest ab eo tantum, quantum sibi tempore, quo dedit valebat; licèt alijs non tantundem valeret, per ea, quæ paulo ante num. 54. dicimus. Qui etiam sponte dat cuipiam triticum satum, iuste potest accipere pro eo tantum, quantum illud cum spe verisimilis fructus valet. Eadem igitur ratione nullam iniustitiam committit, qui sponte omittit emere prædia, vel merces, vt pecunias, quas ad id paratas, aut expositas habet, mutuet alteri petens lucrum, quod illius caussa omittit, aut quantum illa pecunia, cum illa commoditate valet: nec est vlla vi opus ad id excusandum, nec est vsura: quia nihil accipit vi mutui; sed ratione lucri, quod propter mutuatarium non facit; & in effectu sunt duo contractus; alter mutui, alter facio, vt des, hoc est lucrari cesso, vt tibi mutuem, & illud rependas, iuxta l. naturalis. ff. de præscri. verb. aut est venditio illius lucri verisimilis, iuxta mentẽ S. Tho. 2.2. quæst. 78. art. 2. ad 1. Ad posterius argumentum respondeo, quòd dictum Caiet. assumptum in eo, solum intelligitur de illo, qui suam pecuniam quam habet ad lucrandum paratam simpliciter ab illo fine tollit, non dando eam alteri ad iuuandum eum, & postea tantum pro illa vult, quãti cũ illa commoditate lucrandi valet: nostra vero conclusio intelligitur de illo, qui pecuniam cum lucrandi commoditate coniunctam dat alteri. Concludamus itaque licitum esse mutuanti aliquid amplius accipere, non solum ratione interesse damni emergentis: sed etiam lucri cessantis; neque solum ratione eius, quod moram, aut culpam in solutione commissam subsequitur: sed etiam eius, quod ante euenit. Quæ tamen conclusio intelligenda est, dummodo dolus, & fraus palliandi vsuras absit: & modo, non tamquam res adquisita, sed tamquam in spe posita, & quæ impediri multis modis potest, æstimetur, maxime si mutuatur cum pacto de resarciendo illud interesse: nam etiam Sot. in dicta quæstio. 1. art. 3. lib. 6. pro indubitato ponit, quòd interesse lucri cessantis, accipi, & peti potest, quando à principio mutuationis promissum fuit illud.

SVMMARIVM.

53 *Interesse capi non potest secundum aliquos, nisi concurrant septem, quæ tamen omnia non sunt necessaria.*

54 *Interesse ante tempus, quo lucrifieret capi non potest.*

E Decimo

53 DECIMOSEXTO noto ex prædictis, quòd non sunt necessariæ totconditiones ad iusto capiendum interesse lucri cessantis ex mutuo, quot Conradus in q. 30. de contract. & quidam alij alibi requirunt, sed aliquot sic. Prima enim est, vt hic lucrandi modus non tantum sibi placeat, quantum negotiationis; quod tenet etiam Syl. verb. vsura.q.19. quæ tamen non videtur necessaria. Tum quia nulla lege vel ratione probatur, quòd vnus modus lucrandi de se iustus fiat iniustus ex sola voluntate æque libenter vtendi eo, atque alio: quamuis ille esset melior. * Quod post hæc nostra scripta tradidit Sotus lib.6.q.1. art.2.de iust.& iure;& addit,& quidem recte eod.lib.q.1.art.3.de iust. & iure, nihil referre an mutuãs sit rogatus, & quæsitus à mutuatario, an vltro mutuet: modo id quod ad iustitiam commutatiuam pertinet seruetur. Nam, vt supra dictum est, iustum & iniustum non in bonitate, aut prauitate animorum, & intentionum, sed in rerum, & operum externorum æqualitate; & inæqualitate consistit, secundum Aristotelem 2.& 5.Ethicor.& D. Thom. receptum 2.2.q.58.art.10.& q.59.artic.2.Secunda conditio est, quòd interesse sit verum; quæ necessaria est iuxta mentem glosæ, & omnium dict. cap. conquestus. Satis tamen est, vt tempore mutui lucrum pactum sit verisimile, quamuis postea non subsequatur, vt recte Medina dixit in Codi. de restitutio. fol. 132.*

54 Aduertendum tamen est, quòd per extrauag. Pij V. editam super cambijs, & relatam à nobis in Manual. Confes. cap. 17. num. 300. (& referendam, Deo propitio, in Commentario cap. vlt. de vsuris. in quo de cambijs agetur) vetitum est, ne post illam campsores possint ab initio conuenire de certo interesse; quam tamen ad mutuantes extra materiam cambiorum non extendi super eadem extrauagante annotauimus. * Tertia quòd mutuatio, vel non solutio sit causa amissionis lucri, secundum omnes; qualis non est (secundum Caiet. & Medi. vbi supra) quando mutuans aliam pecuniam habet, qua negotietur; quanto minus erit si mutuator non erat negotiaturus, nec frugifera empturus; etiamsi nõ mutuasset, argumento auth. multo magis. C. de sacrosanct. eccles. Quod valde ponderandum est circa illos campsores, qui non negotiarentur, etiamsi non cambirent; attamen dicunt se pro interesse capere aliquid vltra sortem, quam mutuant. * Quæ tamen limitatio Caiet. non procedit, si aliam pecuniã ad alios fines, veluti, ad fortuitas necessitates destinasset, neq; negotiationi committere vellet, quod prudentiæ est. Quarta vt mutuans non sit dandis vsuris assuetus; quæ tamen non procedit in foro conscientiæ: in quo veritas præualet præsumptioni, cap. tua. de sponsal. & fieri potest, vt quis in alijs vsurarius sit, & in hoc non. Quinta vt non recipiat interesse, priusquam labatur tempus intra quòd illud verisimiliter lucri factum fuisset; quia subrogatum subire debet naturam, seu conditionem eius, cui subrogatur l. eum qui.§.qui iniuriarũ.ff.si quis cautio. & capit. ecclesia. vt lite

lite pend. nihil inno. & id quod accipitur pro interesse subrogatur ipsi interesse; quod tamen nō percipitur ab initio mercium, vel prædiorum emptorum: sed postea tempore messis vel vindemiæ, vel nūdinarum, vel alio tempore, in quo merces venduntur. Per considerationes tamen Medinæ vbi supra, interesse lucri verisimilis à principio conuentum, potest capi etiamsi in fine, dum recipit, constet, nullum lucrum factum fuisse, argumento cap. in ciuitate. de vsuris. Sexta, vt mutuatarius non egeat extreme: quæ etiam non videtur necessaria; quia non tenetur ex præcepto subuenire illi gratis: immo satisfacit mutuando, vt cum poterit soluat, per ea, quæ diximus in Manual. Confes. cap. 17. num. 60. & mutuare sine interesse esset donare. Septima, vt mutuans ob hoc non incurrat infamiam vsurarij apud simplices, æstimantes illud interesse, esse vsuram ob similitudinem; cum omnis species mali fugienda sit, 1. Thess. 5. & cap. cum ab omni. de vita & honest. cler. quæ conditio, quamuis ad euitandum peccatum scandali necessaria sit; non tamen ad euitandam vsuram, & obligationem restituendi, quæ ex sola iniustitia nascitur; per tradita in præfato Manual. Confes. cap. 17. num. 6. quale non est peccatum scandali, quod est contra charitatē S. Thom. 2. 2. q. 43. in prin. Octaua, quòd caussa principalis mutuandi sit subsidium necessitatis vitæ, salutis, honoris, aut bonorū proximi: quæ tamen est nō necessaria, licèt sit honestissima, per dicta in prima conditione. Nona, vt non capiat neque paciscatur totum interesse, quod verisimiliter expectatur cessantibus impedimentis casualibus, sed solum tantum, quantum valet illa verisimilis expectatio consideratis, impedimentis præfatis: nam qui prædium satum vendit, non potest tanti vendere, quanti valet triticum, quod verisimiliter colligendum speratur, cessantibus prædictis impedimentis: sed quanti valet verisimiliter illa spes, subiecta illis, quibus impediri potest, vt dictum est post S. Tho. in præced. notab.

Credimus tamē, quòd qui mutuat pecunias negatiationi, aut rei frugiferæ emendæ destinatas, ea lege, vt ei soluatur pro interesse tantum, siue sit multum, siue parum, siue nihil, quantum alij eiusdem artis altera tāta pecunia lucri fecerint: aut quantum fructus rei frugiferæ, quam emere volebat impensis deductis valebunt: quia hoc interesse non tanquam iam lucrifactum, sed in spe lucri positum exigitur.

SVMMARIVM.

55 *MVTVANS licite capit id, quod soluit, quia non est ei solutum.*

56 *Mutuanti an liceat capere interesse non promissum.*

57 *Vsura non est capere quantum reddidisset prædium, quod ob mutuum non fuit emptum, quamuis non tantum fuisset mutuo datum &c.*

58 *Vsura est lucrum, quod capit mercator pro interesse pecuniæ mutuatæ, qua non erat negotiaturus, nec frugifera empturus.*

55 Decimo septimo noto ex textu, & prædictis, quòd qui cogitur soluere interesse, vel vsuras creditori suo, eo, quòd mutuatarius non soluit ei mutuum stato die, licitè potest ab eo recipere illud, quod sic soluit; secundum Innocen. recept. in cap. 1. de vsur. quem commendat Iason in l. nummis. ff. de in lit. iuran. & etiam compensationem iacturæ, quam fecit vendendo res suas minoris, quàm valerent: aut emendo triticum, aut vinum, maioris eo quòd stato die debitor ei non soluit, quia id non accepit vi mutui; sed ratione interesse damni emergentis, quod debetur; dummodo secundum aliquos concurrant duo; nempe quòd monuerit debitorem damnum emersurum: & quòd quæsierit mutuum gratuitum sufficiens ad vitandum illud, & non potuerit inuenire: quorum tamen posterius non videtur necessarium: quoniam nulla lege, nec vlla efficaci ratione probatur, creditorem mutuantem teneri ad mutuum gratuitum quærendum, quo liberet mutuatarium a damno, quod ob non solutionem incurreret. Sed neque prius videtur necessarium: tum quia interesse intrinsecum, siue intra rem, quale est incrementum pretij vini, tritici mutuati, sine alia vlla monitione, mora facta, debetur, argum. l. vinum. ff. si certum pet. & l. 3. §. fi. ff. de eo quod certo loco. tum quia etiam interesse extrinsecum, (quod appellat Bart. communiter receptus extra rem, in l. 1. C. de senten. quæ pro eo quod. num. 12.) frequenter debetur sine alia promissione: vt cum in re, quæ debetur non inuenitur interesse intrinsecum, qualis est pecunia numerata, l. nummis. ff. de in lit. iuran. & declarat Bart. vbi supra, num. 21. licèt quando in re debita potest considerari interesse intrinsecum regulariter non veniat extrinsecum, per l. si sterilis. §. cum per venditorem. ff. de actio. emptio. saltem in emptione, & venditione, vt sentit Alciat. in dicta l. 1. C. de sent. quæ pro eo, & cap. vlti. & tunc non sufficeret admonitio, quia requireretur solutionis promissio, saltem, quo ad exigendum, licèt non quoad sponte oblatum accipiendum.

56 Decimooctauo noto ex textu, & prædictis, quòd volens emere aliquod prædium, aut domum, quæ sibi aliquid annuatim redderet, pecuniam, qua id, vel eam empturus erat, mutuat alteri præsertim promittenti recompensationem, potest accipere, & petere ab eo prouentum, quem ex illa, vel illo facturus erat, quoad pecunia reddita fuerit, secundum S. Antoninum 2. par. tit. 1. cap. 7. §. 15. quem communis sequitur. tum quia is æquatur mercatori mutuanti pecunias ad emendas merces paratas. tum quia illud accipit ratione interesse lucri cessantis; sicut mercator. tum

57 quia, qui vendit aliquod prædium, & tradit illud emptori, qui non soluit; potest accipere loco interesse tantum, quantum reddit illud, etiam si

pretium

pretium soluendum deponeret, l. 2. C. de vsur. vbi glo. secuta Azon. & recepta per alios ait, id etiam iure canonico procedere: quod tamen videri potest limitandum saltem in foro conscientiæ, quādo illæ pecuniæ pro, quibus prædium dabatur, iustum illius pretium essent: quia si prædium mille aureis valet, & propter necessitatem, aut alias rationes (quæ donationem non contineant) 500. illi détur non posset accipere plus, quàm dimidium prouentus illius, per ea, quæ ad aliud propositum in cap. nouit. de iudic. not. 6. a num. 21. scripsimus. si quidem in foro conscientiæ illa pecunia, nisi dimidium illius census emi non poterat. Addimus tamen, quòd si tu omnibus illis pecunijs non indiges, sed septingentis; quibus tamen à me mutuo tibi datis prædium, aut merces, quas expediret emere non possem, & omnibus sic; & vt tibi mutuarem à lucro cessaui; accipere potero interesse mille aureorum, vt recte Medina considerauit in codice de reb. restitu.

58 Decimonono noto ex textu, & prædictis, quòd non possunt quidquā capere iuste ratione interesse lucri cessantis hi, qui nolunt, vel non possunt negotiari, nec res frugiferas emere, & mutuant ad interesse. Neque illi mercatores, qui certa pecuniæ summa negotiantur, & non maiori; & aliā quam habent, mutuant ad interesse. Neque hi, qui multas pecunias in nundinas important, & emptis mercibus suo proposito sufficientibus reliquas pro interesse mutuant. Neque, qui ab alijs sumunt grandes pecuniarum summas, quas alijs, atque alijs ad interesse tribuant nolentes illis negotiari, nec census, vel alia frugifera emere (quamuis aliàs ad negotiationem habeant) quia clarum est, nullos præfatorum posse prætendere vllum interesse verum, vel verisimile lucri cessantis, sed solum fictum & inane. An autem ratione cambij, vel alia iusta capere possint aliqui, dicetur in commentario cap. fin. de vsur. vbi de cambijs agitur.

SVMMARIVM.

59 Mons Pietatis, & alia similia qualia sint.

60 Mons pietatis approbatur per Concilium, & Papam Leonem ex certa scientia, & modo specialissimo.

61 Custodia rei conuenit eī, ad quem eius emolumentum principaliter pertinet, & cui pereat.

62 Mons Pietatis non accipit a pauperibus propter mutuationem; sed propter custodiam.

63 Montes pietatis communiter instituti non desinunt esse liciti, eo quòd possent melius institui.

59 Vigesimo noto, ex textu & prædictis, quòd non sine magno colore visum est aliquibus vsurarium id, quod in montibus pietatis, & aliquot

aliquot alijs similibus operibus exercetur ad subueniendum pauperibus in Italia & alijs terris institutis, quod magnis viribus nititur probare Caietanus in opusculo de monte Pietatis; quem sequitur Sot. lib. 6. q. 1. art. 6. de iust. & iure: quia instituuntur hoc modo. Prælatus aliquis, aut Dominus aut opulentus homo, aut Ciuitas donat, aut relinquit aliquam quantitatem tritici, vel pecuniæ numeratæ alicui loco, vel reipub. ea lege, vt mutuo dentur pauperibus, pignoribus acceptis, vt exiguum aliquod soluant singulis mensibus pro quantitate accepta, & pro tempore, quo eam non soluerint pro victu, & salario ministrorum, qui sunt habituri curam custodiendi dictum triticum, aut pecuniam mutuandi, & recuperandi, seruandi, & restituendi pignora tempore oportuno: ita quòd aliquid amplius vltra sortem mutuo datã singulis mensibus capitur ad prædicta onera sustentanda. quod, vt dixi, visum est vsurarium
60 aliquibus, præsertim Caietano, & Soto in locis prædictis. Primo quidem quia mutuans palam capit aliquid vltra sortem mutuo datam. Secundo, quia alioqui liceret cuilibet homini pio, & priuato deputare aliquam pecuniam, aut triticũ ad mutuandum pauperibus, ea lege, vt caperet aliquid vltra sortem pro salario, labore, cura custodiendi, mutuandi, pignora capiendi, & restituendi ea tempore oportuno: quia eadem in vtroque ratio militat, quod tamen secundum omnes est falsum. Tertio, quòd non videntur pauperes teneri custodiri magis pecuniam, aut triticum, quod sibi de illo monte pietatis mutuo dandum est; quam triticum, & pecuniam præfati homines; quia non est suum, argumento l. 1. & l. necessario. ff. de peric. & commod. rei vend. & l. incendium. C. si certum pet. §. is cui. inst. quib. mod. re contrah. obl. nec est futurum suum, quo ad vsq; mutuo acceperit. Quæ licet simul cum auctoritate Caiet. fuerint in caussa, cur neque in cathedra prælegendo, neque extra illam respondendo super hoc contrariam sententiam asseruerim: nunc tamen eam assero. Primo quidem, quòd Leo Papa X. in Concil. Lateranen. sess. 10. (cuius tenorem etiam doctiss. Ioan. Medina refert fol. 113.) per bullam patentem approbauit prædictos montes; & declarauit, eos esse licitos, & sanctos, affirmans idem fecisse suos prædecessores Paulum II. Sixtum IIII. Innocen. VIII. & Iulium II. & non vtcumque, & in forma communi approbauit, vt aliqui censent; sed ex certa scientia. De quarum approbationum differentia late tradunt Panor. & Dec. in rub. & cap. 1. & cap. venerabilis. de confir. vtil. vel inut. & alij alibi: neque vt cumque approbauit, & declarauit ex certa scientia; sed recẽsendo argumenta vtriusque partis, & laudãdo multũ montium huiusmodi institutores, & concionatores, qui eos persuaserunt, & Pontifices Maximos, qui magnas indulgentias eorum amplificatoribus concesserunt.

Secundo, quòd responsio, qua Caiet. præfato Concilio respondet, parum modesta videtur: & qualem magnus ille, idemq. in Concilia oecu-

meni

menica & Maxi. Pontifices maxima obseruantia D. Thom. Aquinas non dedisset; & quæ a doctiss. Medina satis confutatur; & ego minus auderem dicere id, quod præfatus Sot. vbi supra dixit, nempe omnia illius Concilij minime recepta fuisse. Tum quia significat, præfactam approbationem patrum nos obligare. tum quia licet illa responsio vtcũque aliud valere posset, quo ad declarationes legum humanarum, quas Concilium fecit; cuiusmodi est exemplum, quod ibi ille ponit: nihil tamen valet quo ad declarationes legum diuinarum, quæ ob id, quòd non suscipiantur, non desinunt esse veræ, nec obligare. Non enim quisquam dicere potest Concilium in ista declaratione errare potuisse; cum hæc declaratio pertineat ad legem diuinam, & ad materiam definiendi, an aliquid sit peccatum mortiferum, nec ne; in qua Concilium non potest errare c. maiores. 24. q. 1. cum alijs citatis ibidem a glo. immo neque Papa, quatenus est Papa, vt habet receptior sententia S. Tho. 2. 2. q. 11. art. 2. pro qua facit c. hæc est. & c. quoniam vetus. 24. q. 1. quæ latius retulimus in c. nouit. de iudi. not. 3. nu. 45. & seq.

61 Tertio, q inter oẽs tã illos, quàm nos cõuenit, iustũ esse, vt ministri, quibus iniũctũ est onus custodiẽdi, mutuãdi, & recuperandi mutuo datũ; aut recipiendi, seruandi, restituendi pignora pauperibus, suam mercedem honestam habeant: & hanc illos habere debere ab eo, qui ad illud tenetur: & diuersitas in eo consistit, quòd Caiet. & eius sequaces dicunt, quòd ipsi montes, aut Ciuitates, quæ ipsos suscipiunt, eam soluere tenentur, & non pauperes. Nos autem dicimus, quòd pauperes ad quos emolumentum illorum montium peruenit tenentur, & non ipsi montes, aut Ciuitates in quibus ipsi constituuntur: quia id palam sensit Conc. in dicta sess. 10. dum pro ratione suæ decissionis subijcit illa verba, *Qui commodum sentit, onus quoque sentire debet*. quæ est vna pars illius regulæ iuris, lib. 6. Qui sentit onus, debet sentire commodum, & e contra. Et patet prædictas pecunias, & præfatum triticum, non esse data, vel relicta Ciuitatibus, vel ciuibus ad commodum eorum, quatenus sunt tales; sed ad commodum pauperum; etsi perirent, aut imminuerentur illis solis perirent, aut diminuerentur, & non alijs: & secundum ius ad illum pertinet custodia rei ad cuius commodum & vtilitatem custoditur, & cui perit, aut lucri fit, l. 1. & l. necessario ff. de peri. & commo.

Quarto, quia iustum, & firmum esset legatum, aut donatio, quibus aliquid pauperibus cum aliquo onere relinqueretur, aut donaretur, argumento l. id quod pauperibus. C. de episco. & cleri. & l. si quis ad declinandam. eod. tit. & consequenter iuste illis donari, & relinqui decem millia aureorum, cum onere, vt illa semper seruentur in archa, aut chirographis assecuratis iustis pignoribus, vt eis in vsus suos vtantur accipientes mutuo pignoribus datis, & statis temporibus soluendo, & nunc alijs, nunc vero alijs sint vsui, & vtilitati. Et cum illorum solum commodis

seruiant,

seruiant, ad illos solos etiam pertinebit illorum custodia; & consequenter illi debent contribuere, & conferre id, quod fuerit necessarium ad soluendam iustam mercedem ministris, qui datis idoneis fideiussoribus curam & laborem custodiendi, & mutuandi pecuniam, vel triticum; chirographos, & pignora recipiendi, & custodiendi; solutiones recuperandi, & pignora restituendi. At nulla æquabilior, neque iustior contributio, & collatio, siue collecta fieri posse videtur; quàm instituendo, vt ab vnoquoq; pro singulis mensibus, quibus mutuum durauerit, certum quid tribuatur, quod ita exiguum sit, vt verisimiliter non excedat iustã præfatorum ministrorum mercedem.

Non obstant in contrarium adducta. Ad primum enim respondeo,
62 quòd pauperes mutuum accipientes nihil soluunt ratione mutui; sed ratione custodiæ, & administrationis montis, qui eorum commodis custoditur & regitur: nam & Sotus confitetur, posse quem accipere aliquid à mutuatarijs pro officio, & obligatione, qua teneretur ad mutuandũ eis; quod ipsum ante illum dixit singulariter Scotus in 4. dist. 15. quæst. 2.

Ad secundum respódeo, magnum discrimen esse inter hominẽ pium, de quo in argumento, & montem pietatis: quia illius pecunia sua est; etsi nollet mutuare, non posset ad id cogi: dominium autem pecuniæ montis pietatis penes communitatem pauperum est, aut penes aliam, ea lege, vt tota eius vtilitas pauperibus cedat. Per quod in effectu fit sua, & administrator montis habet officium, & obligationem mutuandi; & ad id cogi potest.

Ad tertium respondeo negando custodiam illius montis, ad alios quã ad pauperes principaliter pertinere: cum saltem principaliter sola ipsorum vtilitas in eo respiciatur, quod præfatum Concil. in præfata sessio. exprimit illis verbis, *Cum pauperes commodum sentiant; etiam inpensam, quæ parua est, sentire debent*. Quare nihil videmus, quod in re tam sancta, & per tantum Conc. approbata, damnandum sit. Contra vero videmus multa laudanda, quorum laudibus, alij ad alia similia pia incitentur. Non obstat quòd melius esset constituere aliquem redditum annuũ, quo sine onere aliquo pauperibus mutuaret. Tum quia hoc esse melius illo non arguit illud esse malum, cum bono vino detur melius, l. vbi autem non apparet. ff. de verbor. obligat. & virginitas, quæ melior est matrimonio, cap. virginitas. 32. quæst. 1. non arguit, illud esse malum: cum sit vnũ de septem sacramentis Ecclesiæ Christianæ, iuxta glos. cap. veniens. de transact. redactum in canonem in sess. 24. Concil. Trid. * Tum quia satis est, quòd Concil. Lateranen. iudicauit, præfatum modum constituendi montem esse bonum. Tum quia pecunia, qua constituendus esset annuus reditus in stipendium pro administratione adimeretur monti, & diminueret illum. Tum quia ex illa sola pecunia, qua præfatus reditus con staret, posset constitui mons alius paruus alicui populo satis aptus.

SVM-

SVMMARIVM.

64 *Usura non est accipere fructus pignoris pro soluenda dote dati, noua ratione, sex alijs reiectis etiamsi maritus non sit gener:*
65 *Bona omnia sunt communia inter maritum & vxorem in Lusitania.*
66 *Dotem qui promittit, & non soluit, videtur promittere emolumentum, quod mediocriter ex illa quæri potest.*
67 *Vsura non est accipere certum quid pro dote promissa singulis annis.*
68 *Quod etiam vidua capere potest, &c. & talia statuta valent.*

64 Vigesimoprimo noto ex textu, & supradictis, quòd gener licite potest accipere fructus pignoris fructiferi traditi sibi a socero in cautionē dotis soluendæ, vt est casus cap. salubriter. de vsuris. & l. pater. ff. de doli mal. excepto. quia non capit eos vi mutui veri, vel palliati: sed alia ratione, quæ à varijs varia redditur, vt in cap. 1. lib. 1. variarum resolutionum, refert diligentissime doctissimus doctor Didac. a Leiua, & Couarr. qui iam pridem multis annis auditor noster fuit studiosiss. in hac Academia Salmāticensi, eo maiore hanc nostram diutinam peregrinationem honorans, quo id candidius in suis præclaris operibus, testatur: nunc autem in magnum suarum litterarum, & virtutum testimonium Episcopus factus est Reuerendiss.* quique postea euectus in illustrissimum totius Castellæ Præsidem, cum omnium magno desiderio, hanc miseram vitam, ante vnum circiter annum, in alteram, vt merito creditur, felicem commutauit*; quæ tamen ratio satis iusta nobis adhuc non videtur inuenta: nam illa, quæ est communis (scilicet quòd illos accipit ratione damni emergentis, aut lucri cessantis) non conuenit. tum quia non quadrat textui: tum quia si conueniens esset, concluderet, nullum esse discrimen inter dotis, & alterius rei debitum; quod absurdum est. tum quia quando certum esset, aut verisimile, maritum nullum damnum suarum facultatum passurum ob dotem non solutam, neque lucrum facturum ob illam solutā, prædictos fructus accipere non posset. tum quia etiam quando ob id aliquod damnum pateretur, vel aliquod lucrum, verisimiliter faceret, nequiret capere fructus, nisi posita ratione inter illud damnum, vel lucrum, & valorem fructuum: & nisi damnum vel lucrum exæquaret valorem fructuum: quod repugnat antiquissimæ consuetudini, quæ nunquam eiusmodi rationes, & calculum admisit: cum tamen consuetudo sit optima legum interpres, cap. cum dilectus. de consuetud. Minus conuenit secunda ratio, quam reddit Ioan. ab Anania, in dicto cap. salubriter. nu. 8. cui nonnulli consentiunt, scilicet, quòd accipit eos ratione damni emergentis, quod patitur in sustentanda vxore: quia vxorem sustentare non est pati damnum, sed debitum officium præstare. Non sa-

tisfacit etiam tertia eademque noua ratio Medinæ in Codi. de restitutio. quæst.1.de vsuris. puta, quòd socer videtur donare illos fructus pignoris: quia præfatū c.salubriter.nulli donationi innititur. Nō etiam satiat quarta, eademque nouissima Soti, quam reddit lib.6.quæst. 3.art.2. de iusti. & iure, nempe, quòd maritus tenetur ad onera matrimonij sustentanda: quorum vnum est dotis custodia. Tum quia contextus non se fundat in
65 custodia dotis. Tum quia sequeretur, quòd in Lusitania & in alijs terris vbi omnia bona inter coniuges fiunt communia, non haberet locum præfatum cap. salubriter. quod contra omnem morem, & consuetudinem est. tum quia nullus vnquam alius vsque ad ipsum dixit, custodiam dotis esse onus matrimonij: quin potius ipsius custodia, & rectus eius vsus, sunt leuamen,& adiutorium,sicut & è contrario perditio eius,& sumptus, quos in alendo se, suaq; vxore,ac domo facit, sunt onera eius. Neque etiā est idonea illa sexta doctissimi Fortunij, quam reddit in illatione 6.de vlti. fin. iuris. quem olim sequuti fuimus in hac ipsa Academia celeberrima, dum prælegeremus tit.de vsuris. & præfatum cap. salubriter. nempe, quòd pater tenetur ad alendam, & sustentandam filiam suam; & ita fructus pignoris videtur donare pro alimentis eius, donec dotem soluat. non inquam hæc est idonea. tum quia sequeretur,quòd illi textui non esset locus, nisi in genero recipiente pignus pro dote filiæ dotantis; quod etiam ipsemet fatetur, sed minus bene: quia is intellectus nimis restringit illum textum; semper enim seruatus est in omnibus frugiferis pignoribus pro soluenda dote acceptis, siue dentur pro dote filiæ, siue sororis, vel neptis, siue cuiuslibet alius extraneæ, quod palam sentit lex Lusitana lib.4.tit. 14.§. e pacto. tum quia ratio, quam insinuat peræque omnes videtur includere. Quare videtur reddenda septima ratio, quæ nobis videtur conuenientissima,quòd attento,quòd dos traditur in vxoris patrimonium ad sustentationem onerum matrimonij, l.Pomponius.ff.famil. erciscun. & quòd intentionis dantis dotem est, vt illa seruetur, & non consumatur, l.vbi adhuc. C. de iure doti. & quòd oneribus matrimonij inseruiat, cap. per vestras. de donatio. inter vir. & vxor. attentis item alijs multis priuilegijs dotis; de quibus amplissime per Bald.Nouel. de dote,
66 qui eam dat, aut promittit, non solum illam dotem expresse promittit: sed etiam præsumitur tacite promittere pro prædictis oneribus tantum emolumentum, quantum ex dote illa soluta salua existente potest facere, siue decerpere aliquis homo mediocri prudentia, & diligentia præditus ab illo tempore,quo illa est soluenda, & ab eo,quo incipit maritus prædicta onera sustinere vsq; ad solutionem,nulla habita ratione alterius damni, vel lucri cessantis mariti: & ita dans, & accipiens dotem dato, & accepto pignore frugifero pro securitate dotis promissæ,videntur tacite pacisci, vt omnes, & soli fructus illi pignoris capiantur pro solutione illius emolumenti tacite promissi.Ad quod nos mouent primo prædictæ atten

tiones,

stiones, & considerationes, quæ colliguntur ex dicto cap. per vestras. & cap. fi. de diuor. & dicta l. vbi adhuc. & l. pro oneribus. C. de iure dotium. & d. l. Pomponius.

Secundo, quòd qui promittit centum clericis alicuius ecclesiæ cum onere dicendi vnam missam in qualibet hebdomada, & quòd illa maneât semper salua: & quòd incipiant dicere missas à tempore promissionis; & non soluit illa statim, satis profecto videtur promittere se soluturum redi tus illorum centum pro missis, quæ dicentur vsque ad illorum traditionem; qui enim promittit aliquid, videtur promittere id, sine quo promissum consistere non potest, argum. l. 2. ff. de iurisd. om. iud. cap. præterea. de offic. deleg.

Tertio, quòd huic nostræ sententiæ generalis consuetudo consentit: & quòd contex. d. cap. salubriter. insinuat in illis verbis, *Cum frequenter dotis fructus non sufficiant ad onera matrimonij sustinenda*. illa enim verba videntur significare, eum, qui aliquam dotem promittit, obligari ad soluendum tantum fructum siue reditum pro illa dote, quousque soluatur ad sustentandum onera matrimonij, quantum aliquis homo mediocris prudentiæ, & diligentiæ ex illa dote, salua ea manente, colligere posset. Per hanc decidendi rationem sine vllo scrupulo respondimus contra id, quod antea tenuimus in d. cap. salubriter. cum illud, vt dictum est interpretaremur hic Salmaticæ secuti Fortu. in prædi. nempe quemlibet maritum, quamuis non sit gener eius, qui tale pignus dedit, posse fructus eius percipere, non computando eos in dotem promissam in quàmlibet longum tempus solutio dotis differatur, modo obligatio dotem soluendi esset ad præsens tempus, nisi contrarium expresse actum fuerit, scilicet vt cōputentur in partē dotis fructus pignoris: quia quælibet dispositio in dubio intelligitur facta secundum ius, & consuetudinem, cap. cum dilectus. de consuetud. & cap. causam quæ. de rescr p. cap. cum M. de constit. l. fina. C. de fideiussor. cum multis additis per Feli. in d. cap. caussam quæ. & per alios alibi. Per eandem rationem decidendi concludimus, mari-
67 tum posse pacisci cum eo, qui dotem promisit, & non soluit; vt quoad vsque soluatur in singulos annos, ad sustentandum onera matrimonij, tantum, paulum plus, vel minus soluat, quantum aliquis mediocriter industrius ex illa dote, ipsa salua, capere posset; quod Panor. d. cap. salubriter. & alij multi relati à præfato D. Didaco vbi supra, & etiam Sotus tenent: quamuis contrarium visum fuerit receptius Ioanni Lupo in repetit. cap. per vestras. not. 6. Per hanc eādem rationem defendi potest id, quod insinuat Sotus lib. 6. quæstio. 1. articu. 2. de iustitia & iure. puta maritum, qui dotem recepit, & hæredes eius in causa diuortij, teneri vxori viduæ, aut separatæ ad alimenta præbenda, quæ de reditu dotis, salua manente illa, dari pssūt, quoad vsque illi ea persoluatur: quia quemadmodum, qui eam promisit, visus fuit in dubio ad id obli-

 gari,

gari, quoad solueret: sic videtur, quòd in dubio tacite, qui eam recepit visus est ad idem obligari quoad vsque illam restituat ei: quia correlatiuorum eadem est disciplina, quando eadem ratio, idem in vtroque suadet l. vnica. C. de cupress. lib. 11. & traditur late per docto. præsertim per Feli. in suprascriptione procemij Gregoriani. Nec vxor vidua vel separata peccat accipiendo illud incrementum dotis, ea salua: quia non recipit illud vt vsuram ex mutuo palliato: sed vt quoddam onus promissum, à dotante pro conseruatione dotis acceptatum, tam contra se, quàm pro se ab accipiente illam; quod onus tamquam reale comitatur illam quo ad vsque desinat esse dos, argum. cap. ex litteris. de pignoribus. & præf. cap. per vestras. de donatio. inter virum & vxor. & l. vbi adhuc. & l. pro oneribus. C. de iure dot. & aliorum, quæ ad hoc supra citamus. Per hanc eandem

68 dem rationem possunt defendi statuta illa terrarum, quibus cauetur, vt qui dotem promittit, & hæredes eius, quousque illam soluant, & maritus qui recipit eam, & hæredes eius, quousquè illam restituant vxori viduæ, aut separatæ certum quid ex centum singulis annis soluant: quia, sicut dictum est, non iubent illud solui, vt vsuram mutui veri, aut palliati: sed vt quoddam debitum certum subrogatum loco debiti incerti, quod pro conseruatione dotis tacite promisit, qui eam dedit, & etiam tacite repromisit eandem accipiens, iuxta supra dicta; quæ omnia videntur esse memorabilia.

SVMMARIVM.

69 *Census perpetuus licite emitur.*
70 *quamuis recenter constituatur.*
71 *Et an qui in vita, aut decem, aut plures annos.*
72 *Et etiam qui pro voluntate venditoris constitui possit:*
71 *licet is similior vsura, quàm alij sit. & 72.*
73 *Bartholomæus à Caranza laudatur.*
73 *Census redimibilis quot conditiones requirat.*
74 *quæ omnes an probentur quibusdam extrauag.*
75 *Census realis in persona libera constitui nequit.*
76 *Nec personalis, nec ius pignoris.*
76 *præsertim quoad forum exterius. & 78.*
77 *Venditor nihil perdit re empta pereunte.*
78 *Emptio cum pacto de retrouendendo, & in minori pretio quando præsumitur vsuraria.*
79 *Emptio animalium, quæ non sunt, vt vsuraria.*
80 *Census realis pro rebus non necessarijs reipub. perniciosa:*
80 *Et personalis perniciosior, & seq.*
81 *Homo liber non datur in pignus, neque in seruitutem ob debitum ciuile.*

82 Et vt

82 *Et vt venditio eius valet.*
81 *Exhortatio ad personales census dißuadendos. 82. & 83.*

69 Vigesimosecundo noto, quòd ex tex. & prædictis colligitur, magnæ qustionis esse, an & quando emptio, & venditio census sit, & censeri debeat vsuraria? de qua sæpe in prælectionibus publicis, & consilijs, atque responsis ad interrogata datis locuti sumus: & tandem in Manua. Confes. Hispano, in cap. 17. nu. 232. paulo latius scripsimus, quæ in hoc comment. dilactauimus; pro quibus postea in eod. Manu. latinitate donato solum inseruimus extrauag. fel. rec. Pij V. infra relatam, remittendo nos ad hunc locum. Dicimus itaque primum, censum esse ius quoddam recipiendi aliquam pẽsionem pecuniæ, aut alterius rei vtilis in annum, mensem, aut aliud tempus, argumento cap. peruenit. de censib. & c. præterea. de iur. patr. Secundũ, q antiqui dubitarunt, vt refert Inno. in cap. in ciuitate. de vsur. an licita esset emptio hmôi census etiam perpetui, & antiqui, & irredimibilis: quia paria esse videntur mutuare centum in viginti annos eo pacto, vt singulis annis mutuatarius reddat mutuanti quinq; pro lucro, & emere cẽsum annuũ quinq; pro cẽtũ: at illud palã est vsura per definitionẽ vsurę supra not. 5. datam: ergo & hoc, argũm. l. illud. ff. ad l. Aquil. Sed contrarium ipsemet tenet Innoc. recep. ibidem per omnes: quia census antiquus est res vendibilis, & consequenter iusto pretio emi potest, Institu. de emptio. in princip. & §. 1. similior tamen est
70 vsuræ quàm emptio alicuius prædij, secundum Pet. Anch. in disputat. illa solenni, quæ incipit. Antiquis, & modernis temporibus. quam late refert Ioan. ab Anania in d. cap. in ciuitate. Tertium, quòd aliqui dixerunt, quòd non licet emere censum noue constituendum a censuario; quia non videtur emi iuste antequam sit: & quia videtur vere fieri mutuum, & fingi venditio contra tit. plus valere quod agitur: Sed communis tenet contra. Tum quia nondum nata possunt vendi, l. nec emptio. ff. de contrahen. emptio. & legari, l. cum Titius. ff. de tritico vino, oleo, leg. & stipulari, l. interdum. ff. de verb. oblig. Tum quia, in dubio nemo præsumitur fingere, & peccare, c. 2. de reg. iur. Tum quia, qua ratione aliquis potest donare alteri reditum annuum duorum, vel trium aureorum super aliquo prædio suo; eadem poterit & vendere illum ei vel alteri, argumento cap. dudum. il 2. de electio. quæ est ratio Conra. de contract. q. 79. & aliorum: quæ tamen parum valet; quia in constitutione census per donationem non potest esse vlla fraudis vsuræ suspicio: & in ea, quæ fit per pecuniam sic: quod à præfatis non animaduertitur: sed omissa ratione illa probant alia præmissa conclusionem cõem; quamuis emptio census noue constituendi similior sit vsuræ, quàm emptio census antiqui.
71 Quartum, quòd licita etiam est emptio census in vitam emptoris, aut venditoris, aut vtriusque cum pacto, vt sua morte finiatur etiam obliga-

tio resti-

tio restituendi pretium, quo constitit, iux. Inno. & cōmunem in d. cap. in ciuitate.& late Panor. in disputat. 5. quamuis visum fuerit alicui, Philippum Decium cons. 123. contrarium sensisse; sed si satis perpendatur, longe aliud est, quod dicit; & multæ aliæ coniecturæ occurrebant in casu ei proposito. Plus tamen obstat extrauag. illa noua fel. rec. Pij V. infra relata nu. 98. in cuius. 18. glos. hoc tangemus. Quintum licitam etiam esse emptionem census in certos annos, vt in sex, decem, quindecim, aut viginti: quod prespicuum est, quando pensio omnium illorum annorum non est maior, quàm pretium, quod pro illa accipitur: sed si maior sit; verbi gratia, si pro pensione decem in singulos annos centum aurei in quindecim annos darentur, suspicio maior inesset: semper tamen si pretium fuit iustum, iuxta arbitrium boni viri emptio licita foret, nec censeretur facta ad palliandas vsuras, vt declarauit Cōrad. vbi supra q. 79. & 8. de hoc tñ idē videtur dicēdū, q̄ de pximo di-
72 ctū est, per pdi. extra. Pij V. & glos. 18. illi adiectā. Hæc tñ emptio similior est vsuræ, quàm aliæ prædictæ. Sextum licitam esse emptionem census perpetui redimibilis, id est, quem venditor tollere, siue redimere pro sua voluntate potest; quod duo Pontifices in duabus extraug. suis declararunt: scilicet Marti. V. in extrauag. 1. de emptio.& Calixt. in extrauag. 2. eiusdem titu. Notandum tamen est, prædictos Pontifices expresse non declarasse omnem emptionem census, qui redimi potest, licitam esse, & pro tali habendam: quia solum declarant tales esse, quæ in suis extrauag. referuntur, & cum certis modis, & conditionibus erant factæ. Quarum prima est, quòd venditor certum prædium, in quo census constitueretur assignabat. Secunda, quòd illud solum illius solutioni obligatū remanebat, & non ipse, neq; alia sua bona. Tertia, quod pretium iustum soluebatur. Quarta, quod statim illud totum tradebatur. Quinta, quòd venditori optio dabatur totum, aut partem, quando, & quomodo melius sibi videretur redimendi. Sexta, quòd venditor ad redimendum censum non obligabatur. Septima, quòd prædicto prædio pereunte, census periret. Octaua quòd prædium, in quo census constituebatur redderet saltem tantum, quantum census venditus valeret. Quas conditiones iamdiu in hac Salmaticensi Academia præd. extra. prælegendo,
73 nos collegimus, sed postea celeberrimus Doctor pater Bart. Caran. magnum Dominicanorum decus conterraneus noster præfatas octo conditiones redegit in sex, in summa Conciliorum pag. 618. in his, quæ sunt paruæ formæ, & in alijs, quæ sunt mediocris pag. 587. vbi postquam de Martino V. & Calixto III. tractauit, retulit præfatas eorum extrauagantes. * Septimum, quòd aliqui (de quibus nunc est Sotus lib. 6. quæst. 5. art. 1. de iust. & iure) dicunt, in illis non probari secundam, & septimam conditionem prædictarum; scilicet, quòd solum prædium super quo census constituitur, illius solutioni obligatum maneat: & quòd illo perdito etiam

etiam census perdatur. dicunt enim, contextum illarum extrauagãtium non habere, quòd census non possit à venditoribus exigi, si prædium cen sui addictum periret; sed solum habere, pretium pro censu datum exigi non posse: & quòd si auctores earum sensissent, quòd nec census exigi poterat, etiam id expressissent: qui tamen nostro iudicio male illas interpretantur.

74 Primo quidem, quòd non ideò id exprimere omiserunt, quòd aliud sentirent, sed eo quòd de illo non dubitarent: visum quippe fuit eis, quòd sicut sublato cemẽto paries ei nitens corruit: sic pereunte prædio cui census inhæret, ipse quoq; census perit: quia sublato fundamento, necesse est corruere fundatum, cap. cum Paulus. 1. quæst. 1. & ideo solum dubitabatur; an qui pretia recepissent ad eorum restitutionem tenerentur; cum census ob quos data fuerunt pereuntibus prædijs perirent, argumen. cap. cum cessante causa, cessat effectus. de appellat. & l. adigere. §. quamuis. ff. de iure patron. & ad hoc dubium Pontifices respondent, quòd non.

Secundo, quòd præfatæ extrauag. tamquam rem multum dubiam declararunt, quòd venditores censuum, pereuntibus prædijs, super quibus fuerant impositi; non tenebantur ad restituendum pretia pro eis accepta: at non fuisset res valde, neque vllatenus dubia, si pereuntibus prædijs restassent obligati ad soluendum census, qui acceperunt pretia eorum: nã quamuis illa non perijssent, non tenebantur illi ad restituenda pretia, nec ad redimendum census, vt ex illarum tenore constat. Octauum, quòd in prima & secunda editione Manua. Confes. nobis, sicut & alijs multis visum fuit, prædictas extrauag. non probare, illicitas esse emptiones redimibiles censuum, quæ fiunt absque omnibus conditionibus, cum quibus factæ fuerunt illæ, de quibus ipsæ loquuntur: quia solum probant illas sufficere, vt illæ iustæ sint: non autem probare, illas requiri; cum longe aliud sit aliquid requiri, & sufficere, iuxta glos. singul. cap. statutum. in princ. verb. canonicis. de rescrip. lib. 6. Propterea in prædictis editionibus diximus, aliquas ex prædictis conditionibus non esse necessarias; & post hæc prædictus Sotus dixit in summa in lib. 6. q. 5. art. 1. de iust. & iure. nullam prædictarum conditionum esse necessariam præter illam iusti pretij; & illam, vt venditor ad redimendum censum non teneatur. Nonum, quòd post seriam meditationem visum est nobis primam octo prædictarum conditionum esse necessariam. tum quia prædictæ extrauagan. ambæ id significant. tum quia in ea sumus sententia, vt census in

75 persona libera constitui non possit, saltem sine vsuræ præsumptione, vt mox in dicto sequenti probauimus. tum quia hic de censu reali, qui in bonis constituitur disputamus. tum quia accidens sine subiecto consistere non potest, l. si seruum. §. 1. ff. de actio. empt. Bald. in l. 2. C. de bono. pos sess. contra tabul. & census respectu prædiorum, in quibus constituitur, est tamquam accidens. deniq; quia in nulla parte iuris agitur de censu reali, qui

li, qui super re aliqua certa non esset constitutus. *

Admonemus autē nunc lectorem præfat. D.Bartho.à Caranza, virum alioquin vigilantissimum, aut certe correctorem suæ summæ per nonnullam incogitantiam dixisse, vbi supra, primam conditionem esse, vt vendens designet, & exprimat rem aliquam, quam vendat, & alius emat. tū quia non habent extrauag. præfatæ, vt is, qui vendit censum, vendat prædium, super quo ille imponitur. tum quia, alioquin vendens censum venderet etiam prædiū: quod contra ius, & omnem morem est. alioquin enim census constitueretur super re, & prædio ementis, & non vendentis. Mēs autem eius fuit dicere, quòd vendens debet designare rem aliquam super qua imponat censum, & alius emat illum illi rei impositum.

76 Secunda etiam conditio, scilicet, quòd res illa sola, super qua census imponitur, obligetur ad id necessaria videtur: tum quia prædictæ extrauag. id significant, vt dictum est in sexto dicto. tum quia, si persona venditoris census, & alia bona ipsius ad eius solutionem obligata manerent, non censeretur emptio census realis, de quo agimus: sed personalis de quo nunc non loquimur: aut esset constitutio pignoris, & obligatio securitatis pretij accepti, & solutionis census, quod vsura esset palliata: quia contra naturam est venditionis, & emptionis, vt venditor se, & sua bona ad perpetuam securitatem rei venditæ obliget: cum res empta periens post traditionem emptori pereat, & non venditori toto tit. ff.

77 &. C. de peri. & commod. rei vend. Tum quia licèt venditor census iuste se, suaq. obligare posset, ad assecurandum, quòd prædium super quo imponitur census, est suum, & potest super illo imponere illum censum; quia iure ad id tenetur ratione euictionis, tot. tit. ff. & C. de euictionib. & cap. final. de emptio. non tamen ex eo sequitur, quòd, se debeat obligare ad soluendum censum illi prædio impositum, quamuis illud pereat; cum id iniustum sit: sicut venditor prædij tenetur quidem ad præstandā cautionem de illius euictione; non tamen tenetur præstare cautionem de soluendis fructibus eius, quamuis illud pereat, cum id iniustum sit, & repugnans omni rationi iuris diuini, & humani.

78 Tertia conditio, scilicet quòd pretium sit iustum, quamuis non sit necessaria ad hoc, vt emptio census sine illo facta in foro conscientiæ dicatur vsuraria, si vere venditor habuit animum vendēdi censum, & emptor emendi eum; sed sic quo ad hoc, vt non sit iniusta inducens obligationem ad restituendum, per ea quæ late diximus in cap. nouit. de iudic. not. 6. num. 70. & sequen. et ad hoc, vt in foro exteriori, non censeatur vsuraria: siquidem paruitas pretij, cum pacto de retrouendendo, præsumptionem vsuræ interdum inducit, vt in Manual. Conf. cap. 17. nu. 149. dictum est; præsertim in contractu emptionis & venditionis census, qui similior est aliquo modo contractibus vsurarijs, quàm aliarum rerum emptiones, vt supra eod. comment. nu. 77. & 78. dictum est.

Quarta,

Quarta, scilicet, vt totum pretium statim soluatur, etiam necessaria videtur, etiam in foro conscientiæ: quia emptor non debet credere, quòd venditor sponte dat dilationem ad soluendum pretium (licèt ipse dicat) siquidem præsenti necessitate impulsus in suo prædio census constituit: quemadmodum nec credere debet, eum, qui mutuum accipit, sponte sibi vsuras promittere, quamuis id ille affirmet, iuxta omnes post S. Thomam 2.2.q.78.art.1.ad 7.qui dicunt; eũ per quandam vim necessitatis promittere. Necessaria etiã videtur in foro exteriori: tũ quia illa dilatio partis pretij data ab homine compulso necessitate ad vendendum censum, quandam similitudinem mutui vsurarij significare videtur propter similitudinem maiorem, quam habet emptio census; quàm aliarum rerum emptions, per prædicta in sex prioribus dictis. Tum quia videtur minus iusto pretio dare, qui statim non soluit ei, qui necessitate ductus censum vendit, argumento cap. 1. de plus petitio. §. plus autem. insti. de actioni.

Quinta, vt scilicet, in totùm, vel in partes redimi possit etiam necessaria dici potest ad effectum, quòd esset iniusta emptio census, nisi plus pro eo daretur, interueniente pacto, ne per partes redimi possit, quàm cum facultate redimendi per partes. Immo & ad effectum ne vsuraria censeatur, nisi plus detur, cum pacto de non redimendo per partes, quàm cum contrario: quia minus iusto pretio datur, propter quod, & facultatem redimendi, quæ ex pacto de retrouendendo descendit, posset fieri, vt interdum vsuraria putaretur, vt supra tactum est.

Sexta, scilicet quòd vendens non tenebatur redimere, secundum omnes est necessaria.

7 Septima, scilicet, quòd perempta re censuaria perit census, ex secunda sequitur, & per eam probatur esse necessaria.

Octaua, scilicet, vt prædij reditus æquet, aut superet cẽsum in eo cõstitutũ nonnullis non videtur necessaria: tũ quia magis emptori census quã vẽditori fauet: siquidem venditor liberatur relinquendo prædium cum suo censu emptori, per secundam conditionem. Tum quia illa ex prædictis extraua. non videtur colligi; neque nos quando eas Salmanticæ prælegebamus eam collegimus: sed non est verum. Tum quia nemo emit censum super prædio aliquo quòd sciat non reddere tantum. tum quia pro constituto habetur, vt diximus in Manua. Confes. cap. 17.nu. 229. (secuti Angel. verb. vsura 1. §. 7.& Maior. in.4. dist. 15. quest. 46. & Sil. verb. vsura 2.q.6.) eum, qui emit prædia, aut pecora, ab his, qui non habẽt, aut plura, quã habent, & ea eisdẽ locat vsurariũ esse; cui satis similis est is, qui emit censum super prædio, quod non est, aut non tantos prouentus affert, quantus est census. Decimum, quòd per dicta concludimus tenendum esse, omnes prædictas octo conditiones respectibus prædictis necessarias esse.

Primo per rationes ad earum probationes adductas.

Secundo, quia sicut supra insinuatum est eodem commentario § nu.76.& 79.omnis emptio census,etiam antiqui,aliquam similitudinem cum vsuraria habet, & multo maiorem emptio noui, qui per eam constituitur, quamuis sit perpetuus, & sine pacto facultatis redimendi, & tollendi;& longe maiorem emptio census, cum pacto facultatis tollendi, & adimendi. quæ adeo magna est, vt in prædictis extrauag. dicatur quòd etiam factæ cum prædictis conditionibus, quæ vsuræ præsumptionem, & iniustitiam diminuunt, pro vsurarijs à multis habebantur, & pro talibus dissoluebantur, quousq; per eas declaratum fuit, eas, quæ cum illis factæ essent, licitas esse,significando, reliquas non esse pro talibus habendas.

Tertio,quia pactum, quod de retrouendendo appellatur in qualibet cuiuscunque rei emptione adeo magnam vsuræ suspicionem affert, vt ipsum, & defectus iusti pretij, pro vsuraria haberi eam faciat, iuxta glos. singu. cap. conquestus. de vsur. communiter recept. secund. Anton. Burgen. capit. ad nostram. de emptio. & Decium consil. 167. Et constitutio noui census ad habendam per eam pecuniam sine prædictis conditionibus, videtur tantam aut maiorem vsuræ suspicionem inducere, quàm pretij paruitas. Ergo illa cum pacto facultatis redimendi (quod in effectu est de retrouendo) pro vsuraria censeri debet, si fiat sine prædictis conditionibus, quæ hanc præsumptionem tollant.

Quarto, quòd quamuis hæc sententia necessario probari non posset contra eum, qui mordicus contrariam defenderet, tenenda tamen est: quia neque contraria probari posset contra eum, qui hanc tueretur. Et hæc eo maiore fauore digna est,quo magis facultatem dandi, & accipié-
80 di censum reprimit: quoque magis conuenit vtilitati animarum, & conseruationi rerum priuatarum: immo,& publicarum: sunt enim plurimi, qui sua bona huiusmodi censibus onerát ad quædam minime necessaria, & ad quædam superflua; immo & mala;qualia sunt profana,vana & interdum noxia, vel turpia: quo fit, vt dum nec census constitutos soluere possunt, nec licentiose viuendi consuetudinem sustentare, facile fidem fallát, & decoquant,& relictis vxoribus,& liberis, cum magno publicæ, priuatæque rei detrimento solum vertant,& peregre in longinqua proficiscantur: quæ materia delinquendi est amputanda,cap.ex parte.de consuetud. l.conueniri.ff.de pactis dota. & respub. fouenda, cap.si diligenti. de foro compet. etiam in his, quæ mediate tantum illam contingunt, l.1.ff.solut.matrimo. Confirmantur prædicta, eo quòd Innoc. IIII. grauissimus auctor,quamuis fuerit in primis eorum, qui dixerunt, licitam esse hanc emptionem censuum nouorum:addit tamen omnes Christianos se ab illa debere abstinere, ; in quo nemo illi aduersatus est. Ex quibus omnibus iustum esse intelligitur statutum quoddam sanctæ Mariæ Guadalupæ, cum eo, quod in eius copioso commentario dicitur. Vndecimum,

quòd

1, quòd ex his sequitur, non est tenendum id, quod prædictus Sot. tenuit lib.6. quæst.5. art.1. de iust.& iure. & Couar. lib.3. cap.7. variar. resolut. nempe licere alicui censum constituere super sua sola persona, sine designatione aliquorum bonorum; quod etiam ante tenuit Conrad. de contractib. quæst.74. & 75. Contra quos faciunt primo conclusio præcedens, & omnia eius fundamenta.

Secundo, quòd contrarium eius, quod Sotus dicit, affirmant Innocen. Hostien. Ioan. And. Anchar. Ant. & Card. Panor. & Ioan. Anania in cap. in ciuitate. de vsur. & Panor. in disput. 5. colum. penul. & Angel. in summa verb. vsura. §.78. Barth. Cassan. in catal. glor. mun. par.12. concl.99. Laur. Rodul. in cap. salubriter. de vsur. 2. par. quæst. 12. S. Anton. 2. par. tit. 1. cap. 8. & fere omnes.

Tertio, quia est inuentio noua, qua numquam Respub. Romana, saltem postea quàm Christiana facta fuit vsa est; nec passa, vt census & pensio in persona libera constituerentur, quo modo in prædio aliquo constituitur. Quare tamquam res insolens, & noua, malique exempli ableganda est, capit. ex parte. de consuet. & cap. quis nesciat. 11. dist.

Quarto, quia eiusdem Reipub. Romanæ legibus cautũ est, ne liber homo pignori detur, cap.2. de pignorib. l. ob æs alienum. C. de obligationib. & actionib. & l. 2. C. quæ res pignori oblig. possint, neque in eo ius reale, quod ius pignoris dicitur, constituatur: adeo, vt creditor, qui tale pignus accipit pœnam incurrat, auth. immo. C. de obligationib. & actioni. §. quia vero. auth. vt nulli iudi. coll.9. et certum est, ius census maius onus, quàm ius pignoris esse: quia per pignus nihil aliud dat debitor, quàm debiti securitatem, & per censum sic: vt colligitur ex l. 1. ff. de pignorib. cap. 2. de vsur. adiuncto cap. constitutus. de relig. domib. & ob id qui pecunias habet mauult emere censum, quàm eas pro pignore dare.

Quinto, quòd quamuis, secundum leges Reipub. seu veteris testamenti Hebræorum, poterat se debitor, filiosque suos in quandam seruitutem tradere, vt sacra scriptura significat Leuit. cap. 25. & 4. Reg. 4. licèt non esset vera omnino seruitus, vt dicit S. Thom. 1.2. quæst. 105. art. 4. quamuis item tempore, quo leges duodecim Tabular. institutæ fuerunt Romæ; quo tempore adhuc Respub. inculta, & minus humana, & minus morata erat debitor, qui vnde soluere non habebat, se ad tempus creditori in seruitutem dabat, vt Bud. in annotationibus ad Pandect. tit. de in diem addict. & alij declarant: ex illa tamen duritia multa mala, & magnum periculum Reipub. Romanæ euenisse, narrat Titus Liuius, lib.1. ab vrbe condi. qui lib. 7. scribit, iussum fuisse; ne quis fœneraretur. Et lib. 8. ait ob quandam crudelitatem, & turpitudinem, quam quidam creditor in adolescentem quendam suum debitorem exercuit, omnes debitores ab obligatione corporum Senatum liberasse, sanciendo, vt bona debitorum, & non corpora accipi possent. Et Solon videns, quòd homines propter faci

 litatem

litatem constituendi ius pignoris in suis personis inueniebant, qui sibi mutuo ad vsuras darent, & se illis onerabant; statuit, vt nemo pignori suum corpus ob mutuum acceptum dare posset, vt refert Plutar. lib. de vitanda vsur. quanto magis sanxisset, ne census constitueretur, cum (sicut dictum est) census sit grauius onus pignore?

Sexto, quia facultatem constituendi census in solis personis inducere, esset, nos ipsos ad illam duritiam antiquã magnorum malorum fontem reducere.

82 Septimo, quòd quamuis teneremus, posse aliquem se vendere, aut se alicui ad tempus, aut perpetuo in seruum tradere; eo quòd licitum sit secundum ius naturale, & diuinum, & non prohibitum humano: tamen non ideo licitum esset in se manente libero ius census constituere: quia lex humana iusta vetat, ne in persona libera ius pignoris possit constitui, libera ea manente: & consequenter nec ius census quod maius, quàm pignoris est. Neque dubium esse potest, quin interrogatus legislator idem de censu, quod de pignore respondisset, & ita habendum pro lege, iuxta gloss. sing. l. tale pactum. §. qui prouocauit. ff. de pactis.

Octauo, quòd quamuis ratione partis aduersæ probarent, hunc censum redimibilem in sola persona absq; alia bonorum designatione corã Deo licite constitui posse: apud homines tamen censeretur constitui ad palliandas vsuras. Nam si alicuius prædij emptio cum pacto facultatis redimendi dum libuerit sæpe vsuraria censetur, cap. significante. & cap. illo vos. de pignorib. et si aliquot grauissimi doctores tenuerunt emptionem census noui, etiam perpetui, & super prædijs absque personæ obligationem constituti vsurariam habendam esse: etsi alij multi tenuerunt, saltem emptionem censuum redimibilium talem existimandam esse, etiã cum prædictis octo conditionibus, hãc præsumptionem minuentibus fieret: et si adeo magnum dubium fuit, vt à duabus summis Pontificibus oportuisset resolui in præfatis extrauag. 1. & 2. de emptio. quòd esset licita illa, quæ cum prædictis conditionibus fieret: quis dicere audeat, censum in persona sola constitutum cum facultate redimendi non esse censendum vsurarium?

Nono, quòd cõtraria opinio præcludit viam mutui gratuiti petitioni; eo quòd quiuis pecunia egens erubescet petere gratuito ab alio, cum responderi ei possit, constituat iustum censum pecuniæ, quam petit: quod per viam emptionis, & non mutui recipiat; cum supra suam personam tam facile illud constituere possit, quàm facile potest eam solutioni eius obligare. Et ita quadamtenus ianuã charitati claudit, & cupidati aperit; pauci enim gratis mutuarent cum mallent in pretium census tradere, ostiumque vsuris palliatis aperire.*

83 Multa denique alia inconuenientia inferri ex contraria opinione monstrabam hoc in loco sermone Hispano, quo à Christiana repub. explodere,

ploderetur, & nemini arrideret: ob quæ scio in prætorijs Hispaniæ tam sæcularibus præsertim supremis, quàm Ecclesiasticis decretum fuisse, huiusmodi censum personalem vere, vel præsumptiue saltem vsurarium esse iudicandum. In quorum omnium locum subijco extrauag. illius opinionis expultricem, quam fel. rec. Pius V. post nostrum in vrbem appulsum edidit, auditis satis, & perpẽsis, quæ nos in hoc 22. notab. notabiliter scripsimus, suggerente illa ei eruditissimo probatissimoq. viro Doctore Cornejo, siue Cornelio Lusitano, vtriusq. signaturæ referendario, qui noster olim fuit auditor ardentissimus, & ob id mineualibus insignibus magno cum gaudio à nobis ibidem donatus: quem tandem egregiam laudem in vrbe meritum, ad præmia æterna, vt pie creditur, à summo Rege gloriæ Christo vocatum, non sine magno, sed pio dolore in eadem extulimus.

SVMMARIVM.

84 *EXTRAVAGANS Pij V. de modo constituendi census.*
85 *Censu in constituendo seruanda octo etiam olim seruata.*
85 *immo & alia todiem.*
86 *Census vt non potest poni super omnibus bonis.*
87 *Censum super censu poni posse.*
88 *Census pretij solutio præsens, vt fraudatur.*
88 *Et quòd non sufficiat testatio Notarij de confessione receptionis.*
89 *Solutio anticipata vt valet hic minus.*
89 *Compensationi cur non est hic locus.*
90 *Fortuiti casus renuntiatio in hoc casu non valet; & optatur, nè etiam in alijs contra ius ordinarium renuntiaretur.*
91 *Censuariam rem vendi potius emptori, quàm alij subdurum. & 92.*
93 *Laudemium ob rem censuariam venditam vt debetur.*
94 *Census pretium nequit esse debitum, nec debendum.*
95 *Census contractus, & emphyteuticus in hoc differunt.*
96 *Censum redimendi facultatem nec immemorialis tollit.*
97 *Præscriptio immemorialis, vt fortior centenaria.*
98 *Formam contra, vel præter datam facta non valent.*
98 *Census qui contra formam extrauagantis constituti valent.*
68 *Census perpetuos quales non includit hac extrauagans.*

PIVS

PIVS EPISCOPVS SERVVS SERVORVM Dei, Ad perpetuam rei memoriam.

84 *UM onus Apostolicæ seruitutis obeuntes cognouerimus, innumeros celebratos fuisse, & in dies celebrari censuum contractus; qui ne dum non continentur intra limites a nostris antecessoribus eisdem contractibus statutos; verum etiam, quod deterius est, contrarijs omnino pactionibus, propter ardentem auaritiæ stimulum, legum etiam diuinarum manifestum contemptum præ se ferunt: non potuimus, animarum, prout tenemur, saluti consulentes, & piarum mentium petitionibus etiam satisfacientes, tam graui morbo, letiferoque veneno salutari antidoto non mederi. Hac igitur nostra constitutione statuimus, censum, seu annuum redditum creari, constitui ve nullo modo posse, nisi in re immobili, aut quæ pro immobili habeatur, de sua natura fructifera, & quæ nominatim certis finibus designata sit. Rursum, nisi vere in pecunia numerata, præsentibus testibus, ac Notario, & in actu celebrationis instrumenti, non autem prius recepto integro, iustoque pretio. Solutiones, quas vulgo anticipatas appellant, fieri, aut in pactum deduci prohibemus. Conuentiones directe, aut indirecte obligantes ad casus fortuitos eum, qui aliàs ex natura contractus non tenetur, nullo modo valere volumus: quemadmodum nec pactum auferens, aut restringens facultatem alienandi rem censui suppositam; quia volumus rem ipsam semper, & libere, aut sine solutione laudemij, seu quinquagesimæ, aut alterius quantitatis, vel rei, tam inter viuos, quàm in vltima voluntate alienari. Vbi autem vendenda sit, volumus Dominum census alijs omnibus*

præferri,

præferri; eique denunciari conditiones; quibus vendenda sit, etiam per mensem expectari. Pacta continentia morosum census debitorem teneri ad intereße lucri ceßantis, vel ad cambium, seu certas expensas, aut certa salaria, aut ad salaria, seu expensas medio iuramento creditoris liquidandas, aut rem censui subiectam, seu aliquam eius partem amittere, aut aliud ius ex eodem contractu siue aliunde adquisitum perdere, aut in aliquam pœnam cadere ex toto irrita sint, & nulla. Immo & censum augeri, & nouum creari super eadem vel alia re, in fauorem eiusdem, aut persona per eum supposita pro censibus temporis, vel præteriti, vel futuri omnino prohibemus. Sicut etiam annullamus pacta continentia solutiones onerum ad eum spectare, ad quem aliàs de iure, & ex natura contractus non spectarent. Postremo census omnes in futurum creandos, non solum re in totum, vel pro parte perempta, aut infructuosa in totum, vel pro parte effecta, volumus ad ratam perire; sed etiam poße pro eodem pretio extingui: non obstante etiam longißimi temporis, ac immemorabili, immo centum & plurium annorum præscriptione, non obstantibus aliquibus pactis directe, vel indirecte talem facultatem auferentibus quibuscunque verbis, aut clausulis concepta sint. Cum vero traditione pretij reditus extinguendus erit, volumus per bimestre ante id denunciari cui pretium dandum erit: & post denunciam, intra annum tamen, etiam ab inuito pretium repeti poße: & vbi pretium, nec volens intra bimestre soluat, nec ab inuito intra annum exigatur; volumus nihilominus quandocumque reditum extingui poße, præuia tamen semper denuncia, de qua supra: & non obstantibus his, de quibus supra, idque obseruari mandamus, etiam quod pluries

ac plu-

ac pluries denunciatum fuisset, nec vnquam effectus secutus fuisset. Pacta etiam continentia pretium census extra casum prædictum ab inuito, aut ob pœnam, aut ob aliam causam repeti posse omnino prohibemus; contractusque sub alia forma posthac celebrandos fœneraticios iudicamus. Et ita illis propterea non obstantibus, quidquid vel expresse, vel tacite, contra hæc nostra mandata dari, remitti, aut dimitti contingat, à fisco volumus posse vendicari. Hanc autem salutiferam sanctionem, nedum in censu nouiter creando, verum etiam, quod in creato quocumque tempore alienando, modo post publicationem constitutionis creatus sit, perpetuo & in omnibus seruari volumus. Declarantes pretium semel censui constitutum, numquam posse ob temporum, aut contrahentium qualitatem, seu aliud accidens, nec quoad vltimo contrahentes minui, vel augeri. Et licet legem ipsam ad contractus iam celebratos non extendamus, illos tamen omnes, in quos sub alia forma peruenerunt census, hortamur in Domino, vt singulos contractus censuræ bonorum religiosorum subyciant, & animarum saluti consulant. Non obstantibus, &c. Dat. Romæ Anno 1568. 14. Kalen. Februarij.

85 QVoniam quidem in Manua. Confessar. cap. 17. nu. 234. diximus nos huic extrauaganti hoc in loco addituros esse aliqua; quoniam item quidam amici Illustrissimi ordinis Societatis Iesu, viri egregia pietate, & eruditione, attulerunt ad me multa circa præfatam extrauagantem dubia, quæ sibi, & alijs sui ordinis post eam editam occurrerunt, paulo maiorem, quàm putaram commentariũ in eam faciam. Addnt, do primo 17 glos. Deinde quærendo, & breuiter decidendo multa, quæ ad hanc Extrauagantem propius attinent.

Prima igitur glossa fuerit, quod per eam probatur seruandas esse, in cuiusq; census constitutione, omnes octo conditiones, quas supra à nu. 73. diximus seruatas fuisse in constitutionibus censuum; de quorum iustitia, vel iniustitia, interrogati responderunt Martinus V. & Calixtus III.

in præfa-

in præfatis Extrauagantibus 1. & 2. de empt.

Prima quidem, quòd census debet constitui super re certa, probatur in illis verbis, *nisi in re immobili, &c.*

Secunda, quòd illa sola res remaneat illi censui subiecta, ibi, *rem censui suppositam.*

Tertia, quòd pretium iustum detur. ibi, *iustoq; pretio.*

Quarta, quòd totum pretium simul soluatur. ibi, *non prius, &c.*

Quinta, quòd venditor poterat redimere totum vel partem, ibi, *extingui posse.*

Sexta, quòd venditor non obligetur ad redimendum. ibi, *ab inuito.*

Septima, quòd re censuali pereunte census pereat. ibi, *re in totum, vel in parte perempta.*

Octaua, quòd res censualis reddat tantum, quantus est census. ibi, *frugifera:* quamuis enim non dicatur expresse quantę frugis debeat esse; satis tamen significatur, quòd debeat esse tantę, quantus est census; alioqui non satis apte diceretur, *frugifera*, iuxta materiam subiectam, iuxta quã verba sunt intelligenda, l. si vno. §. 1. ff. locati. & cap. intelligentia, de verb. signif.

Glos. 2. quòd hęc extrauag. probat, quòd non solum non potest constitui census super sola persona constituentis iuxta conditionem primam vt supra eodem, nu. 75. contra Sotum probauimus: sed neq; super aliqua alia re corporali, vel spirituali; nisi sit res immobilis, aut quę pro immobili habeatur, sitq; frugifera, & finibus certis designata, quod colligitur ex illis verbis, *statuimus, &c.*

86 Ex quo infertur, non valere censum, quem quis ponit generaliter super bonis suis, nec vniuersaliter super omnibus bonis suis, nullo certo prędio cum suis limitibus siue confrontationibus designato; immo neque aliquo prædio designato, quod pridem vidi Legione Hispaniæ practicari. Tum quia hæc extrauagans clare habet, non posse constitui, nisi in re immobili designata; at per illum modum constituebatur non solum in re designata, sed etiam in omnibus alijs bonis constituentis illum. Tum quia ratio, qua Pius Quintus fuit motus ad statuendum, debere rem esse certis finibus designatam, fuit, vt perdita, vel pereunte illa periret & census: etsi super ea, & alijs bonis non designatis constitueretur, non periret, quod infra paulo latius repetitur, donec alia quoque perirent.

87 Secundo, sequitur posse censum constitui super annuo reddito; quia licèt ille non sit proprie res immobilis; habetur tamen pro re immobili per text. iuris optimum clement. exiui. §. cumque annui redditus de verb. signi. cui concordat cap. 1. adiuncta glo. recepta in verbo iura, de reb. eccles. non alienan. lib. 6. & consequenter posset constitui census super censu

 maiore,

maiore, vel æquali iam antea constituto; per quod resoluitur vnum de prædictorum Patrum dubijs.

88 Glos. 3. quòd hæc extrauag. addit duas alias nouas cõditiones ad censũs constitutionem requisitas vltra prædictas octo, nempe, quòd pretium census soluatur in pecunia numerata; & coram notario, & testibus, qui videant illam realiter tradi: quæ forma nouissima est; cui tamen audio fieri fraudem duobus modis. Aliquando monstrando quandam quantitatem pecuniæ, quam non numeratam tradit venditori census, qui confitetur recipere integrum pretium census à se constituti, per quod non videtur fieri satis contextui huius extrauagantis, quæ sic habet, *Rursum nisi vere in pecunia numerata præsentibus testibus, ac Notario, & in actu celebrationis instrumenti; non autem prius recepto, integro, iustoque pretio.* Per quæ significatur, quòd notarius, & testes debent videre solui pretium integrum in pecunia numerata, ad quod non videtur sufficere ostensio, & traditio partis pecuniæ, etiam cum confessione vendentis censum, quòd recipit totam, argumen. l. 1. & vltimæ. C. de dote cauta non num. quare nus probat, maius esse probare solutionem factam numerãdo pecuniam realiter, quàm probare, quòd pars fuit confessa eam recepisse. Videtur etiam, quòd non potest pars remittere saltem in præiudicium fisci, ne teneatur emptor soluere totum pretium in numerata pecunia adnumeratum, vt vocant per versiculum, & ita. Altero modo fit quòd emens monstrat totum pretium, & tradit illud totum numerando, ita quòd notarius, & testes possint ferre testimonium de numeratione totius pretij; sed postea per conuentionem antea secreto initam illico in absentia eorum restituit vendens partem pecuniæ, quam prius ab emente receperat, & debebat. Harum autem cautelarum prior videtur parum tuta in foro exteriori, eo quòd non probatur per eam realis numeratio toti pretij, quam extrauagans requirit. Altera vero tutior est, nisi probari posset, quòd ante traditionem totius pretij fuit conuentum, vt accipiens illud redderet statim illam partem, quæ debebatur emptori census: quoniam qui sic soluit, vt statim reddatur ei solutum non liberatur, l. qui sic soluit. ff. de solut.

Est tamen quæstio quotidiana, & magni ponderis: An præsupposito, quòd vendens censum debet emptori centum antea ob aliquas caussas recepta, & postea recipit illa centum in partem pretij, per alteram præfatarum cautellarum, an emens tuto in foro conscientiæ possit percipere censum ita constitutũ, & solutũ? Et videtur quòd sic: tum quia vere corã Deo totum pretiũ soluit; tum quia magis prodest vendenti censum, qui antequam constituat illum temporibus opportunis, tradit partem pretij eius, & expectat solutionem aliquando sesqui anno, & aliquando anno, vel biennio sine vllo lucro, quàm qui soluit totum in ipsa constitutione census, incipiendo statim lucrari, argumento cap. 1. de plus peti. & §. si

quis

quis agens. Instit. de actio. Tum quia lex fundata in præsumptione non habet locum in foro conscientię, quando veritas est contraria, cap. is qui. cap. tua. cum eis annotatis de sponsal. At is rigor soluendi totum pretium in constitutione census in pecunia videtur inductus à Pio ad præcludendam viam malis dolis, & cautelis, quibus ementes census male soluebant pretium in pannis, & alijs mercibus antea, vel tunc traditis, vel in pecunia numerata ad ludendum, aut in alios fines vanos, vel malos; & ita nó videtur includere quoad forum conscientiæ illos, qui bona fide vtilius, vel æque vtiliter anticipauerunt solutionem totius, vel partis census, ac si in ipsa constitutione soluerent.

89 Gloss. 4. quòd hic est casus, in quo, qui dat ante tempus, non videtur dare plus, immo minus; cum tamen regula contrarium habeat, iuxt. prædictum cap. primum. de plus petit. & §. si quis agens. Institut. de actio. est item casus, in quo non fit compensatio etiam de liquido ad liquidũ contra regulam, l. vlt. C. de compensat. licèt enim Ioannes constituturus, & venditurus censum Petro debeat ei mille quingenta; non potest tamen Petrus pacisci cum Ioanne, vt illa, quæ debet, vel eorum aliquam partem accipiat in solutionem alicuius partis mille quingentorum sibi pro censu soluendorum. Ratio harum fallentiarum, videtur esse præclusio viæ fraudis vsurariæ supra tactæ: sicut & ratio, quæ contra petentem depositum non admittitur compensatio, est exuberantia illa bonæ fidei, quæ seruanda est in depositi redditione, iuxta cap. fin. de depos. & per alia iura per eius glos. citata.

90 Gloss. 5. quòd alia conditio, & ita vndecima requiritur in censuũ constitutione, ne scilicet derogetur vlli exceptioni casus fortuiti, nisi ei, qui naturæ contractus conueniat; & consequenter nota casum, in quo renunciatio casuum fortuitorum, non valet contra regulã legis, sed & si. §. quæsitum. ff. si quis cautio. quatenus probat secundum communem intelligédi modum, quòd licèt generalis renunciatio non obstet excipienti de casu fortuito; nocet tamen specialis: immo, & generalis, quoad casus similes, alijs specialiter renunciatis, argumen. cap. qui ad agendum. de procurat. lib. 6. quod vtinam omnes Monarchæ in suis Monarchijs idem statuerent, etiam in alijs materiis: quandoquidem quãplurimi partim ignorantia, partim incogitantia, partim desiderio adipiscendi aliquid ex timore ne illud aliàs eis negetur, faciunt renunciationes à iure exorbitantissimas, & Notariorum stylo ad formam obligationum Cameræ (quæ tot sacris canonibus, & legibus derogat) ampliatissimas; & postea per eas omnia sua bona, quibus se, suosque sustentabant, perdunt, decoquunt, & fugiunt, aut carceribus inclusi, fame pereunt: quibus renunciationibus nullis, quòd sciam, legibus, tam obuiatum est, quàm Lusitanis.

91 Gloss. 6. quòd duodecima conditio æquissima seruanda est in constitutione census, nempe, quòd eum constituens, non se obliget, ad non alie-

nandum rem censui subiectam; propter quam memini pridem respondere cuidam viro doctissimo, qui multos census emerat, & suspicabatur eorum instrumenta non satis licite dictata, vt faceret tolli, vel remitti aliquot conditiones, quas tabellio instrumento inseruerat, quarum vna grauissima erat, quòd dominus prædij censui suppositi, non posset illud vendere: immo caderet illud in commissum, si venderet illud sine consensu ipsius: quod profectò nullatenus contractui censuali conueniebat, sed solum contractui emphyteutico, cuius natura longe aliena est à contractu cẽsuali, per ea, quæ habentur in l. 1. & 2. C. de iur. emph. & in cap. cum dilectus. de reli. domi. & alibi sæpe.

92 Gloss. 7. quòd additur decimatertia conditio, quæ est in fauorem emẽtium census, scilicet, quòd præferantur alijs in emptione rei censuariæ; & adeo quidem, vt venditurus eam, teneatur denunciare ante mensem domino census conditiones, & pretium, quæ sibi offeruntur, quo possit eam, si voluerit emere, offerendo eadem: quæ profectò conditio, mea sententia, iuste potuisset omitti. Tum quia nullo iure alio illa probatur. Tum quia hoc fuit facere quadamtenus de contractu censuali contractum emphyteuticum contra notata in d. cap. cum dilectus. de relig. domib. tum quia domino emphyteusis debetur illa prærogatiua ratione directi dominij, quod habet in re emphyteutica, iux. l. 1. ff. si ager. vecti. vel emphy. petatur & §. adeo. Insti. de locato. quale emptor census non habet, nec vnquam forsan habuit in re suo censui subiecta; sed seruanda est hæc conditio; quia ea placuit principi, argumen. l. 1. ff. de consti. princ. & l. prospexit. ff. qui, & à quib. nec video vllam rationem, quæ magis iustificet huius oneris impositionem, quam quòd ipsa minuit facilitatem imponendi cẽsum prædijs, quæ multorum est occasio malorum; licèt etiam multorum sit causa bonorum, vt prædictum est.

93 Gloss. 8. quòd aliqui parum caute colligunt ex hac extrauaganti, quòd ex nulla venditione rei censui suppositæ debetur laudemium; quod ad summum est quinquagesima pars pretij, iux. l. 3. C. de iur. emphyteu. nõ enim fuit intentio legislatoris, liberare à laudemio prædia, quod alia ratione, quàm censuũ in eis positorum debetur; sed quòd dominus rei censuariæ potest vendere illam non soluendo laudemium ei, qui habet censum in ea, nisi alia ratione teneatur ei. Constitutio enim Principis intelligenda est sine præiuditio tertij, cap. super eo. de off. deleg. & l. 2. §. si quis à principe. ff. ne quid in loc. pub. fiat.

Glossa 9. quòd hæc extrauagans inducit multa specialia in solutione census. Primum, quòd propter moram soluendi illum non incurritur vlla pœna amissionis rei censuariæ, vel partis eius, etiam si conuentio de illa incurrenda præcederet contra regulam, cap. suam. de pœnis, & l. stipulatio ista. §. alteri. de verb. oblig.

Secundum, quòd non incurritur etiam obligatio ad interesse lucri cessantis,

fantis, etiam si conuentio de illa incurrenda præcederet contra regulam l. 3. ff. de eo quod certo loc. & cap. conquestus, iuncta glo. de vsur.

Tertium, quòd non incurritur etiam obligatio soluendi certas impensas, & certa salaria, & impensas iuramento partis liquidandas contra regulam cap. 1. de pact. & l. r. & l. iurisgentium. & l. legitima. ff. de pact.

An autem idem sit dicendum de ogligatione damni emergentis? Et videtur, quòd non: tum quia de illo nullam facit mentionem; tum quia non obstant illa verba, quibus annullantur conuentiones de soluẽdis certis expensis, & certis salarijs, & expensis iuramento eius qui fecit, liquidandis: quoniam solum videtur respicere conuentiones illas duras, quæ solebant imponi ab emẽtibus census, vt si die præstituto nõ soluerit, censuatius teneretur ad soluendum certum, idemq. nimium salarium, & certas, easdemque nimias expensas nũcio mittendo ad recipiendum cẽsum; quia illæ nimiæ coram Deo non debentur. Tum quia iure naturali debentur creditori à moroso debitore impẽsæ moderatæ, & salarium iustum, iuxta illud Pauli ad Roma. 13. *Reddite omnibus debita*, & infra: *Nemini quidquam debeatis*. & iux. illud Luc. 10. *Dignus est mercenarius mercede sua*. Et qui causam damni dat, damnum dedisse videtur, cap. fin. de iniur. l. qui occidit. ff ad l. Aquil. in quibus fundatur damni emergentis obligatio. Quare iuste potest petere emptor census non solum illũ, sed etiam damna, quæ passus est propter moram soluendi, mittendo nũtios, faciendo impensas moderatas: non quidem ratione conuentionis de soluendo tantum, aut tantum pro salario, & impensis, sed ratione legis naturalis diuinæ, & humanæ; qua præcipimur soluere proximis debita iusta, & damna eis à nobis iniuste illata, aut quorum fuimus caussa.

94 Gloss. 10. quòd etiam alia conditio (quæ erit. 14) necessaria est ad constituendum censum, nempe, quòd non constituatur pro censibus iam decursis, & debitis, vel decurrendis, ob quos nec augeri potest censum antea positus, nec imponi nouus super eadẽ re, & neque super alia emptori priori census: licèt dici posset hanc conditionem contineri sub illa, quæ requirit, vt totum pretium soluatur tempore constitutionis census, & quòd nullum debitũ accipiatur in solutione totius pretij, vel partis eius. Est aduertendum, quòd non probatur hic illud, quod aliqui putarunt, nempe, quòd constituens censum in aliqua re, non potest augere illũ censum; vel ponere nouum emptori prioris: quia solum statuitur, vt non possit id fieri pro cẽsibus decursis, vel decurrendis. Quare ob pecuniã noue dandam recte potest augeri, vel nouus imponi.

Gloss. 11. quòd etiam est alia conditio (quæ erit. 15.) in constitutione census necessaria, nempe, quòd costituens non se obliget ad subeunda alia onera, quæ aliàs iure subire non debet, præter quàm ad soluendum censum, puta, vt suscipiat hospitio familiares eius, cui debetur census, donec illa redimatur; pro quo faciunt per contrarium tres leges tituli C.

sine cen-

sine censu vel reliq. fundum comparari non posse.

95 Gloss. 12. quòd census creati, & creandi post hanc Extrauagantem possunt redimi in totum,& pro parte:& quòd non solum pereunt perempta re,cui sunt impositi.; sed etiam pars eorum pro rata partis peremptæ Et quòd paria sunt, rem perire, vel infrugiferam fieri; quia ita perit census ob hoc, vt ob illud, quæ nusquam alibi sic declarata sunt. Et ex his, adiuncta.l.1.C.de iur.emphyt.colligitur vna grandis differentia inter censum emphyteuticũ, & inter alios census annuos alio modo comparatos.

Gloss. 13.quòd duo alia noua inducuntur;alterum in fauorem ementium, nempe quòd venditor volens redimere illum debet emptori denunciare ante duos menses, quàm redimat; & illis lapsis potest cogi intra annum ad redimendum illum; alterum in fauorem debentium census, videlicet, quòd denuntians velle redimere, si non redimat illum voluntarie in fine duorum mensium: nec cogatur intra annum redimere non potest postea cogi ad redimendum, nec potest repelli à redemptione eo, quòd semel, aut pluries denunciauerit, se velle redimere; si intra annum a renunciatione non cogatur id facere: & consequenter colligitur hinc vna exceptio illius regulæ, quod semel placuit. de reg.iur.lib. 6. Caue tamen ne damnes obiter contextum huius legis propter verbum, denunciam, bis positum, pro verbo, denunciationem: quia id negligentia correctoris, & non barbare dictantis contigisse videtur.

96 Gloss. 14. quòd hic fit declaratio vtilissima debentibus censum nempe, quòd facultas redimendi, quandocunque volent, facta præfata denunciatione, non potest tolli ab eis pacto, nec præscriptione etiam immemoriali, nec centum annorum: per quam declarationẽ cessat illa grandis difficultas,an facultas redimendi censum vlla temporis præscriptione tollatur.

97 Gloss. 15. quòd alia est immemoralis præscriptio, & alia centum annorum; quod est verum secundum omnes in cap.cum nobis. de præscriptio.& in cap.1.eod.tit.lib. 6. Nota etiam quod contextus.significat,præscriptionem centum annorum esse maioris virtutis, quàm immemorialem; dictio enim, immo, est implicatiua,iux.glossam receptam in l.iurisgentium.§.quinimmo.ff. de pact.sicut & dictio, etiam:& implicat casum dubitatiorem, iux.l.etiam.ff. de minor. et ita dum textus ait, *non obstante præscriptione immemoriali, immo nec centum annorum*,significat hanc esse maioris virtutis, quàm immemorialem: sed contrarium est verius. Maioris quippe virtutis est immemorialis, quàm centum annorum;quia hæc non prodest sine titulo ad præscribendum ea, in quibus præsumptio iuris est contra præscribentem: illa vero sic, per textum iuncta glossa, & eis annotatis in cap.1.de præscript.lib. 6. quia habet vim tituli cap. super quibusdam.§.præterea.de verb.signifi.& l. hoc iure.§.ductus aquæ.ff. de aqua quot.& æst. quam non habet spacium centum annorum,secundum

omnes

omnes in dictis locis. Ideoque dicendum est verbum illud, immo, huius extrauagantis, implicare quidem aliũ casum, & ita probare id quod prænotatum est; nempe aliam esse præscriptionem immemorialem, & aliam centenariam: sed non implicare casum vere dubitatiorem: sed qui posset apparere dubitatior alicui, qui crederet præscriptionem centenariam esse maioris virtutis, quàm immemorialem, eo, quòd opinio glossæ, Panormit. & communis in cap. cum nobis, de præscrip. habet, quòd probata præscriptione immemoriali, non est probata centenaria. Contra quam tamen præfatus Couarruuias validis argumentis tenet in cap. possessor. de regul. iur. lib. 6. 2. par. §. 3. num. 9. secutus Cardin. in cap. si diligenti. eodem titulo.

Circa quòd videntur tria dicenda. Primum, quòd procul dubio immemoralis est maioris virtutis, quàm centenaria, vt prædictum est. Secũdum, quòd ex præfata communi opinione, non infertur contrarium huius, vt palam est. Tertium, quòd mea sententia, facile conciliari possunt præfata communis opinio, & contraria Card. & Couar. dicendo, quòd illa intelligatur de vera probatione: hæc vero de præsumpta, inter quas quoad hanc materiam præscriptionis, est illa magna differentia, quòd præscriptio immemorialis iudicanda est inualida, si probetur vere cum mala fide illa fuisse continuata; non autem si solum præsumptiue fuerit mala fide probata, vt colligitur ex citatis per præfatam Couarru. 2. part. §. 8.

Gloss. 16. quòd nullo pacto statui potest, vt pretium a constituente censum inuito repeti possit ob pœnam, vel aliam caussam, nisi quando denũciauit velle se redimere; quia tunc intra annum cogi potest ad reddẽdum pretium, vt prædictum est, nu. 95. * Ex quibus infertur, quòd opinio illa Inno. in cap. in ciuitate, de vsur. scilicet quòd potest constitui census redimibilis, ita vt constituens teneatur redimere illum post tres, vel quinque, vel decem annos, non est nunc tenenda, vt insinuatum est supra, nu. 78. *

98 Gloss. 17. quòd constitutio census facta sub alia forma, quàm cõtenta in hac extrauaganti censenda est fœneratitia. Pro quo facit principium cap. prudentiam. de off. dele. quatenus habet, non solum facta contra formam esse nulla; sed etiam facta citra formam; quod ibi Panorm. Felin. & alij vtiliter declarant. Aduertendum tamen, quòd contextus loquitur de contractibus tantum, & ita non videtur damnare constitutiones cẽsuum etiam redimibilium, per viam legati, fideicommissi, vel aliam vltimam voluntatem in alia forma, quàm ista factas, argumen. l. cum prætor. ff. de iud. & cap. nonne. de præsumpt. immo nec factas per omnes contractus: quia non includit factas per donationes, & alios contractus gratuitos; quamuis donatio inter viuos sit contractus, secundum omnes, etiam nominatus, secundum verius loquentes post gloss. in l. legitima. ff. de pact. & in l. si quis argentũ. §. fin. C. de donat. Idipsum videtur dicendum de constitutio-

ſtitutione cenſus per viam dotis, vel ſponſalitiæ largitatis,ſeu donationis propter nuptias, vel donationis alicuius eccleſiæ, vel capellæ ad aliqua diuina officia facienda, licèt non ſint contractus gratuiti, argumen.l. pro oneribus.C.de iure dotium.cap.per veſtras. de donat.inter virum & vxor. & cap. 1.de cenſibus.& cap. ſignificatum, de præben. immo videntur excludi omnes conſtitutiones cenſuum, quæ non fiunt per emptionem, & venditionem, vel alium contractum ſibi æquipollentem, per quem quis conſtituit alteri cenſum in re ſua ob aliquod pretium. Tum quia ſolum diſponit de ijs, quæ pretio accepto conſtituuntur, vt colligitur ex verſi. Rurſum. Tum quia ratio præſumptionis fraudis vſurarum, in qua fraudatur, ceſſat in illis: & conſequenter ipſa ceſſabit, arg. cap. cum ceſſante. de appellat. & l.adigere.§. quamuis.ff. de iure patronatus.

Gloſſa 18.quòd hæc extrauagans non ſolum videtur includere cenſus redimibiles poſt eam conſtituendos; ſed etiam irredimibiles. Tum quòd generaliter ſine vlla diſtinctione de omni cenſus conſtitutione, & venditione loquitur, & ita generaliter eſt intelligenda, argumento l. de pretio.ff. de publicia.in rem actio. & cap. ſolitæ.ſub finem, de maiorita. & obedi. Tum quòd etiã cenſus irredimibilis poteſt in fraudem vſurarũ conſtitui, & vendi: & ita ratio edendi hanc extrau.videtur habere locum in illo, & conſequenter ipſa, argumento l. illud. ff.ad l. Aquili. Dixi (poſt eam conſtituendos) quia conſtitutos antea non includit, etiam ſi ſint redimibiles, vt habet finis eius. Hanc autem ampliationem, ſiue declarationem reſtringo ad cenſus irredimibiles temporales, vel perpetuos,qui eodem fere pretio,quo redimibiles conſtituuntur.qui tamen vix iuſte poſſunt ſic conſtitui: & ita nunquàm, vel rariſſimè huic extrauagan.erit locus in cenſũ perpetuo irredimibile iuſtè conſtituto: nõ enim videtur hæc extraua. includere illos perpetuos irredimibiles, qui longe maiore pretio, & quaſi duplo quam redim biles, cõſtituuntur, eo quod nulla penitus facultas redimendi fiat venditori: quoniam in illis videtur ceſſare ratio præſumendi mutuum vſurarium, cum ceſſet facultas redimendi & paruitas pretij, quod illa facultas minuit, argumento cap. cum ceſſante cauſſa. cum concord.de appellatio. Hactenus de gloſſis: nunc autem de quæſtionibus.

SVMMARIVM.

99 *CENSVS qualis contra formam imponitur per ſententiam.*
100 *Cenſus per ſententiam creatus an pro parte redimatur.*
101 *Creditor regulariter, an teneatur accipere debiti partem.*
102 *Obligatio dandi natura, & effectu diuidua.*
103 *Solutio partis debiti quæ incommoda.*
104 *Cenſus an ſolius pecuniæ numeratæ liceat.*

Prima

99 Prima quæstio est, vtrum census annuus possit constitui per sententiã iudicis condemnantem alteram partem ad soluendum mille, vel censum annuum, donec illa soluantur. Et pro parte affirmante, facit primo quòd huiusmodi sententiæ frequenter in Hispania feruntur, & exequuntur; quo verbo nunc vtimur in passiua significatione, sicut Vlpianus in l. qui pro tribunali. iuncta gloss. verbo exequentur. ff. de re iudicata.

Secundo, quòd licita est obligatio, qua quis obligatur ad aliquid faciendum sub pœna, tam iure canonico, cap. dilecti. de arbit. & cap. suam. de pœn. quàm ciuili. l. qui fidem. ff. de transact. & l. cum proponas. C. de dolo, & non solum per contractum, vt in dictis legibus; sed etiam per vltimam voluntatem, l. 1. C. de his quæ pœn. nom. & in §. fin. Inst. de lega. Et quòd etiam per sententiam arbitri id fieri possit, est casus in d. cap. dilecti. & alijs iuribus allegatis ibidem; & etiam per sententiam iudicis de iure canonico, casus est in d. cap. suam.

100 Tertio, quòd debitor non solum tenetur soluere sortem, sed etiam interesse, quod passus est creditor, l. 1. C. de senten. quæ pro eo quod inter. profer. ergo iudex potest condemnare debitorem ad soluendum debitum, & interesse; at per sententiam præfatam iudex illud prætendit: ergo potest id facere.

Quarto, quòd cui licet, quod est plus, licet quod est minus, c. cui plus. cum ibi citat. de reg. iur. lib. 6. At minus & vtilius debitori est quòd condemnetur alternatiue ad soluendũ mille, vel censum eorũ, donec illa soluerit, quàm simpliciter ad soluendum mille: ergo si potest condemnare simpliciter ad soluendum mille, poterit etiam condemnare ad soluendũ mille, vel censum eorum, donec illa soluat.

Pro parte autem negante facit primo, quòd census non potest constitui licitè alio modo, quam quo prædicta extrauagans determinat: & hic modus constituendi per sententiam est longe alius ab eo.

Secundo, quòd per contrariam opinionem daretur via facilis ad constituendas vsuras: qui enim vellet mutuare centum, mille, vel plura sub vsuris, & qui vellet ea sic mutuari, facile possent conuenire, vt mutuaturus tradat illa mutuatario, & vocet eum ad iudicium, ad soluendum illa ei, & mutuatarius confiteatur se debere illa; sed non posse soluere: & quòd est contentus, vt condemnetur ad soluendum ea, vel censum eorum annuum, donec ea soluerit.

Tertio, quòd non licet dare alteri aliquid consistens in numero, pódere, vel mensura, siue mutuare cum pacto pœnali, quòd si non soluerit ad certum terminum, soluat aliquam pœnam; id est dare tacite ad vsuram, vt sentiunt Bar. & Salic. in l. cum proponas. C. de dolo, & ante ipsos Innoc. communiter receptus in d. cap. suam. & latius Ludo. Rom. in conf. 510. nu. 13.

Pro concordia ab vtraque parte allegatorum, videtur distinguendum:

an lis fuerit mota super rebus consistentibus in numero, pondere, & mensura, an super alijs; quod priore casu non valet; posteriore vero sic. Ratio diuersitatis colligitur ex ipsismet argumentis supra formatis, nempe, quòd pœna pecuniaria imposita contra debitorem rerum mutuabilium præsumitur imposita in fraudem vsurarum; imposita autem super alijs minime, nisi saltem fuerit imposita à consueto fœnerari, iux. gloss. in l. pœnam. ff. de vsur. Vnde ad argumentum primum, pro parte negante formatum respondetur, quòd hæc extrauagans non habet locũ, nisi in constitutione census per contractum, vt in glos. 17. dictum est, & quæstio mouetur super censu per sententiam constituto.

Nec obstat, quòd per sententiam quasi contrahitur, l. 3. §. idem scribit. ff. de pecul. & quòd à contractu ad sententiam arguitur, l. si procurator. ff. de procur. Tum quia id regulariter non videtur verum, l. inter stipulantem. §. 1. ff. de verb. obliga. nec vllo casu, in quo ratio diuersa, diuersum suadet, & in proposito nostro est diuersa ratio: quia in constitutione census per contractum præsumi potest fraus vsuraria, quæ in sententia iudicis nòn præsumitur, nisi cum ferret illam super rebus mutuabilibus, qualem diximus non debere censeri validam, saltem in foro exteriori.

Per quòd ipsum respondetur ad alia duo argumenta pro parte negante facta. Ad argumenta vero pro parte affirmante facta, respondetur, illa solum probare censum posse constitui per sententiam latam super alijs rebus, quàm mutuabilibus. quod nostra concordia concedit.

Quæ tamen distinctio, & concordia videtur seruanda in foro exteriori, non autem in foro conscientiæ: quia si vere coram Deo, iudicis & partis victricis animus fuit, vt altera pars condemnaretur in aliqua summa, & obligare illam ad soluendum censum annuum pro vsu illius pecuniæ, in qua eum condemnauit: in neutro foro esset seruanda sententia coram Deo, & in foro conscientiæ: si autẽ fuit animus condemnandi debitorem in illa summa, & ad soluendum annuum censum, donec eam soluat, tamquam interesse, vel pœnam cõtumaciæ in vtroque foro valebit, si in vtroque casu interesse, vel contumacia inueniatur, per illam rationem firmam, quòd lex vel dispositio fundata super præsumptione, non habet locum, quando rei veritas habet contrariũ, cap. is qui fidem. & cap. tua. de sponsalib. cum eis annotatis.

Neque obstat dictum Innocen. in cap. suam. de pœn. quatenus habet adiectionem pœnæ non censeri in fraudem vsurarum factam, nisi cum creditor erat assuetus fœnerari; quia id est verũ in alijs contractibus quã mutuo: in mutuo enim semper præsumitur adiecta in fraudẽ vsurarum iux. glos. in l. rogasti. §. si tibi. ff. si certum pet. communiter recepta à Bart. & alijs.

101 Secunda quæstio, an condemnatus soluere mille, vel censum eorum donec illa soluerit, super alijs rebus, quàm mutuabilibus (super quibus ta-

bus talem condemnationem fieri posse in prima quæstione dictum est) possit soluere particulatim, & cogere creditorem ad recipiendam solutionem particulatim.

Pro cuius parte negante, facit primo l.tutor.§. Lucius.ff.de vsur.quatenus habet, debitorem centum per obligationem, & consignationem quinquaginta non liberari à solutione vsurarum, quas debet pro centum.

Secundo facit l.plane.ff.fami.ercisc.quatenus habet particularem solutionem incommoditatem afferre.

Tertio, quòd creditor non potest petere partem summæ debitæ coram iudice, qui de tota summa cognoscere potest, debitore id opponente, vt tradit Bart.communiter receptus in l.in commodati.§.duabus.ff. commod. qui habet commodantem duas res, posse petere vnam ex illis separatam à commodatario; commodantem autem vnam, non posse petere partem eius.

Quarto, quòd communis opinio tenet hanc conclusionem cum glo.l. quidam existimauerunt.ff.de reb.cred.

Pro parte vero affirmante, vrget primo hæc extrauagans, quæ determinat quemlibet censuarium posse soluere particulatim pecuniam in pretium census acceptam ad liberandum se à solutione census pro rata. Nec obstat, quòd iuxta vltimam glossam, huic extrauaganti non est locus in censibus, qui per alium modũ, quàm per emptionem & venditionem, aut alium contractum ei non æquipollentem constituitur: quia id verum est quatenus continet formam contrahendi censum; non autem quatenus continet formam dissoluendi, & tollendi illum propter rationem diuersitatis, eo, quòd in sublatione census, non timetur fraus vsuraria; sicut in eius constitutione: & ita hæc extrauagans videtur niti iure humano antiquo, & communi, quatenus disponit posse redimi censum per partes, præsupponendo quòd debitum quantitatis potest solui per partes.

Secundo vrget prædicta l. quidam existimauerunt. quatenus sine vlla restrictione generaliter habet, Prætorem humanius facturum, si coegerit creditorem ad accipiendam debiti partem, quæ offertur ei. Nec obstat respõsio glossæ, & communis, quæ restringit legem illam ad debitorem, qui confitetur partem debiti, partem vero negat: quoniam ex nullis verbis legis, nec alius totius iuris colligitur illa limitatio; cum nulla talia sint, quæ de tali confessione, vel negatione loquantur.

Tertio facit, quòd debitor Reipublicæ potest soluere particulatim ei debitum, l.vltima.C.de apoch.publ. lib. 10. quæ habet, receptores Reipublicæ confitendo se recepisse partem rei debitæ Reipublicæ adeo liberare debitorem quoad illam, vt exceptio non numeratæ pecuniæ nequeat ei opponi. Ad idem est casus in l.placuit. C de collat. fund. patrim. quatenus habet rationales, siue receptores publicos teneri ad recipiendam debiti so-

biti solutionem tributorum Reipublicæ debitorũ particulariter factam, modo tribus vicibus soluatur totũ: ergo a fortiori debitor priuatæ personæ poterit id facere, argum. auth. multo magis. C. de sacrosan. eccl. & cap. cum in cunctis. de elect.

102 Quarto vrget, quòd obligatio de dando quantitatem est diuidua natura, & effectu; ita quòd præstatio partis liberet debitorẽ à solutione illius quoad illam partem l. 2. §. & harum. ff. de verbo. oblig. ex quo Bart. ibi. nu. 2. communiter receptus id colligit: & obligatio de qua loquimur, est de dando quantitatem: ergo est diuidua.

Quinto vrget l. si stipulatus sum. §. qui decem. ff. de solut. vbi sine vlla exceptione habentur hæc verba, *Qui decem debet, partem soluendo liberatur*.

Sexto, quòd nihil obstat his duobus proximis argumẽtis dicere, quòd illa procedunt in solutione partis facta creditori eo volente. tum quia nulla est lex, neque canon, qui hoc sic limitet tum quia prefatus §. & harum. ponit differentiam inter obligationem de dando quantitatem, & de dando hominem, & ait Iuris consultus, quòd hæc est indiuidua effectu, id est, quòd non liberat solutio partis quoad partem; illa vero sic. at constat quòd etiam debitor generis liberatur quoad partem volente id creditore, arg. l. satisfactio. ff. de solu. & l. si rem. §. omnis. ff. de pign. act. & l. 1. ff. qui satisda. cogan. ibi, *Satisfacere alicui dicimur, cum eius desiderium adimplemus*: ergo in obligatione dandi quantitatem solutio partis, etiã nolente creditore, liberat quoad partem. Equidem hoc argumentum adiunctum duobus proximis irrefragabiliter probat hanc conclusionem quam exerte affirmauit eruditissimus Alciatus in d. l. quidam existimauerunt. nu. 12. faciens regulam, quòd regulariter potest cogi creditor ad capiẽdam solutionem partis oblatæ, nisi cum nimis minutatim offertur.

Septimo facit ratio, qua tam Paul. Iurisconsultus, in d. §. & harum quàm comminiscentes in illum ponunt differentiam inter stipulationẽ dandi quantitatem ab vna parte, & inter stipulationem facti, vel dandi hominem ex altera; quoad hoc, vt illa dicatur reguraliter diuidua, hæc autem reguraliter indiuidua: est enim illa ratio, quod raro contingit, vt solutio partis quantitatis, quoad illam sit notabiliter incommodior, quã solutio totius quantitatis quoad totam quantitatem. Per quam rationẽ tollitur consideratio illa magnæ incommoditatis, qua se munit cõtraria opinio ad dicendum, quòd particularis solutio multas incommoditates adfert: quia id non est regulariter verum, cum debetur quantitas.

Octauo facit consideratio Philippi Decij, & Alciati in d. l. quidam existimauerunt. scilicet, quòd ratio illius legis, nempe, vt diminuantur lites, æque habet locum in debitorem confitente totum debitum, ac in confitente partem tantum; quoniam per acceptionem partis oblatæ in vtroque casu minuitur lis quoad illam partem. Cum ergo omnes fatentur co-

tur cogendum esse creditorem recipere partem confessam, quando alia pars negatur, etiam cogetur, quando nihil negatur; præsertim, quòd absurdum videtur, vt melioris conditionis sit negans,& contumax, quàm confitens, & obediens: cum magis fauendum sit obedientiæ, quàm contumaciæ, cap. quanto. 2.q.4.cap.1.§.nos igitur.de postul.præl.

Nono facit illud argumentum Alciati, quòd nisi hanc partem teneamus cogemur dicere legem duodecim Tabularum, quæ debitum defuncti diuidit inter hæredes ꝓ portionibus hæreditarijs, iux.l.2.C. de hære.actio. fuisse iniquam creditoribus; nam per illam hæredes possunt pro parte debitum soluere: quod tamen non potuisset defunctus facere secundum contrariam opinionem,& tamen tam ipsa, quàm nostra confiteri cogitur conditionem creditoris non debere fieri peiorem ex persona hæredum l. 2.§.ex his.ff.de verb.oblig.

103 Decimo facit, quòd licèt oẽs hæredes debitoris teneantur defendere se per vnum procuratorem, ne conditio creditoris fiat peior per multiplicationem personarum hæredum: hæredes tamen creditoris non tenentur petere suas partes debiti per vnum, l.iam tamen.ff.iudicat.solui. cuius ratio nulla alia dari potest, quàm quòd solutio partis debitæ quãtitatis, non inducit incommoditatem saltem notabilem creditori.

Ad primum oppositorum, quod est contrariæ opinionis Achilles, scilicet in l.tutor.§. *Lucius*.ff.de vsur.respondet Philip. Decius in d.l. quidam existimauerunt. secutus Fulgosium, qui sequitur tertiam solutionem glossæ illius legis, videlicet, quòd loquitur in debito vsurario, siue quòd debetur sub vsuris. Ratio specialitatis est, quòd vsuræ sunt quasi pœna, quæ non excusatur per solutionem partis.l.in executione.§.pro parte.ff.de verbo oblig.& quasi debitum sub conditione, & quodam euentu, quod non tollitur nisi conditione in totum adimpleta, & euentu in totum secuto, L cui fundus.ff.de condit.&.demonstra.

Ad secundum respondent Decius,& Alciatus, quòd particularis solutio tunc est incommoda notabiliter, quando multiplicantur personæ, à quibus exigendum est debitum: & ideo boni iudicis est, vt in iudicio familiæ ercifcundæ debita, & nomina defuncti diuidat inter hæredes, vt quædam illorum integra adiudicet vni hæredi,& quædam alij; sic vt non cogãtur omnes hæredes petere suas portiones ab omnibus creditoribus. quod esset valde graue, quodque nullatenus contingit in proposita quæstione.

Ad tertium respondetur, quòd ille §.duabus.loquitur de toto speciei,& eius parte integrali, non autem de toto quantitatis,& eius parte quantitatiua:& ita dictum Bart.de creditore quantitatis, ꝙ non potest petere partẽ eius, non probatur ibi, & contra eum tenent multi Doctores, quos additio ipsius ibi citat, & etiam Iason, quem illa non citat in l.scire debemus. ff.de verbor.obli.nu. 12. significat communiter teneri contra Bart. quòd

creditor

creditor petens quinquaginta à debitore, probando, quòd debentur centum, debet obtinere sententiam in quinquaginta.

Ad quartum respondetur, quòd communis opinio ideo tenuit partem contrariam; quia non satis perpendit prædicta, quæ efficaciter illam reprobant: & quoties vnus melius, quàm multitudo sentit, eius est sententia sequenda, l. 1. §. sed neque. C. de vet. iur. enucl. & argumen. cap. cappellanus. de ferijs. & cap. Nicena. 31 dist. licèt regulariter sit tenenda communis secundum Ioan. And. in cap. 1. de constit. quem & alios citat, & sequitur ibidem Fel. nu. 54. & non vnus tantum, sed multi; & in his Decius, & Andr. Alciat. qui pro suo acumine, & profunda eruditione multis æquipollent, eam defendunt; & mea sententia, quam etiam in Manuali Confess. cap. 27. nu. 286. inseruimus, quoties vtraque opinio classicos auctores habet pro se, parum est tribuendum numero; & multum rationibus & fundamentis.

104 Tertia quæstio, an per hanc extrauagantem vetetur constitui census in alia re, quàm in pecunia numerata. Ad quam quæstionem respondeo, quòd non. Tum quia ex nulla eius parte potest id colligi. Tum quia hoc tenet Inno. communiter receptus in c. in ciuitate. de vsur. & ita non solum potest constitui, & emi annuus census pecuniæ numeratæ; sed etiam vini, frumenti, & cuiuscunque alius rei; quamuis in nonnullis Regnis Hispaniæ ante aliquot annos statutum fuerit, vt non constitueretur nisi in pecunia numerata; immo & legibus cautum fuit, quãtum deberet esse pretium eius. Vnde in Aragonia debent solui viginti pro vno, siue ad rationem 5. pro 100. & in Regno Nauarræ ad rationem 6. pro 100. & in regno Castellæ ad rationem 7. pro 96. immo & census antea constitutos in alijs rebus redegerunt in census pecuniæ numeratæ ad rationem prædictam. Pius autem Quintus in hac extrauaganti, neque determinauit, vt census constituatur in sola pecunia numerata, neque quantum pretium debeat pro eo solui. Vnde quamuis in vrbe communiter soluatur ad rationem 7. pro centum; audiui tamen aliquos soluere, aut soluisse octo pro centum. Audio item Regem Catholicum Philippum II. nunc in Regno Neapolitano erigere montem in quo soluuntur nouem annua pro centum; scio etiam in aliquibus partibus Galliæ constitui census ad rationem 10. pro 100. nec mirum quia pretia rerum pro varietate gentis, terrarum, & temporum; & pro copia, vel penuria ementium, vel vendentium, aut mercium, vel pecuniæ numeratæ variantur, iux. l. pretia rerum. ff. ad leg. Falci. & annot. ei per Doctores; & tacta etiam per nos in Manuali Confes. cap. 23. num. 86. & apud omnes constat, censum esse mercem quandam emibilem, & vendibilem.

SVM-

SVMMARIVM.

105 QVarta quæstio (cuius decisione prædicta extrauagans rectè intelligi, & in praxim deduci possit) fuerit, an hæc extrauagans sit naturalis, & diuini iuris declaratoria, an humani tantum inductoria? quod enim sit iuris naturalis, & diuini declaratoria, facit proœmium eius, quatenus habet, auctorem eius motum fuisse ad tollendos contractus censuales qui fiebant in diuinarum legum contemptum, cum magno animarum periculo: & quatenus postea sub finem iudicat, omnes contractus censuales sub alia forma, quàm ab ea præscripta esse fœneraticios; & consequenter contra naturale, diuinumque ius factos: cum omne fœnus vtroque illo iure damnetur, vt copiose probatum est supra notabili 7. num.8.

Quòd autem humani tantũ iuris sit inductoria facit, quòd sub finem declerat non extendi eam ad præterita: & constat constitutionem iuris naturalis, vel diuini declaratoriam extendi ad præterita, vt tradit Panormit. in cap.fin.de præscrip. & Felin. in cap.fin.de constit. fall.2.& probatur ea firma ratione, quòd omnis constitutio declaratoria iuris antiqui extenditur ad præterita, cap.ex antiquis.54.dist.cum ei annot.per Dominicum,& in authen de æquali.dotis,collat.2.§.5.& palam est ius naturale esse antiquius; cum ab exordio rationalis creaturæ cœperit esse, 5.dist. in prin.& etiam diuinum positiuum antiquius omni Pontificio humano arg.cap.sunt quidam.25.q.1.

Pro resolutione igitur huius quæstionis, dicendum primo, multa in ea contineri, quæ sunt iuris naturalis, & diuini; & multa quæ iuris humani. Nam iuris naturalis, & diuini est, contractum fœneratitium esse reprobum per dicta supra notab.7. quod ex hac constitutione colligitur: eiusdem iuris videtur etiam esse, quòd census non constituatur in re, quæ non sit frugifera; cum contra naturam rei sit, censum (qui est quidam fructus) capi de re infrugifera: nam eadem ratione Doctores concludunt, vsuram esse contra ius naturale; cum illa sit quidam fructus,& capiatur ex pecunia, quæ est res infrugifera. nota

Eiusdem iuris videtur etiam esse, quòd census non constituatur, nisi in re immobili; cum res mobilis sine sui totius, vel partis consumptione non

ne non possit reddere fructum;& census est quidam fructus,qui de aliqua re sine ipsius peremptione colligitur. Iuris autem humani est, quòd pretium soluatur in sola pecunia numerata, & coram Notario, & testibus: & quòd venditio rei censuariæ, cum cōtigerit fieri, ante bimestre denuncietur censuario: & quòd ille præferatur alijs emptoribus; & multa id genus alia,quæ ex solo iure naturali,& diuino non possunt per bonā consequentiam educi. & quęcunque non sunt talia, quamlibet rationabilia sint, non censentur esse iuris naturalis,& diuini, sed humani.argumento cap. ius naturale. 1. dist. vbi hoc latius resoluimus. Ex quibus infertur, quòd iuris humani est illa grandis particula, *Contractusquè sub alia forma post hac celebrandos fœneraticios iudicamus*. Tum, quia non extenditur ad prius celebratos, ad quos extendenda erat; si tota forma cōtrahendi per eam inducta esset iuris naturalis, & diuini per prędicta. Tū quia solo iure naturali,& diuino attento posset constitui iuste coram Deo census, soluto pretio eius in alia re, quàm pecunia numerata, si illa coram ipsius diuina Maiestate esset æque vtilis; aut vtilior venditori, quàm pecunia numerata.

106 Quinta quæstio, an prędicta extrauagans sit seruanda etiam in Regnis, quoad temporalia temporali dominio Ecclesię non subiectis? Et quidem pro parte negante facit cap. nouit. de iud. cum multis alijs à nobis in eius 3.not.citatis, quatenus probant Maximis Pontificibus non esse mentem turbandi iurisdictionem Regum quoad temporale dominiū sibi non subiectorum. & quod leges Pont.Max. quæ non continent leges naturales, neque diuinas, non debent necessario seruari extra statum, & forum ecclesiasticum,cap.2.de arbit.lib. 6.adiuncta sua glossa,& glo.cap. cum contingat.de iureiuran.cum eis annotatis.

Pro parte vero affirmante facit idem cap. nouit. quatenus multis modis à nobis in eius 6.notab. inductum probat, ad Pontificem Maximum pertinere declarationem dubiorum de peccatis,an sint peccata,& an sint lætalia, nec ne?

Omissa tamen (quę altior fieri posset) disputatione, resoluendo eam breuiter dico primo, porcul dubio eam esse seruandam in omnibus Regnis, quæ non sunt de temporali dominio Ecclesię, quatenus est iuris naturalis, & diuini declaratoria; quia quatenus talis nihil noui inducit; sed solum quid actum sit monet, l. hęredes palam, §. 1. ff. de testam. & constat ius naturale, & diuinum esse vbique seruandum, cap. quod iure. 8. dist. Et consequenter quatenus expresse, vel tacite decreuit, peccatum vsuræ esse contra ius naturale, & diuinum;ita quòd vbique gentium credendum est esse peccatum vsurarium,vel aliud id,quod in hac extrauaganti declaratur esse tale, solo iure naturali,vel diuino attento.

Secundo, quòd dubitari potest de ijs quæ præter ius naturale, & diuinū noue inducit propter rationes in principio quæstionis pro vtraq; parte insi-

te insinuatas: & quod videtur resoluendum etiam seruanda illa, quæ inducantur ad præsumendum contractum censualem esse vsurarium. Tum quia leges Pont. Max. latæ circa ea, in quibus vertitur periculum animæ, etiam si non contineant leges naturales, neque diuinas, debent seruari apud omnes Christianos in vtroque foro, & vbique gentium, iuxta glo. celeb. & receptam in cap. 2. de reg. iur. lib. 6. pro qua est illud capitulum, & cap. fin. de præscript. & cap. cum contingat. de iureiur. & cap. penul. & vlt. de secund. nupt. & communis opinio in illis omnibus cap. & in cap. cum sit generale. de foro compet. & hæc extrauagans lata est circa ea, in quibus vertitur periculum animæ, vt palam est. Tum quia lex Papæ lata circa spiritualia seruanda est in vtroque foro, cap. vt inquisitionis. §. fi. & cap. penult. & vlt. de hæret. lib. 6. quales sunt latæ circa matrimonium, cap. penult. & vlt. da secund. nupt. etiam si solum inducat modum præsumendi matrimonium, cap. is qui. de sponsal. quod vbique seruatum fuit vsque ad Concil. Trid. Tum quia in vtroque foro videtur seruandum id quod præfatus Pius V. in extrauaganti, cuius caput est. Intolerabilis. (relata à nobis in Manuali Confess. cap. 23. num. 110.) statuit, scilicet, quòd ad probandam confidentiam illicitam, & simoniacam sufficiant testes singulares; & quædam aliæ præsumptiones, quæ nec iure naturali, neque diuino ante illius constitutionem sufficiebant. Tum quia glossa præfati cap. 2. de arbit. & ei similes, quæ probant leges canonicas in foro canonico esse obseruandas, & leges ciuiles, in foro ciuili, intelligenda sunt; quando lex canonica non fertur circa spirituale, neque circa ea, in quibus vertitur periculum animæ, nec spectantia ad religionem Christianam: sed fertur circa alia profana vtrique foro subiecta. At hæc extrauagans lata est circa spirituale dubium, scilicet, an constitutio census sit peccatum, cuius decisio reseruatur Papæ. d. cap. nouit. & tangit periculum animarum, vt palam est. Neque obstat gloss. celebris clem. dispendiosam. de iudi. in verb. vsuris: quatenus habet illæ clementinæ (quę inducit formam super vsuris repetendis) non esse locum in foro sęculari, in quo illę repeterentur; quia illa clementina non declarat hunc, vel illum contractum esse vsurarium, vel præsumendum vsurarium: sed solum inducit formam procedendi super vsuris; quę nihil attinet ad peccatum. Nos autem agimus de constitutione, quę declarat, contractus aliquos censuarios esse vere peccata, vel pręsumenda esse talia.

Tertio, quòd his videtur esse consequens, quòd non ligat eos, qui Regibus laicis subijciuntur, illa clausula, quòd censuarius pręferatur in emptione rei sibi per censum subiectę; nec illa quòd redempturus cēsum debet ante bimestre denunciare illam redimendi voluntatem censuario: quia per illas clausulas non declaratur aliquid esse peccatum, nec pręsumi esse tale; sed quòd contenta in illis visa sunt iusta, & ęqua eius latori.

Quarto, quod nemo est iudicandus vsurarius in foro conscientię propter pręsumptiones per hanc extrauagantem inductas, si contrarium coram Deo est verum: quia nulla lex fundata super pręsumptione ligat aliquem in foro conscientię, seu Dei, si contrarium eius, quod pręsumitur, est coram Deo verum, cap. tua. de sponsa. & cap. humanę aures. 22. quęst. 5. & cap. is qui. cum eis annot. de spons.

107 Sexta quæstio, an omnia contenta in hac extrauaganti sint iuris eiusdem speciei? Ad quod respondeo, quòd non: quędam enim sunt in ea expressa præsupposita, vel insinuata, quę sunt iuris naturalis & diuini, quę certum est ligare omnes etiam laicos Regnorum non subiectorũ quoad temporale dominium Papę, vt primum dictum quęstionis proximę habet. Quędam vero sunt, quę non sunt iuris naturalis, neque diuini, sed humani noui per extrauagantes 1. & 2. de emptio. & per hanc clarius noue inductã ad pręsumendum aliquos contractus censuales esse vsurarios: quæ probabiliter dici potest ligare vniuersos etiam laicos, etiam quo ad temporalia Papę minime subiectos. Quædam tandem sunt, quę nec continent ius naturale diuinum, neque modum pręsumendi censum esse vsurarium; sed ęqua, & digna, quę in eo seruentur; qualis est prelatio, quę datur censuario in emptione rei censui subiectę; qualis item denunciatio, quam redempturus censum debet facere ante bimestre; & illa, qua tenetur denuncians velit, nolit redimere censum infra annum post denũciationem: hęc enim non declarant aliquid esse peccatum, nec pręsumi esse tale; nisi dicas mentem Pij fuisse, vt census præsumatur vsurarius, si hęc omnia non seruentur: quod tamen non videtur rationabile; cũ census ante decem annos contractus seruatis seruandis, & toto illo tempore iudicatus iustus, nulla ratione possit iudicari vsurarius, eo solo, quòd redempturus illum non denunciauerit ante bimestre; vel post denunciationem ante annum lapsum non redemerit.

108 Septima quæstio, an hęc extrauagans possit in totum, vel partem tolli per contrarium vsum vel non vsum eius, sicut & alię leges eneruantur, ac tolluntur? cap. in istis. §. leges. 4. dist. & per glos. solennem capit. 1. de treug. & pace. & per late deducta ibi per Feli. Ad quam quidem quęstionem respondeo primo, quòd non potest tolli, quatenus est solum declaratoria iuris naturalis, & diuini; siue quo ad ea, quę expresse, vel tacite definit esse iura naturalia, vel diuina, cap. quo iurę. 8. distin. & cap. fin. de consuetud.

Secundo, quòd potest tolli per contrarium vsum, vel non vsum eius quoad alia omnia nouè inducta, etiam quoad pręsumendam vsurariam prauitatem: quia illa sunt iura humana, & omnia iura humana per non vsum, vel consuetudinem contrariam tolli possunt, saltim Papa sciente, & non contradicente, d. §. leges. & d. cap. fin. de consue.

Tertio, quòd iuste posset omitti eius obseruantias extra terras Papę

subiectas

subiectas quoad ea, quæ non sunt iuris naturalis, nec diuini, neque humani inducti ad præsumendam vsurariam prauitatem; sed solum tangunt iustitiam vel iniustitiam constitutionis census: quoniam illa non tangunt spiritualia, nec continent vitationem periculi animarum plusquam alię leges factæ super emptione & venditione aliarum mercium: quia census est merx, & res temporalis, & de se profana: & constitutio eius non est res magis spiritualis; quam emptio, & venditio aliarum mercium; cum vere sit venditio ex parte constituentis, & emptio ex parte illius cui constituitur secundum omnes: & ita lex super iustitia vel iniustitia illius lata, est lata super materia temporali, & communi, tam iurisdictioni Regum, quam Papæ; & consequenter sicut lex lata ab vno Rege super iustitia, vel iniustitia eius si non continet ius naturale, vel diuinum, non ligabit alios sibi non subditos; sic lex Papæ facta super ea, si non continet ius naturale, vel diuinum, vel non inducit præsumptionem, qua præsumatur tale, non ligabit Reges, & Regna temporalia Ecclesiæ dominio non subiecta.

SVMMARIVM.

109 *Census debitor satisfacit credendo indubio, quòd debet illum ex contractu censitico, & non emphyteutico.*
109 *Obligatio censitici mitior, quam emphyteutici.*
110 *Contractus censiticus vt differt ab emphyteutico.*
110 *Pœna exacta ob non solutionem census an restituenda.*
111 *Census an vendi possit maioris, vel minoris, quàm sit creatus.*
111 *Pretium census, per quæ crescit, & decrescit.*
111 *Census super censu constitui potest.*
112 *Frugifera est res apta fructum ferre, licèt non ferat.*
113 *Census vnus super pluribus rebus constitui potest.*

109 OCTAVA quæstio, an qui soluit aliquem censum, ob aliquod prædium, & nescit, an eum debeat ex contractu emphyteutico, an censuali, vtrum eorum potius in foro conscientiæ credere debeat, cum plurimum referat, vtrum illorum credat? nam si credat, censum illum se debere ex contractu emphyteutico, tenebitur credere, se perdidisse prædium non soluendo censum intra duos annos si debet Ecclesiæ, cap. potuit. de locat. vel intra tres si debet personę laicæ, l. 2. C. de iur. emphyte. Ad quod dubium videtur dicendum, primo quòd eodem modo videtur resoluendum quoad forum exterius, ac quo ad interius; cum non agatur de interpretanda lege fundata in præsumptione iux. not. in cap. is qui. & cap. tua. de sponsal.

Secundo, quòd non tenetur credere in dubio, se debere illum ex con-

tractu emphyteutico: sed satis est credere, se debere illum ex contractu censitico, arg. cap. ex parte. de censi. & notatorum ibi per. Panorm. in 4. notab. & l. semper in stipulationibus. ff. de ver. obl. & ff. de reg. iur. & cap. in obscuris, de reg. iur. lib. 6. cum alijs similibus, quatenus probant obscura, & dubia, ita interpretanda esse, vt quàm minimam obligationem inducant, & prædictum cap. ex parte probat de censu debito ex voto, quod votum soluendi sextarium frumenti est intelligendum de sextario minore, si duo sint sextaria: Et constat, mitiorem esse obligationem debendi censum ex contractu censitico, quàm ex emphyteutico: cum vt supra tactum est debens ex illo non perdit prædium non soluendo censum cap. cum dilectus, cum glos. & Innoc. recep. de religios. domi. debens autem ex emphyteutico sic d. cap. potuit. de locat. & d. l. 2. C. de iur. emphyteut.

11 Nona quæstio, an liceat post prædictam extrauagantem tradere alicui prædium valoris mille ducatorum, reseruato sibi annuo censu, adiecta pœna, vt cessante illo soluere per triennium, possit recipere prædium traditum? Ad quod respondeo, quòd sic. Tum, quia extrauagans disponit de censu; quem quis imponit, & vendit super re sua, & non de illo, qui tradit rem suam alteri, vt sibi aliquid annuum soluat, & à diuersis non fit illatio, l. Papinianus. ff. de minor. Tum quia non fuit intentionis Pij V. prohibere locationes ad longũ tempus: nec consequenter contractus emphyteuticos, vt supra dictum est; & præfata traditio dicenda est locatio ad longum tempus, vel certe contractus emphyteuticus, qui similis est illi, §. adeo. Instit. de locato. vt colligitur ex differentijs, quas ponit gloss. 1. in l. 1. C. de iur. emphyteut. & tradunt Doctores, maxime Iason super illa. Tum quia, vt contractus dicatur emphyteuticus, vel locatio ad longum tempus, non est necessarium, vt id expresse dicatur; sed satis est, vt colligatur tacite, ex his, quæ aguntur: adeo quòd aliquando contingit, vt in instrumento dicatur dari aliquid in emphyteusim; attamen cõtractus non sit emphyteuticus sed censiticus, vt post Imolen. in cap. ad audientiam. de reb. Eccles. non alien. tradit Ias. in d. l. 1. nu. 48. & seq. ponens exemplũ de illo, qui diceret, tradere se aliquod prædium in emphyteusim pro certo annuo censu; ita quòd omne ius, quod haberet in eo, transferret in illum. Cum enim per contractum emphyteuticum non transferatur dominium directum; sed tantum vtile, secundum omnes; cumque simul ac quis transfert, omne ius quod habet in re, videatur transferre dominium directum, videtur nolle facere contractum emphyteuticum; sed censiticum, vel tradere pro annuo censu, ne dipositio secum pugnet contra l. vbi repugnantia. ff. de regu. iur. cap. solicitudinem. de appellat. Tum denique quòd prædicta extrauagans nihil disponit de censu præseruato in traditione alicuius iuris, vel aliquorum iurium, de quo est text. cum gloss. solenni in dicto capitu. cum dilectus. de religiosis domibus. sed tantum de noue constituto, vel constituendo super re,

per re, quæ retinetur à vendente illam; & non est eadem ratio de vtroque; quia in illo nulla cadit fraudis vsurarum suspicio, in hoc autem magna, vt palam est.

111 Decima quæstio, an qui exegit pœnam ob nō solutum censum per nouam constitutionem debitum, tempore præstituto, teneatur restituere illam in foro conscientiæ? Respondeo, quòd sic, si fuit constitutus post præfatam extrauagantem per dicta supra in glo. 9. Si autem fuit ante illā constitutus, distinguendum est, an si talis, & tam moderata, & tā absque mente fœnerandi facta, vt iuste potuisset poni quo ad forum conscientiæ, an non. Priore casu non tenebitur restituere: posteriore vero sic, argumento l. si pacto quo pœnam. C. de pact. & l. nudam. C. de contra. vel committ. stipulat. l. stipulatio ista. §. alteri. ff. de verb. oblig. §. alteri. instit. de inutil. stipulat. cap. suam. de pœnis. cap. si sæculi leges. & sequenti. 12. q. 2.

112 Vndecima quæstio, an liceat ei, cui debetur censū vendere illū in certum tempus, vel ad vitā ipsius, vel emptoris? Rñdeo, quòd non, per dicta supra in glos. 16. an autē vendere possit censum ipsum simpliciter? Rñdeo, quòd sic, modo eodem pretio vendat, & non maiori, neque minori, quàm fuit emptus, vt hæc extrauagans exprimit. quod quia videtur statutum fuisse ad euitandam fraudem vsurariam; fit, vt arbitrer licere in foro conscientiæ habenti censum septē aureorum emptum centū aureis si egeret, & nō inueniret, qui vellet totidē emere: sed aliquanto minoris, posse vendere minoris, saltem quo ad forum conscientiæ, modo nulla fraus vsurarum interueniat, sed solum diminutio valoris: aut ex eo quòd venditor quærit, & rogat emptorē, & merces vltroneæ vilescunt: aut, quia multi sunt venditores talium censuum, pauci emptores, propter quæ valor rerum vēdendarum minui solet, vt dicimus in Manuali Confessar. cap. 23. nu. 78. Arbitror etiam quòd è contrario, si multum rogaretur is, cui debetur census vt venderet illum; & ille nollet, & adessent multi emptores, & pauci venditores, posset vendere aliquanto maioris, quàm centū, saltim quo ad forum conscientię. Tum quia iustum pretiū cēsuum non videtur in pretio indiuisibili constitutum, sicut nec cęterarū mercium, vt diximus sup. not. 4. nu. 5. & latius post alios in dict. Manua. cap. 23. nu. 79. & videtur licere, intra illam latitudinem pluris, vel minoris vendere, aut emere. Tum quia multitudo volentium vendere, & raritas volentiū emere potest minuere pretium: & contra multitudo volentiū emere, & raritas volentium vendere potest illud augere, secundū omnes. Tum quia passim videmus in vrbe eos qui habent census emptos in mōtibus Pietatis, & alijs vendere maiore pretio eo, quo emerūt, si rogātur à multis vendere: & contra minoris quam emerunt, si quærunt, & rogant emptores; & multis inueniuntur venditores, & rari emptores. Dixi supra bis, saltem quo ad forum conscientiæ: quia non tā facile potest id asseri, quo ad forū exterius, ob hanc extrau. quæ expresse vetat illū vendi ca-

vendi carius, vel vilius, quàm sit constitutus: nihilominus tamen ex bono, & æquo idem posset dici, quoad forum exterius limitando eandem extrauagantem, per rationes præmissas ne procedat, quando pretium census creuit, vel decreuit post illius constitutionem, sed solum quando pretium non fuit auctum, nec diminutum. Quod quia quotidianum est memorabile esse duco maxime confessarijs.

Duodecima quæst. an super censu, vel alio iure capiendi aliquos reditus, valeat constitui nouus census? Respondeo, posse, vt dictum fuit in prima gloss. quoniam annuus reditus pro re immobili habetur, per text. singul. in clem. exiui. §. cumque annui reditus. de verbor. signifi. ibidem citatum.

113 Decimatertia quæstio, an quælibet res immobilis, quæ pro pretio æquāte censum ad humanos vsus locari valet, censeatur fructifera licèt locari nunquam soleat, quales sunt aliquot turres non consuetæ locari? Respōdeo, quod sic. Tum quia non solum prædium, quod actu fert fructum, dicitur fructiferum: sed etiam id, quod de se aptum, natum est ferre illum, argu. cap. quid per nouale. de verbo. sign. & l. sylua cedua. ff. de verbo signi. Tum quia modus loquendi pene omnium (qui seruandus est l. Labeo. ff. de supel. lega. & l. librorum. §. quod tamen Cassius. de legat. 3.) id habet. Tum quia spolians tenetur restituere fructus, quos spoliatus percipere potuit, licèt actu non perceperit. tex. & ibi gloss. recep. in cap. grauis. de restitu. spoliatorum.

Decimaquarta quæstio, an vendens cēsum possit partem pretij pro eo accepti dare alicui, ea lege, vt partem census, quæ illi respōdet, soluat eius emptori? Respondeo quod non. quia id effectu est mutuare pecuniam, vt aliquid lucretur: & ita ad vsuram dare, quod omni iure vetitum est, iuxta dicta in nota. 6. nu. 8.

Decimaquinta quæstio, an liceat emere censum constitutum super diuersis prædijs separatis, expressis tamen finibus eorum? Respōdeo, quod sic. Tum quia hæc extrauagans (quatenus ait, quòd census non potest cōstitui nisi super re immobili) non intendit excludere pluralitatem rerum immobilium: sed res mobiles. Tum quia dispositio loquens de vno habet locum in pluribus, quando eadem ratio militat il illis: vt colligitur ex text. adiunct. glos. prima communiter recepta, cap. si compromissarius. de elect. lib. 6. vbi hoc adnotat Domin. communiter receptus. Tum quia a iure antiquo non est recedendum, nisi quatenus dictat nouum, l. præcipimus. C. de appell. & ante hanc extrauag. licebat constituere vnum censum super pluribus rebus; & hæc non vetat illud.

SVM-

SVMMARIVM.

114 *CENSVARIVS potest pluribus vendere rem censualem.*
114 *Census totus soluendus à possessore partis rei censuaria.*
115 *Censuarius non tenetur pacto redimendi censum, casu quo partem rei alienet.*
115 *Census ante hanc extrauagãtem creatus an pereat parte rei perempta.*
116 *Censuarius, an possit obligari in forma Cameræ.*
116 *Censuarius vendita re censuali liberatur.*
117 *Prædium non fit ex parte infrugiferum, eo quòd reddat minus.*
117 *Prædium reddens minus non fit ex parte infrugiferum.*
117 *Census non perit re facta sterili.*
118 *Censuarius detinens rem vt tenetur.*
118 *Censum ponens super re aliena vt tenetur.*

114 DEcimasexta quæstio, an liceat diuidere rem, super qua est constitutus census, & vendere diuersis diuersas partes? Respondeo, quòd sic: quoniam hæc extrauagans vetat, vt nec per pactum libertas alienandi rem censuariam, quam habet constituens & vendens censum tollatur, vel restringatur. Cum ergo ante constitutum censum posset diuiderem rem censui subiectam in diuersas partes, & eas vel aliquas earum diuersis vendere, poterit idem facere post illum constitutum.

Decimaseptima q̃o, an vẽditor, qui vẽdit aliquas partes fundi cẽsualis, ipse solus teneatur soluere totum censum, an ẽt illi, qui eas emerunt? R̃ndeo quòd is, cui debetur cẽsus poterit illum totum petere à quolibet illorum. Tum quia conditio creditoris non debet fieri deterior ex hæredum multiplicatione, l. 2. §. ex his. ff. de verb. oblig. & l. plane. ff. famil. ercisc. ergo eadem, immo fortiori ratione, non debet fieri peior ex venditione partium fundi vectigalis. Tum quia per fundi vectigalis diuisionem non diuiditur vectigal in præiudicium illius, cui debetur: immo potest petere à quolibet possessore illius vel partis eius, l. communi diuidundo. ff. commun. diuidun. Tum quia gloss. illius l. recepta habet, mortuo emphyteuta, relictis duobus hæredibus, neutrum illorum soluendo partem pensionis, quæ illum contingit, liberari à pœna caducitatis siue perditionis partis emphyteusis in quam successit: immo altero illorum non soluente suam partem totam, emphyteusim perdi ab vtroque, vt latè post multos alios à se citatos tradidit Iason in l. 2. num. 57. C. de iure emphyteu.

115 Decimaoctaua quæstio, an ab initio constituti census liceat pacisci, quòd casu, quo venditor census vendiderit fundum vel partem eius, teneatur redimere censum? Respondeo, quod non: quia hæc extrauag. in

verſ. pacta. etiam vetat, ne in venditione cenſus poſſit apponi pactum; per quod à vendente cenſum inuito pretiũ poſſit exigi; cui conſequens eſt, non poſſe apponi pactum, quo vendens redimere cogatur.

Decimanona quæſtio, an quicunque cenſus etiam ante hanc conſtitutionem creatus ſuper re certa, ea perempta, vel pro parte infructifera effecta in totum vel pro parte ceſſet? Reſpondeo, quòd cenſus ante hanc conſtitutionem creatus non perditur in totum, nec in partem, ex eo ſolo, quòd pars prædij vectigalis cenſui ſuppoſiti perdatur: quia id nullo iure videtur caueri nec vlla efficaci ratione probari: cum is, qui debet illum, relicta parte, quæ ſupereſt cenſuario, cui debetur cenſus, liberetur: nam vt probatum fuit notab. 22. cenſus etiam ante hanc extrauag. non poterat conſtitui in perſona; ſed tantum in re ipſa, qua perempta, vel derelicta liberaretur venditor.

Vigeſima quæſtio, an cẽſus ſuper certis definitiſq; rebus conſtitutus, & ſuper omnibus vendentis facultatibus, pereat in parte, parte illorum perempta? Reſpondetur, quòd non, ſi cenſus fuit creatus ante hanc extrauag. per reſponſum, ad quæſtio. præceden. Et quòd poſt hanc extrauagãtem non poteſt creari cenſus ſuper omnibus bonis indeſignatis; ſed tantum ſuper deſignatis ſuis finibus; & de tali idem dicendum eſt, quod dictum eſt ſupra quæſt. 27. de cenſu ſuper duabus rebus deſignatis conſtituto.

116 Vigeſima prima quæſtio, vtrum hanc extrauagantem tranſgrediatur, qui vendit cenſum obligando ſe ad ſolutionem in forma Cameræ? Reſpondeo, quòd ſic. Tum quia conſtituit, & vendit cenſum, in alia forma quam poſita in illa. Tum quia obligat ſe ad pœnas & incommoda, quæ incurruntur per obligationem in forma Cameræ, & hæc extrauag. irritat omnia pacta & conuentiones, ad quæ venditor iure communi non tenetur.

Vigeſima ſecunda quæſtio, an venditor cenſus deſinat eſſe obligatus ad ſoluendum illum vendendo, & diſtrahendo rem cenſui ſubiectam? Reſpondeo, quòd ſic; modo requeſito cenſuario illam vendat. Tum quia onus reale tranſit cum ipſa re, cap. ex litteris. de pignorib. Tum quia ceſſante cauſſa ceſſat effectus, cap. cum ceſſante. de app. & cauſſa cur debitor cenſus tenetur ſoluere illum, eſt dominium vel poſſeſſio quod, vel quam habet in re ſuper qua conſtituit cenſum, & deſinit illa habere per venditionem & traditionem eius, toto titu. ff. de pericul. & commod. rei vend. Tum denique quia cenſus non conſtituitur, nec conſtitui poteſt ſuper perſona, vt late probatum fuit ſup. in notab. 22.

117 Vigeſima tertia quæſtio, an res cenſui ſuppoſita deſinat eſſe in parte frugifera eo ſolo, quòd non reddit tantum quantum tempore conſtitutionis, & venditionis eius reddebat? Reſpondeo, quòd non. Tum quia nullo iure videtur probari, quòd aliquod prædium dicatur in totum vel

in par-

in partem peremptum eo solo, quòd desinat ferre tantum fructus, quantum antea ferebat: & ita non est dicendum, argumento cap. consuluisti. 2. q. 4. Tum quia non obstat dicere, quòd de æquipollentibus idem est censendum, l. fin. ff. mandat. cap. licet ex quadam. de testib. & quòd paria & æquipollentia videntur, partem prædij perimi, & partem fructuum non ferre. Non inquam hoc obstat, quia negari potest illa esse paria, & æquipollentia simpliciter, licèt secundum quid sint talia.

Vigesimaquarta quæstio, an propter sterilitatem fundi multorum annorum extinguatur census? Respondeo, quòd non. Tum quia nullo iure id cauetur. Tum quia debitori census relinquendo prędium illud censui subiectum pro derelicto liberatur ab onere illum soluendi, vt prędictum est.

118 Vigesimaquinta quæstio, an casu, quo molendinum super quo est constitutus census destrueretur à domino eo quòd aqua mutauerat cursum, & ædificauit aliud ex materia prioris molẽdini, an census debeatur ex secundo molendino? Respondeo, quòd secundum molendinum non erit subiectum censui: quia non fuit impositum illi, & certum est illud esse aliud à priori. Tum quia nauis constructa ex materia alterius nauis penitus dissolutæ, est alia à priori, l. inter stipulantem. §. sacram. vers. & nauis. ff. de verb. obligat. Tum quia etiam domus, si vsque ad aream destruatur, licèt ex eadem materia restituatur etiam in eodem loco, alia domus dicitur, l. quid tamen. §. 1. ff. quib. mod. vsusf. amitt. & d. §. sacram. Tum quia ædificium constructum in vno loco, ex materia ædificij destructi in altero, non solum est aliud ab eo, sed etiam frequenter est alterius domini, vt colligitur ex § cum in suo instit. de rerum diuisione. Secundo dico, quòd censuarius quia destruxit molendinum, tenebitur ei cui debebatur census constitutus in eo actione de dolo, vel alia, iuxta tex in hoc aptum in l. repeti. adiuncta magna glos. ff. quib. mod. vsusf. amitta. & cap. fin. cum ei adnot. de iniurijs, aut ad minus cogetur reddere pretium, quod pro censu accepit, aut constituere illum super nouum molendinũ, vel aliam rem suam immobilem.

Vigesimasexta quæstio, an qui emit censum super alia re non libera, vel super qua non poterat venditor eum constituere, quod tamen emptor ignorabat, possit emptor exigere illũ absque peccato? Respondeo, quòd sic, pro tempore quo id probabiliter ignorauit. Tum quia sic ignorans debet excusari à damno, cap. 2. de cõstit. & sua fraus & dolus nemini debent prodesse, cap. sedes. de rescrip. l. itaque fullo. ff. de furtis. et consequenter emptor præfatus innocens non debet perdere censum, nec venditor dolosus excusari ab eo soluendo. Tum quia venditor celans vitia, & defectus rei venditæ tenetur emptori ad interesse, l. Iulianus. ff. de actio. emp.

Vigesimaseptima quæstio, an in casu præcedenti quæstionis possit em-

ptor compellere uenditorem ad restituendum pretium? Respondeo, quòd sic. Tum quia datum ob causam, ea non secuta redire debet ad dantem, toto tit. de conditio caus. dat. caus. non secu. & C. de condi. ob caus. & præfatus emptor dedit pretium ob censum super re libera constituendum, quod non fuit secutum. Tum quia venditor prædij seruituti subiecti tenetur emptori id ignoranti ex empto actione, l. 1. ff. de action. empt. & ad interesse si sciens vitium, aut ad quantum minoris, si ignorauit, iuxta distinctionem positam in l. Iulianus. ff. eod.

Vigesimaoctaua quæstio, an ab initio constitutionis census posset fieri pactio, vt vendens teneatur soluere censum, donec pretium reddat, casu quo res non esset libera, vel esset alij censui subiecta? Respondeo, quòd non. Tum quia census cum huiusmodi pacto constitutus videtur esse contra formam præfatæ extrauagantis. Tum quia aperiretur magnum ostiũ exercendis vsuris: nam volentes sub eis mutuari, constituere possent censu super alienis prædijs, & volentes mutuare sub vsuris emerent illos cum huiusmodi pacto, per quod secure acciperet vsuram nomine census, & huiusmodi ostium nullatenus est aperiendum, argu. l. conueniri. ff. de pact. doctalib. & cap. ex parte. de consuetud. Tum quia non obstat, quòd expresio eius quod iure inest, nihil nocet, l. 3. ff. de legat. 1. cap. significasti. de electio. si tantum eo modo quo inest exprimatur, iuxta gloss. & trad. ibi vtiliter à Felin. in cap. ad audientiam 2. de rescript. & quòd contentũ in ipso pacto videtur tacite inesse per allegata in quæstione præcedenti. Non inquam hoc obstat, quia licèt tacito iure insit, quòd constituens, & vendens censum super re aliqua, vel non libera teneatur reddere pretium & ad interesse, vt prædictum est; non tamen iure inest, vt teneatur soluere censum male constitutum donec reddatur pretium: quia hoc esset vere, vel præsumptiue vsurarium, arg. eorum, quæ supradicta sunt.

SVMMARIVM.

119 *Census in re aliena, vel non libera creatus, an deberi, & exigi possit.*

119 *Census positus in alia re, quam pecunia numerata, an ad eam reduci debeat.*

120 *Census creatus alio pretio, quàm nummis, vt licitus.*

121 *Census cum quo pacto perimendi constitui possit.*

121 *Census an valeat cum pacto repetendi pretium; recipiendo in partem solutionis eius census antea solutos.*

122 *Census redimi potest etiam sine numerata pecunia.*

123 *Census pro redemptione quale amplius liceat accipere.*

124 *Census vt redimitur per compensationem.*

Vigesi-

119 Vigesimanona quæstio, an iuste possit accipere censum emptor, qui nouit rem, super qua constituitur sibi census esse alienam, vel non liberam, & simulat se id ignorare, vt possit, quando voluerit, cogere venditorem ad reddendum sibi pretium, ea ratione quòd eum constituit super re, quæ non erat sua, vel non erat libera, & apta ad constituendum illum? Respondetur, quòd non. Tum quia illa simulatio dolosa non debet ei prodesse, argumen. à contrario sensu cap. vtilem. iunct. gloss. 22. q. 2. & argum. tot. tit. C. plus valere quod agitur, quàm quod simul. concip. Tum quia simulatio dolosa est peccatum, vt probat S. Thom. recep. 2. 2. q. 111. art. 1. quibus est consequens, non posse ipsum bona conscientia recipere censum illum sic impositum: & quod si reciperet, teneretur eum restituere, vel computare in partem solutionis pretij, quod pro eo dedit, & hoc in foro interiori conscientiæ. In foro autem exteriori, si non confiteatur, nec probetur, obtineret: quia in illo foro de non existentibus & non apparentibus idem iudicatur, l. duo sunt Titij. ff. de testam. tutel. & glos. cap. si sacerdos. de officio ordin. sed si probaretur posset puniri pœna vsurariorum vltra id, ad quod in foro conscientiæ obligatur, eo quòd vsuram palliatam admisit per supradicta in notab. 1. num. 4.

120 Trigesima qõ, an census cõstitutus in alia re, quã in numerata pecunia puta in tot modijs frumẽti, vel tot amphoris vini, vel cadis olei debeat reduci ad pecuniam numeratã, quæ iuste rñdeat pretio pro eo dato, si pretiũ frumenti, vini, vel olei adeo creuerit, vt excedat pretium pro eo datũ, licèt cum daretur esset iustũ? Ad quam quæstionem respondeo, primo quòd pro parte negante facit; quia non debet augeri, vel minui pretiũ rei venditæ, quod erat iustum tempore venditionis, eo quòd pretium illius postea creuerit: alioquin omnium fere rerum immobilium venditionum pretia essent augenda; cum fere vbique longe maiori pecunia numerata valeant hodie, quam tempore venditionis valebant: quod esset absurdum, & ita non dicendum, l. nam quod absurdum. ff. de bonis liber.

Secundo, quia iustitia pretij ad mercem est assumenda secundum tempus venditionis; & non secundum tempus futurum vel præteritum, iuxta l. pretia rerum. ff. ad legem Fal.

Tertio, quòd si pretium frumenti, vini, vel olei esset valde diminutum, non propterea vendens esset cogendus ad restituẽdum aliquid de pretio, quod erat iustè tempore venditionis accepto: ergo nec ementi censum dedet diminui quãtitas eius, quod fuerit auctum pretium eius; quia quod operatur oppositum in opposito operatur propositum in proposito, l. e1 si contra tabulas. ff. de vulg. & cap. sciendum. 8. q. 1.

Pro parte autem affirmante facit primo, quòd in multis Hispaniæ Regnis, vt prædictum est in q. 3. facta est præfata reductio. Secundo, quòd cũ emitur census alterius rei, quàm numeratæ pecuniæ, maior respectus habetur ad pretium eius, quàm ad ipsam rem: & ita magis videtur poni

SVMMARIVM.

130 Census non imponitur hodie super omnibus bonis, etiam aliquo designato.
131 Censum vt imponit quis in re aliena, vel sua, & aliena.
132 Venditor regalia iura soluere debet.
133 Census emptor vane fit procurator ad exigendum.
134 Censui soluendo finis semestris potest statui.
135 Census venditor obligari potest pro euictione.
136 Venditor census non potest obligari ad pœnam dupli.
137 Venditor census vane constituit se possessorem precario.
138 Venditor census non potest dare facultatem capiendi possessionem, nec renuntiare foro, nec dare contractui paratam executionem.
139 Census instrumento quale, &c. non inseritur.
140 Censui emendo, an vllum pretium præfixum.

130 QVoniam post hæc scripta breui respondimus decem, & octo quæstionibus resultantibus ex duobus contractibus duorum censuū in Regno Neapolitano cuidam honorabili viro constitutorum; in gratiā & obsequium admodum Illustris, Reuerendiss.q. Domini Petri à Lunell Caietani Episcopi, multis nominibus mihi suspiciendi; quadragesima septima quæstio continebit sex prima responsa in summam redacta.

Primum erit, q̄ non potuerunt prædicti census constitui post hanc extrauagantem super omnibus bonis, nullo immobili specialiter suis finibus designato, vt supra diximus in eius gloss. 2. nu. 86. & q. 46. nu. 129.

Secundum, q̄ non potuerūt etiam imponi super omnibus bonis generaliter, etiam quodam immobili speciali expresso, & finibus eius designato: quia est contra formam huius extrauagantis, & eius rationem in dicta gloss. 2. num. 86. actam, & in quest. 46. paululū dilatatam.

Tertium quòd impositio census ante hanc extrauagantem facta super omnibus bonis vendentis licuit: si tamen imponens bona capacia tanti census habuit: quoniam nullo iure antiquiore illa videtur statutum; ne quis posset vendere censum generaliter super omnibus bonis suis.

131 Quartum quòd duo possunt imponere vnum censum super duabus rebus immobilibus suis terminis designatis; quarum vna sit vnius imponentis, & altera alterius. Nullo enim iure antiquo, neque nouo huius Extrauagantis videtur hoc prohibitum; & ita nec dicēdum, arg. cap. legatur. 24. q. 2. & §. consideremus. auth. de trient. & semiss. coll. 3.

Quintum, quòd quis potest vendere, & imponere censum super re immobili aliena, consentiente domino; quia venditio rei alienæ valet, l. rem alienam, ff. de contrahen. empt. et si fiat, consentiente domino, est

efficax; quia non potest illi contrauenire, cap. quod semel. de reg. iur. lib. 6. Et quia dominus fundi, qui potest censum imponere, potest alteri imponenti consentire, per reg. qui potest alienare, potest alienanti consentire. ff. de reg. iur. licèt aliud sit vendere, & aliud venditi cōsentire, l. aliud. ff. eod. & tradita ibi per Dec.

132 Sextum quòd venditor census, & non emptor tenetur soluere iura regalia; quæ ratione prædij censuarij Fisco debentur. Tum quia dominus prædij vendens super eo censum, non potest præiudicare Fisco, neque alteri tertio, arg. l. 1. & tot. tit. C. de reb. alien. non alienan. Tum quia non valet pactum factum inter venditorem, & emptorem, ne possessor prædij venditi teneatur soluere iura fiscalia, l. 2. C. sine censu, & reliq.

Quadragesimanona quæstio continebit septimum, & alia quinque de prædictis decem & octo responsis.

Septimum, quòd ad instam census impositionem non sufficit, vt venditor census fateatur, sibi esse solutū pretium; seque esse de solutione contentum post hanc extrauagantē, vt eius contextus expresse continet: quamuis ante illam id suffecisset: quoniam solutum dicitur creditori quomodocumque ei satisfactum sit, l. 1. ff. qui satisda. cogan. & l. si rem. §. omnis. ff. de pign. act. & l. satisfactio. ff. de solutionib.

133 Octauum, quòd superua canea, & innanis est constitutio, qua venditor census constituit emptorem procuratorem in rem propriam ad illum recipiendum, vel exigendum. Tum quia emptor est dominus census, & non venditor post traditionem illius sufficientem, iuxta l. traditionib. de pact. C. & ita non indiget mandato procuratorio venditoris ad recipiendum, vel exigendum illum; neque illud ei quidquam prodest. Tum quia etiam nihil prodest emptori ad cogēdum venditorem ad tradendū ei censum venditum; quoniam non debet eum ad id cogere nomine venditoris; sed suo proprio: quia vendit illum, & pretium soluit, iuxta l. Iulianus. §. offerri. ff. de actionib. empt.

134 Nonum, quòd iuste potest conueniri, vt dimidium census soluatur in fine semestris, & alterū in fine anni: vel quòd tertia pars in fine cuiusque quadrimestris. Primum quia nullo iure antiquo, nec nouo huius extrauagantis statuitur contrarium. Deinde quia iure communi pensio alicuius rei conductæ debet solui in termino à partibus stato, siquem expresse statuerint, iuxta glo. communiter receptam in l. ædem. C. de locat. Et ideo constitutio temporis ad soluendum censum nihil aliud esse videtur, quàm sublatio dubij; quod iura permittunt, & approbant; & sic est quædam expressio eius quod quadamtenus tacite inest; quæ quidē expressio nihil nocet, l. 3. de legat. 1. cap. significasti. de elect.

135 Decimum, quòd promissio, qua venditor census se obligat ad defendendum censum vendittum emptori, & de euictione, videtur permissa etiam post hanc extrauagantem. Tum quia non videtur illa tollere ea,

quę sunt

quæ sunt naturalia contractus emptionis, & venditionis; qualia sunt obligatio, & cautio de euictione rei venditæ, iuxta l. si fundus. & tot. tit. ff. de euictionib. & l. pacta conuenta. iunct. gloss. ff. de contrahen. empt. Tum quia eorum, quæ tacite insunt, expressio nihil nocet, vt dictum est: & per iura prædicta tacite inest venditioni prædicta obligatio, vt etiam diximus supra quæst. 26. & seq.

136 Vndecimum, quòd promissio de soluendo censum sub pœna dupli non potest fieri post hanc extrauagantem; quamuis ante illã fieri potuisset. Hæc enim extrauagans prohibet fieri omnia huiusmodi pacta pœnalia; quæ tamen ante illam non videbantur prohibita.

137 Duodecimum, quòd clausula, qua venditor census constituit se possessorem nomine precarij, uidetur esse inepta; & tam iure antiquo, quàm nouo reprobanda: quia venditor census non vendit rem censuariam, nec minus possidet eam post venditum censum, quàm antea; & censum, quem vendidit, nullo modo possidet ipse; sed emptor, vt palam est.

138 Quinquagesima quæstio continebit decimum tertiũ, & reliqua quinque responsa de prædictis decem & octo in summam, vt diximus, redacta.

Decimumtertium, quòd clausula, quà venditor census facit copiam emptori eius capiendi auctoritate propria rem censuariam ob cessationem solutionis pensionis, est iniqua, & omni iuri, non solum nouo huius extrauagantis, sed etiam antiquo contraria. Tum quia sequeretur, quòd propter cessationem à soluendo censum vnius aurei perderetur fundus valoris mille aureorum; & ita perderetur, vt emptor census posset illum auctoritate propria capere. Tum ob alia quæ de pactis, quibus datur facultas auctoritate propria rem aliquam capiendi, multis in locis traduntur.

Decimumquartum, quòd pactum, quòd venditor census renunciat foro suo, & alio se subijcit, est contrarium iuri nouo huius extrauagantis: quia per eam vetantur conditiones omnes grauantes census venditorem, vltraquàm census natura requirit: non tamen videtur contrarium iuri antiquo; quia nullo tali videtur prohibitum.

Decimumquintum, quòd conuentio, qua venditor census se obligat ad soluendum quolibet die dimidium ducati procuratori, siue nuntio emptoris, ad recipiendum censum post terminum lapsum misso, est contraria huic extrauaganti, vt expresse habetur in ea: quamuis iure antiquo non videtur reprobata, modo illud, quod soluendum erat pro qualibet die procuratori, seu nuntio non esset notabiliter nimium.

Decimumsextum, quòd conuentio, qua partes conueniunt, vt instrumentum, quod continet census emptionem, habeat executionem paratam, est contraria huic extrauaganti, vt ex illius contextu facile colligitur:

ligitur: nisi lege Regia, vel consuetudine præscriptæ caueatur, quòd in Regno Neapolitano instrumenta publica habeant executionem paratam, siue quòd sint guarentigiata. si hoc enim ill's caueretur, posset apponi; quoniam hoc non esset aliud quàm exprimere illud, quòd tacitè inest, cuius expressio, vt supra diximus, nihil obest.

Decimumseptimum, quòd clausula illa, *Cum omnibus alijs clausulis*, &c. non potest apponi post hanc extrauagantem, si consuetudo notariorum publicorum illius Regni habet, quòd ratione illius clausulæ possint in instrumento apponi aliquæ obligationes, vel renuntiationes contrariæ huic extrauaganti, vt ex ea colligitur.

Decimumoctauum, quòd licèt videri posset alicui præfatos census iudicari posse iniuste impositos ratione pretij; quia imponuntur ad rationem decem pro centum: non tamen est firmum. Tum quia, vt nos supra scripsimus, nullo iure nouo, neque antiquo videtur expresse statutum, quòd pretium dicatur iustum census constituendi. Tum quia pro varietate Regionum, vt supra etiam admonuimus nu. 104. varium soluitur. In Aragonia enim soluitur ad rationem quinque pro centum. in Nauarra ad rationem sex pro centum. in Castella ad rationem septem & aliquantulum plus pro centum: & in aliquot partibus Galliæ ad rationem decẽ pro centum, quod etiam in Germania solitum fuisse, significant extrauagantes Martini, & Calisti positæ in tit. de empt. inter extrauagantes communes; quatenus probant, licitos fuisse quosdam census impositos ad rationem decem pro centum. Et quod etiam in Vrbe vidimus aliquos impositos ad rationem nouem pro centum, & octo pro centũ: quamuis nunc vt plurimum imponantur ad rationem septem pro centum.

FINIS.

INDEX
RERVM, ET VERBORVM
breuiter collectus.

A

Censum po-

INDEX.

I

L

M

O

PAPAE

Trigesimasexta quæstio, an clausula huius extrauagan. quòd census redimatur eodē pretio quo fuit constitutus, restringatur ad solum censum redimibilem tantum? Respondeo, quòd non: quoniā habet locum in censu perpetuo irredimibili constituto eodem pretio, quo constituitur redimibilis, iuxta declarationem positam supra in glossa 18. licèt vix iustè sic possit constitui, vt ibi dixi.

123 Trigesimaseptima quæstio, an venditori census liceat pretium redēptionis, siue cassationis soluere in alijs rebus, quàm pecunia numerata? Respondeo, quòd sic. Tum quia regulariter quoties fit contentus debitor de pretio sibi debito, censetur sibi solutum, l. satisfactio. ff. de solutio. adiunct. l. 1. qui satisdare cogan. l. si rem. §. omnis ff. de pignorat. actio. & is casus non videtur exceptus ab illa regula; & ita manet sub ea, argumento glos. solen. in l. omnis definitio, ff. de regu. iur. quæ habet similem in rub. eod. tit. lib. 6, Tum quia hæc extrauagās exorbitat à iure communi, quatenus statuit, vt pretium census non possit solui eius venditori etiam volenti, nisi in pecunia numerata, & ita est restringenda, cap., quæ à iure. de reg. iu. lib. 6. & consequenter cum solum statuat de pretio soluendo venditori pretium census constituenti non debet extendi ad pretium soluēdum emptori pro eo redimendo, siue cassando. Tum quia mens & ratio Auctoris extrauag. fuerunt obuiare fraudibus vsurarum, & iuuare constituentes cēsus, ne vrgente necessitate, acciperent pro pretio, vel parte pretij aliqua sibi parum commoda; vel maioris, quàm iustum esset, æstimata: quæ mens & ratio cessant in pretio soluēdo emptori pro redemptione siue cassatione illius, & ita ipsa extrauag. cessabit in illo, arg. l. adigere. §. quamuis. ff. de iure patro. & cap. cum cessante. de appel.

124 Trigesimaoctaua quæstio, an liceat accipere pro eius redemptione, siue cassatione aliquid vltra id, quod datum fuit, si solutio fuit in pluribus terminis; puta soluendo illud intra spacium trium, vel quattuor annorū? Respondeo, quòd non, si illud plus accipiatur tamquam pretium, vel pars pretij: sed sic si accipiatur tanquam solutio alicuius partis census iam decursi. Verbi gratia: emit quis in Aragonia censum 15. scutorum trecentis scutis, iuxta legem illius Regni, qua statuitur, vt iustum pretium census vnius anni sint viginti, & venditor vult redimere, vel cassare totum cēsum vnica solutione; non potest emptor quidquam amplius, quam trecēta iuste accipere: immò nec si pluribus solutionibus, ex interuallo etiā magno factis redimat, potest capere aliquid amplius, tamquam pretium: sed sic tamquam solutionem census decursi. Si enim venditor tribus annis redimat censum illorum quindecim, poterit vltra 300. capere quindecim: pro censu quidem sequentis anni primam solutionem decem; & pro censu anni sequentis primam solutionem quinque. per solutionem enim tertiæ partis pretij nō redimitur nisi tertia pars census; nec per solutionem duarum partium pretij, nisi duæ partes census: & ita soluta pri-

ma tertiæ partis pretij currunt duæ partes census, & solutis duabus partibus pretij, currit tertia pars census, vt palam est rem satis perpendenti.

Trigesimanona quæstio, an census redimi possit per compensationem debiti liquidi? Ad quod respondeo, quòd sic, eo modo quo dicitur in q. sequen. Tum quia omnis actio ipso iure tollitur per compensationem debiti liquidi, l. fin. C. de compens. Tum quia debitor census poterit proponere coram iudice competenti, quòd is, cui debet census, debet sibi liquide tantum, quantum fuit pretium acceptum: & petere ab eo, vt iubeat ei habere censum pro redempto. Posset item extraiudicialiter conuenire censuarium, & monere, vt ex tunc habeat censum pro redempto, protestans, se non esse obligatum ad soluendum illum amplius, nec velle, vt duret vltra: immo velle, vt extinguatur per compensationem, argum. l. vlt. cum ei annotatis. ff. de compens. & quòd cursus vsurarum cesset, quo ad concurrentem quantitatem à tempore, quo cœpit vsurarius illam debere, l. cum alter. ff. de compens.

SVMMARIVM.

125 *Censum soluere vtilius interdum est, quàm compensare.*
126 *Censuario quouis tempore fit denunciatio redemptionis.*
126 *Census, an totus soluendus cum redimitur ante terminum.*
127 *Censuarij prælatione vt potest præiudicari.*
127 *Censuarij prælatio, an obsit cognatis, vel socijs.*
128 *Census centum pro mille donatus ad vitam, an valeat.*
129 *Census non potest poni hodie simul super vna re designata, & generaliter super omnibus aliis bonis non designatis.*

125 Quadragesima quæstio, an compensatio ista fiat ipso facto, vt censuarius non possit accipere quidquam ratione census, tempore, quo incipit debere liquido tantum ei, qui debet censum, quantum dedit pro illo, eo quòd videatur ipso facto extinctus? Et pro parte quidem affirmante facit, quòd compensatio fit ipso iure. l. fina. C. de compens. Sed contrarium puto verius. Tum quia secundum Azonem in summa tit. de compens. nu. 7. compensatio quidem fit ipso iure: sed parte opponente illam, arg. §. compensationes. instit. de actio. Tum quia in nostro casu non concurrit debitum vnius partis cum debito alterius: quia qui vendidit censum, obligatur quidem soluere illum censuario tempore ad id stato: sed non debet ei pretium eius, nisi redemerit; & ita donec declaret, & moneat censuarium, quòd vult redimere censum, & quòd id quod sibi debet accipiat in compensationem pretij redemptionis, non videtur redemptus census. Tum quia multis de causis conuenire potest debenti censum, vt soluatur sibi, quod debet ei censuarius, quàm redimere censum; per

quas ra-

quas rationes soluuntur in contrarium adducta.

126 Quadragesimaprima quæstio, an denuntiatio facienda per debitorē censuario ante bimestre, quòd vult redimere censum, possit fieri qualibet parte anni? Respondeo, quòd sic. Tum quia hæc extraua. nullum tempus ad id præfigit. Tum quia per illa verba, quibus statuit eam fieri posse, cũ census extinguendus erit; significat eam fieri posse quocumque tempore census extingui potest. At ex eadem extraua. colligitur id quolibet tempore fieri posse. Tum quia subijcit; quòd si post denunciationem non redemerit in fine bimestris, nec coactus fuerit redimere intra annum, poterit quandocunque redimi, præuia tamen denunciatione prædicta.

Quadragesimasecunda quæstio, an si redemptio fiat ante finem anni, quando debet solui census, sit soluendus totus census illius anni, an pro rata temporis? Respondeo; quòd tãtum pro rata temporis: quoniam alioquin non posset libere quandocunque vellet redimere, cum incepto anno non possit id sine pœna, vel damno facere: & is dicitur libere aliquid facere, qui sine vllo damno potest, cap. 1. de regular. lib. 6. vbi hoc annotauerũt Domin. & Franc. & facit glos. in clem. dudum. verb. libere. de sepult.

127 Quadragesimatertia quæstio, an prælationi, quam per hanc extraua. habet censuarius in emptione rei cẽsui subiectæ, præiudicare possit is, qui debet censum, redimendo prius illum, & postea vendendo cui placuerit? Respondeo, quòd sic: quia censuario non datur ius prælationis, nisi pro tempore, quo est cẽsuarius; & simul ac redimitur census, desinit esse talis, & redemptio potest fieri quocunque tempore, per eamdem extrauag. vt prædictum est.

Quadragesimaquarta quæstio, an cognato, vel socio habente ius prælationis in re cognati, vel communi socij; censuarius sit præferendus? Respõdeo, quòd non. Tum quia princeps concedendo vni gratiam, non videtur velle præiudicare alij, l. 2. §. si quis à princi pe. ff. ne quid in loco pub. & cap. super eo. de offi. deleg. & ita præfatus Pius V. cõcedendo censuario gratiam, vt præferatur in emptione rei sibi censualis alijs emptoribus, non censetur præiudicare cognatis, vel socijs venditoris, qui consuetudine, vel statuto aliquo habent ius prælationis in emptione rerum sui cognati, vel socij. Tum quia alioqui pateret via facilis fraudandi eos suo iure æquissimo prælationis; cum facillime posset venditor cognatus, vel socius constituere aliquantulum census alteri emptori super re, quam vellet transferre in eum per venditionem: cui rei, quia est vna de malitijs hominum obuiandum est, l. in fundo. ff. de rei vend. cap. sedes. de rescript.

128 Quadragesimaquinta quæstio, an sit licitus contractus, quem nuper fecerunt duo; quorum alter donauit irrefragabiliter alteri mille obliganti se ad donandum, vel dandum donatori centum quolibet anno, dum viueret; ita quod post mortẽ eius nihil deberetur sibi nec hæredibus eius? Respondeo, quòd pro parte negante facit hæc extrauag. quatenus habet, nullum cen-

lum censum posse constitui, & vendi, nisi seruata forma in ea scripta; quæ tamen in hoc casu non fuit seruata; pars vero affirmans est tenenda. Tum quòd est licita donatio sub modo licite facta, toto tit. de donat. quæ sub modo. & præfata donatio est eiusmodi; nullum enim cõtinet modum iniustum. Tum quòd subitio periculi est iuxta causa accipiendi aliquid vltra id, quod datur, l. 1. & 2. C. de naut. fœnor. & not. in cap. si. de vsur. & tradit Decius in consil. 123. & in casu proposito donator subijt periculum perpendi omnia mille, vel magnam partem illorum, quæ donat; nã si paucis, vel nullis annis vixerit, longe minus, quàm donauit, vel nihil accipiet. Tum quòd is contractus nullatenus est mutuatio, etiamsi non sit vera donatio: sed donatio sub modo, aut contractus innominatus, do, vt des; vt diximus in Manua. Confess. cap. 17. num. 222. Tum quod; vt ibidem diximus, licitum est donare alteri aliquid cum pacto, quòd si vixerit certos annos, reddatur ei duplum; & alioqui nihil. Tum denique, quòd non obstat hæc extrauag. pro parte negante adducta: quia loquitur de censu constituto per viam emptionis, vel alterius contractus ei æquipollentis, vt diximus super ea in gloss. 17. in casu autem proposito agitur de censu constituto per viam donationis sub modo factæ; & ita non videtur ad ipsum extendi: cum quisque possit rei suæ traditioni modum imponere, l. in traditionibus. ff. de pact. cap. verum. de condit. apposit.

129 Quadragesimasexta quæstio, an census cõstitutus Romæ anno 1570. super vna re immobili, & suis limitibus designata; & simul generaliter super alijs omnibus rebus mobilibus, & immobilibus non designatis fuisset iuste constitutus? Respondeo, quòd hæc quæstio fuit data in dubium ante aliquot dies in celeberrimo Rotæ prætorio, & ei ad nos delatæ respõdimus, quòd non. Tum per illa, quæ quidam patronus caussarum doctissimus adducebat. Tum per hanc extrauag. quæ ædita fuit anno 1568. in ipsa vrbe Roma, in qua eadem fuit constitutus census anno 1570. & ita duobus saltem annis postea. Tum quòd eam breuiter decideramus ante paucos menses in gloss. 2. commenti eius, quod huic commentario adiecimus. Tum quòd multis probauimus olim communem sententiam in hoc commentario not. 22. num. 90. contra Sot. & Couarru. supra citatos, quòd census non potest constitui super sola persona (& secundum nostrã sententiam, vt supra dictum est, iudicatur in Hispania) & constituere censum super omnibus bonis generaliter, vel super vna re designata; & generaliter super alijs omnibus, est effectu quadamtenus constituere illum super persona: & tenere contrarium esset eneruare mentem huius extrauagantis res perpendatur.

SVM.

P

R

S

V

INDEX.

FINIS.

